

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

**ANALIZA PLAČEVANJA PRISPEVKOV ZA SOCIALNO
VARNOST V REPUBLIKI SLOVENIJI**

Ljubljana, november 2003

KARMEN VEZJAK

IZJAVA

Študentka Karmen Vezjak izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Tineta Stanovnika, in skladno s prvim odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 27.11. 2002

Podpis: Karmen Vezjak

KAZALO:

UVOD	1
1 ZGODOVINA SISTEMA SOCIALNEGA ZAVAROVANJA V REPUBLIKI SLOVENIJI	4
1.1 Zgodovina socialnega zavarovanja v Republiki Sloveniji	4
1.2 Zgodovina pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji.....	6
1.3 Zgodovina zdravstvenega zavarovanja v Republiki Sloveniji	7
1.4 Zgodovina starševskega varstva v Republiki Sloveniji.....	8
1.5 Zgodovina zavarovanja za primer brezposelnosti v Republiki Sloveniji.....	9
2 PRAVNE PODLAGE	9
2.1 Mednarodni pravni viri.....	9
2.2 Nacionalni pravni viri.....	10
2.2.1 Ustava.....	10
2.2.2 Zakon o socialni varnosti	11
2.2.3 Nacionalni program socialnega varstva	12
2.2.4 Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.....	12
2.2.5 Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju.....	20
2.2.6 Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih	26
2.2.7 Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti.....	28
2.2.8 Zakon o prispevkih za socialno varnost	29
2.2.9 Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja	30
3 VIRI FINANCIRANJA SOCIALNE VARNOSTI	35
3.1 Splošno	35
3.2 Prispevki kot vir financiranja socialne varnosti	38
3.2.1 Splošno o obračunavanju in plačevanju prispevkov za socialno varnost.....	38
3.2.2 Nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov s strani DURS.....	39
3.3 Prispevki za socialno varnost zaposlenih	42
3.3.1 Statusna opredelitev zaposlenih	42
3.3.2 Osnova za plačilo prispevkov zaposlenih	47
3.3.3 Stopnje prispevkov za socialno varnost zaposlenih	49
3.3.4 Način obračunavanja prispevkov za socialno varnost zaposlenih	50
3.3.5 Plačilo prispevkov za socialno varnost zaposlenih	62
3.3.6 Kazenske določbe.....	62
3.4 Prispevki za socialno varnost samozaposlenih.....	65
3.4.1 Statusna opredelitev samozaposlenih.....	65
3.4.2 Osnove za plačevanje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih.....	67
3.4.3 Stopnje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih.....	68
3.4.4 Način obračunavanja prispevkov za socialno varnost samozaposlenih.....	69
3.4.5 Plačevanje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih.....	69
3.4.6 Kazenske določbe.....	69
3.5 Prispevki za socialno varnost kmetov	71
3.5.1 Statusna opredelitev kmetov	71
3.5.2 Osnove za plačilo prispevkov za socialno varnost kmetov.....	74
3.5.3 Stopnje prispevkov za socialno varnost kmetov	75

3.5.4	Način obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost kmetov	77
3.6	Prispevki za socialno varnost vajencev	78
3.6.1	Statusna opredelitev vajencev	78
3.6.2	Osnove za plačilo prispevkov za socialno varnost vajencev.....	78
3.6.3	Način obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost vajencev	79
3.7	Prispevki za socialno varnost prejemnikov starševskih nadomestil.....	81
3.7.1	Statusna opredelitev prejemnikov starševskih nadomestil.....	81
3.7.2	Osnove in stopnje prispevkov za socialno varnost prejemnikov starševskih nadomestil	82
3.7.3	Način obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost prejemnikov starševskih nadomestil.....	83
3.8	Prispevki za socialno varnost zapornikov	86
3.9	Prispevki prostovoljno vključenih v pokojninsko in invalidsko zavarovanje.....	88
3.10	Prispevki za socialno varnost tujcev	90
3.10.1	Prispevki za socialno varnost tujcev na podlagi sklenjene pogodbe zaposlitvi ...	90
3.10.2	Prispevki za socialno varnost tujcev od izplačanih sejin	91
3.10.3	Prispevki za socialno varnost tujcev na podlagi sklenjene podjemne pogodbe ...	91
3.10.4	Prispevki za socialno varnost tujcev, ki storitve opravljajo v tujini.....	92
4	MEDNARODNA PRIMERJAVA SISTEMA PLAČEVANJA PRISPEVKOV ZA SOCIALNO VARNOST	93
5	UGOTOVITVE ANALIZE OBSTOJEČEGA SISTEMA PLAČEVANJA IN NADZORA NAD PLAČEVANJEM PRISPEVKOV ZA SOCIALNO ZAVAROVANJE V REPUBLIKI SLOVENIJI	95
5.1	Kategorije zavarovancev, zavarovalnih osnov, najnižjih zavarovalnih osnov ter zavezancev za plačilo prispevkov za socialno varnost.....	95
5.2	Pomanjkljivosti glede načina obračuna prispevkov za socialno varnost	96
5.2.1	Evidentiranje obračunanih in plačanih prispevkov	96
5.2.2	Dostava obračuna prispevkov za socialno varnost v papirnati obliki	97
5.3	Pomanjkljiva pravna podlaga za enakopravno obravnavo kategorij zavarovancev.....	97
5.3.1	Neenakopravnost v pravicah in obveznostih kategorij zavarovancev	97
5.3.2	Rok za obračun in plačilo prispevkov za socialno varnost	100
5.4	Nepovezan nadzor nad plačevanjem prispevkov za socialno varnost.....	101
6	ZAKLJUČEK.....	102
	LITERATURA.....	103
	VIRI.....	104
	SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV	107

UVOD

Eden od glavnih problemov, s katerimi se srečujejo sistemi socialne varnosti, je dejstvo, da več kot polovica svetovnega za delo sposobnega prebivalstva ni vključena v nobeno od formalnih oblik socialnega zavarovanja. Ljudje niso vključeni ne v običajne sisteme socialnega zavarovanja, ki temeljijo na plačilu prispevkov za socialno zavarovanje, ne v sistem zavarovanja, ki se financira z davki. Tako je v Saharski Afriki in Južni Aziji v formalne sisteme socialnega zavarovanja vključenih le od 5 do 10 odstotkov delovnega prebivalstva, delež pa je v upadanju. Podobno je bilo v sredini 90. let v Indiji v organiziran sistem socialnega zavarovanja vključenih manj kot 10 odstotkov delovnega prebivalstva, medtem ko je ta delež še v 80. letih znašal 13 odstotkov. V večini tranzicijskih Evropskih držav se delež vključenosti giblje med 50 in 80 odstotki, medtem ko znaša v najrazvitejših državah Evrope delež vključitve praktično 100 odstotkov (van Ginneken, 1999, str. 49 - 69).

Drugi problem je tako imenovana evazija prispevkov, o kateri govorimo kadar delodajalci in delojemalci ne plačujejo, ali ne plačujejo redno, predpisanih prispevkov za socialno varnost. Gre za pojav, ki je prisoten predvsem v osrednji in Vzhodni Evropi, Latinski Ameriki, Afriki in Aziji. V nekaterih državah Latinske Amerike in Centralne Azije je evazija prispevkov že povzročila propad sistemov socialnega zavarovanja. V evaziji prispevkov so zelo inovativni tako podjetja kot zaposleni. Podjetja pogosto v zavarovanje ne prijavijo vseh delavcev, delavce najemajo za delo po pogodbi in jih uradno ne zaposlijo, najpogosteje pa za svoje delavce na plačajo predpisanih prispevkov. Prav tako se dogaja, da delodajalci za potrebe obračuna in plačila prispevkov prikažejo le minimalna izplačila, ki so osnova za plačilo prispevkov (Bailey, 1997, str. 1 - 18).

Predvidevalo se je, da bodo vsi za delo sposobni prej ali slej postali formalno zaposleni, vendar izkušnje razvitih držav, v zadnjem času pa tudi tranzicijskih držav, kažejo ravno nasprotno. Predvsem v državah z visoko gospodarsko rastjo se pojavlja čedalje več ljudi, ki se priložnostno zaposlujejo, tako imenovani samozaposleni, ki na trgu nastopajo samostojno in opravljajo delo v neodvisnem razmerju kot pogodbeniki oziroma kot poklicno dejavnost, ter tistih, ki svoje delo opravljajo kot delo na domu. Medtem, ko so zavezanci za plačilo prispevkov za socialno varnost zaposlenih delavcev njihovi delodajalci, ki so dolžni ob izplačilu plač obračunati in plačati prispevke za socialno varnost in so za pravilno in pravočasno plačilo tudi odgovorni, so samozaposleni v večini sistemov sami dolžni plačevati prispevke od izbrane oziroma zakonsko določene zavarovalne osnove (McGillivray, 2001, str. 3 - 22).

Ravno zaradi različnih oblik vključitev v sisteme socialnega zavarovanja so izredno pomembni mehanizmi za pobiranje prispevkov, ki lahko in tudi dejansko vplivajo na učinkovitost pobiranja. Dejstvo je, da so ti mehanizmi ustrezno regulirani za največjo skupino zavarovancev – za zaposlene delavce, medtem ko za samozaposlene ti sistemi pogosto niso ustrezni. V večini evropskih držav samozaposleni plačujejo relativno majhne prispevke. Večina tovrstnih zavarovancev prejema velik del svojih dohodkov v gotovini, po drugi strani pa zakonito uveljavljajo davčno priznane odhodke, ki zmanjšujejo obdavčljivi dohodek in s tem posredno osnovo za plačilo prispevkov (Corden, 1999, str. 31 - 47).

V večini držav se prispevki za socialno varnost plačujejo preko javnih agencij. Najpogosteje gre za davčni organ ali javni zavod, ki je z njim v tesni povezavi. Poleg argumenta nizkih stroškov pobiranja prispevkov je pomembna informacijska tehnologija in usposobljenost zaposlenih, ki omogoča ne le zbiranje prispevkov, temveč zaradi vsesplošnega pregleda in možnosti uvedbe prisilne izterjave tudi največjo možno mero učinkovitosti (Heller, 1999, str. 4).

V Republiki Sloveniji je odmera, obračunavanje, pobiranje in izterjava ter nadzor plačevanja obveznih dajatev, med katere sodijo tudi prispevki za socialno varnost, v pristojnosti Davčne uprave Republike Slovenije. Zakon o prispevkih za socialno varnost določa obračunavanje in plačevanje ter stopnje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, obvezno zdravstveno zavarovanje, starševsko varstvo in za zaposlovanje v skladu z zakoni, na podlagi katerih so prispevki uvedeni. S tem zakonom se določa osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov za zaposlovanje ter tudi osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov za socialno varnost od drugih prejemkov iz delovnega razmerja.

Slovenski sistem socialnega zavarovanja pa se podobno kot sistemi večine ostalih držav ne srečuje le s problematiko učinkovitega pobiranja in evidentiranja plačanih prispevkov, temveč tudi s čedalje večjimi izdatki na področju socialne varnosti. Slovenija bo morala po priključitvi Evropski uniji uporabljati za delavce – državljane drugih držav članic EU, določbe slovenskih predpisov, ki se nanašajo na področje socialne varnosti. Tuji državljani in njihovi družinski člani bodo na temelju zaposlitve ali samozaposlitve praviloma pridobivali pravice do denarnih dajatev in do zdravstvenih storitev pod enakimi pogoji in v enakem obsegu kot slovenski državljani ter praviloma ne glede na kraj prebivanja, če je v državi članici. Pri uresničevanju pravic v upravnih postopkih in pred sodnimi organi bo treba upoštevati določbe pravnega reda Evropske skupnosti, ki imajo direktni učinek, zlasti uredb, ki urejajo položaj migrantov in njihovih družinskih članov v sistemih socialne varnosti. V primeru neskladja med slovensko zakonodajo in uredbami se bodo uporabljale določbe uredb neposredno (Bubnov-Škoberne, 2002, str. 1-2).

Cilj magistrskega dela je prikazati različne načine obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost glede na kategorije zavarovancev ter predstaviti povezavo med ustreznostjo predpisov, ki določajo obveznost plačevanja prispevkov za socialno varnost, in dejansko vplačanimi prispevki. Posebna pozornost je namenjena načrtovani reformi evidentiranja plačanih prispevkov v Republiki Sloveniji, katere nosilec je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, ki bi moral s 1. januarjem 2003 na podlagi evidenc Davčne uprave Republike Slovenije vzpostaviti evidenco o plačanih prispevkih po zavarovancih.

Drugi cilj magistrskega dela je analiza stanja kot celote in predstavitev posameznih skupin zavarovancev ter kritična ocena njihovih obveznosti. Na podlagi analize obstoječega sistema in predvidene vzpostavitve enotne evidence na področju plačevanja prispevkov bom skušala prikazati izreden pomen ustreznega evidentiranja obveznosti in plačil, tako za državo kot prejemnico sredstev iz tega naslova, kot tudi za zavarovance, ki so jim na podlagi vplačanih prispevkov priznane določene pravice. Predstavitev obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost v Sloveniji, ki temelji na proučitvi obstoječega sistema, služi tudi za osnovo za mednarodno primerjavo.

Glede na opredeljeno problematiko so pri izdelavi magistrske naloge uporabljene naslednje metode dela:

- proučevanje obstoječih pravnih podlag,

- proučevanje obstoječega načina obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost v Sloveniji, s poudarkom na posebnostih v povezavi z različnimi skupinami zavezancev za obračun in plačilo prispevkov, ter primerjalni prikaz,
- na osnovi proučitve pravnih podlag ter analize dejanskega stanja so predstavljene anomalije v sistemu, ki omogočajo določenim kategorijam zavezancev za plačilo prispevkov za socialno varnost minimiziranje oziroma optimiranje njihovih obveznosti.

Pridobljeni podatki omogočajo analizo obstoječega sistema - na eni strani obveznosti plačevanja prispevkov in na drugi strani pravic, ki iz tega plačevanja izhajajo. Dodatno metodološko delo je bilo opravljeno na osnovi virov, prispevkov in člankov s področja plačevanja prispevkov za socialno varnost, podatkov, pridobljenih ob opravljanju mojega dela ter informacij, ki so rezultat pogovorov s pristojnimi, ki se ukvarjajo s področjem obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost.

Sama struktura pričujočega magistrskega dela temelji na zgodovinskem opisu razvoja socialnega zavarovanja v Sloveniji. Sledi kratka predstavitev pravnih podlag, in sicer mednarodne in nacionalne zakonodaje. Pri omenjeni predstavitvi se skušam osredotočiti na del, ki je povezan s temo magistrskega dela – torej s plačevanjem prispevkov za socialno varnost, izključno iz naslova obveznega zavarovalnega razmerja kot podlage za obračun in plačilo prispevkov.

Opisu domačih pravnih virov, na katerih temelji sistem socialnega zavarovanja, sledi podpoglavje, ki je posvečeno nadzoru nad obračunavanjem in plačevanjem obveznih prispevkov za socialno varnost. Kot že omenjeno, je ta v Republiki Sloveniji v pristojnosti Davčne uprave Republike Slovenije. Da bi bolje spoznali delovanje omenjene službe, so predstavljene bistvene opredelitve področnih zakonov, ki pomenijo pravne okvire pooblastil davčnemu organu.

Sledi osrednji del magistrskega dela, in sicer opis posameznih kategorij zavarovancev ter njihovih obveznosti s področja obračuna in plačila prispevkov za socialno varnost. Kot je razvidno že iz predhodnega poglavja, katero v okviru posameznih zakonov obravnava posameznike in skupine, ki predstavljajo zavarovance pokojninskega in invalidskega zavarovanja, zavarovance po zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, po zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih ter zavarovance po zakonu o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti, bi bila podrobnejša opredelitev vseh skupin mnogo preobsežna. Predvsem iz tega razloga sem se odločila podrobneje predstaviti najbolj pogoste kategorije zavarovancev. Poleg celovite predstavitve posebej poudarjam elemente s področja obračuna in plačevanja prispevkov, ki so značilni le za določeno skupino zavarovancev.

Navedeno predstavlja osnovo za analizo obstoječega sistema obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost, tako v Sloveniji kot tudi zunaj njenih meja. Dejstvo, da bo Slovenija s 1. majem 2004 postala članica Evropske unije, bo nedvomno vplivalo na celoten sistem ne le obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost, temveč na celoten sistem socialnega zavarovanja in pravic, ki iz tega izhajajo.

Zaključni del predstavlja povzetek ugotovitev s primerjalnim tabelaričnim prikazom osnov ter zavezancev za obračun in plačilo prispevkov za socialno varnost, z namenom čim bolj nazorno predstaviti bistvo sicer dokaj zapletenega sistema obračunavanja in plačevanja prispevkov.

1 ZGODOVINA SISTEMA SOCIALNEGA ZAVAROVANJA V REPUBLIKI SLOVENIJI

1.1 Zgodovina socialnega zavarovanja v Republiki Sloveniji

Začetki socialnih zavarovanj oziroma sistemov socialne varnosti segajo v konec 19. stoletja, ko so se v Evropi začele pojavljati posamezne oblike obveznega zavarovanja. Prve oblike socialnega zavarovanja, ki so sprva obsegale socialne pomoči, so bile rezultat industrializacije in razvoja delavskega gibanja.

Za zagotovitev vsaj minimuma socialne varnosti, predvsem za primer bolezni, invalidnosti in starosti, so se delavci pričeli povezovati v strokovna združenja, zadruga, bratovščine in podobne organizacije, ki so jih zastopale pri uveljavljanju pravic nasproti lastnikom kapitala. Države so začele z zakonskimi ukrepi regulirati področje varstva delavcev in uvajati minimalne norme socialnega varstva. Povečan interes države za socialno zavarovanje je v prvi vrsti zasluga nemškega kanclerja Bismarcka, ki je v Nemčiji uvedel prvo splošno obvezno delavsko zavarovanje.

V Nemčiji je bilo tako leta 1883 uvedeno obvezno delavsko zdravstveno zavarovanje, leta 1884 nezgodno zavarovanje, leta 1889 zavarovanje za primer starosti in invalidnosti ter leta 1911 zavarovanje za primer smrti. Leta 1911 so bili navedeni zakoni združeni v enoten kodeks socialnega zavarovanja, ki je v tistem času predstavljal daleč najpopolnejši predpis s tega področja (Prijetelj, 2000, str. 25).

Podobno so se tudi na območju današnje Slovenije prvi zametki socialnega zavarovanja pričeli pojavljati v obliki vzajemnih podpor in pomoči, ki so se uresničevale preko raznih društev. Leta 1852 je obrtni red uvedel obveznost lastnikov delavnic, ki so zaposlovali več kot dvajset delavcev, da oblikujejo zanje podporne blagajne, kar lahko štejemo za začetek socialnega zavarovanja pri nas.

Z avstrijskim prevzemanjem nemških izkušenj se je tudi na območju današnje Slovenije, kjer so takrat veljali in se uporabljali avstrijski predpisi, vzpostavila socialna zakonodaja, ki je veljala vse do leta 1922, ko je bil po ustanovitvi Kraljevine SHS sprejet Zakon o socialnem zavarovanju delavcev. Čeprav je bil zakon za tiste čase izredno napreden, saj je določal zavarovanje za vse rizike, ki jim je bil delavec izpostavljen, in sicer zavarovanje za bolezen, zoper nezgode, za onemoglost, starost in smrt ter zoper brezposelnost, se ni začel takoj izvajati v celoti.

Po drugi svetovni vojni so se na področju socialnega zavarovanja nekaj časa še vedno uporabljali predpisi, ki so veljali v predvojni Jugoslaviji, nato pa so bile vse obstoječe ustanove obveznega socialnega zavarovanja v letu 1945 postavljene pod državni nadzor takratnega poverjenišva za socialno politiko. Z Zakonom o izvajanju socialnega zavarovanja na območju Demokratske federativne Jugoslavije iz leta 1945 je bila izvedena združitev vseh ustanov socialnega zavarovanja, saj je bil kot enotni nosilec socialnega zavarovanja za območje celotne Jugoslavije določen Osrednji zavod za socialno zavarovanje v Zagrebu. Tako je bilo pri rentnem in pokojninskem zavarovanju določeno pravilo, da odločbe o rentah in

pokojninah izdaja osrednji zavod, izplačila in računovodsko administrativni posli pa so bili prepuščeni pokrajinskim zavodom. Za celotno sfero socialnega zavarovanja so bile predpisane enotne prispevne stopnje za plačevanje prispevkov.

V jugoslovanski ustavi iz leta 1946 je bilo socialno zavarovanje opredeljeno kot temeljna državljanska pravica delavca, uslužbenca in nameščenca. S tem je država že v ustavi določila, da je socialno zavarovanje predvideno kot eden od posebnih ukrepov, s katerimi država ščiti osebe v delovnem razmerju. Po navedeni ustavi je za pravice iz socialnega zavarovanja jamčila država oziroma širša družbena skupnost in ne samo za to pristojna ustanova, kar je bilo uresničeno z Zakonom o socialnem zavarovanju delavcev, nameščencev in uslužbencev iz leta 1946. Zavarovanje je izvajal Državni zavod za socialno zavarovanje, ki je sodil pod okrilje Ministrstva za delo FLRJ. Po tem zakonu je bilo socialno zavarovanje obvezno za vsakega zaposlenega (Priatelj, 2000, str. 29).

Da bi odpravili razlike v obsegu in pogojih za zavarovanje delavcev, nameščencev in uslužbencev, pa tudi nepravilnosti do posameznih kategorij delavcev, je bil leta 1950 sprejet nov zakon, po katerem je bila pravica do socialnega zavarovanja enaka za vse delavce in uslužbenke, ne glede na to kje oziroma pri kom so bili zaposleni. Socialno zavarovanje se je s tem zakonom razširilo tudi na vojaške osebe in pripadnike narodne milice.

Leta 1954 so se začela posamezna področja socialnega zavarovanja ločevati, tako da se je iz sistema najprej izločilo zdravstveno zavarovanje, s sprejemom Zakona o pokojninskem zavarovanju leta 1957 in Zakona o invalidskem zavarovanju leta 1958 pa še pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Kljub temu je posamezne ločene veje socialnega zavarovanja finančno in organizacijsko povezoval Zakon o organizaciji in financiranju socialnega zavarovanja.

Zaradi sprejema nove ustave SFRJ leta 1963, ki je izrecno poudarila načelo vzajemnosti in solidarnosti, ter uvedla samoupravljanje, je bil leta 1964 sprejet Temeljni zakon o pokojninskem zavarovanju, naslednje leto pa spremenjen Zakon o invalidskem zavarovanju in sprejet Zakon o organizaciji in financiranju socialnega zavarovanja.

S sprejemom ustavnih amandmajev leta 1968 je bil namesto pojma »socialno zavarovanje« uveden nov, širši pojem »socialna varnost«. Po teh ustavnih amandmajih naj bi bilo v pristojnosti države le urejanje temeljnih pravic, saj je bila opuščena enotna organizacija socialnega zavarovanja in ukinjen enotni nosilec tega zavarovanja, tako da se je vsak del socialnega zavarovanja organiziral in izvajal samostojno na samoupravnih temeljih.

Z ustavnimi amandmaji iz leta 1971 je bilo uvedeno načelo, da delavci sami upravljajo in urejajo svoje pravice in obveznosti s statutom in drugimi samoupravnimi splošnimi akti, z družbenimi dogovori in samoupravnimi sporazumi, še posebej pa je samoupravljanje določila Ustava SFRJ iz leta 1974. Navedeno je pomenilo silno razdrobljen sistem izvajalcev socialnega zavarovanja in posledično tudi avtonomen način določanja prispevnih stopenj, kar je povzročalo težave pri obračunavanju in plačevanju prispevkov.

Leta 1989 so bile z ustavnim zakonom v Sloveniji ukinjene samoupravne interesne skupnosti na vseh področjih družbenih dejavnosti, z izjemo Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je na podlagi določil ustavnega zakona nadaljevala z delom do sprejema novega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

Po osamosvojitvi Slovenije so zvezne predpise postopno začeli nadomeščati slovenski predpisi. Tako je področje socialnega varstva urejeno z Zakonom o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 54/92, 42/94, 1/99, 41/99, 36/00, 54/00 in 26/01), socialno zavarovanje s posameznimi področnimi zakoni, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, zaposlovanje in zavarovanje za primer brezposelnosti, starševsko varstvo in družinske prejemke, ter posebnimi zakoni, ki urejajo pravice določenih kategorij oseb, kot so primeroma:

- Zakon o zagotavljanju socialne varnosti slovenskim državljanom, ki so upravičeni do pokojnin iz republik nekdanje SFRJ (Uradni list RS, št. 45/92, 45/99 in 18/01),
- Zakon o vojnih veteranih (Uradni list RS, št. 63/95, 108/99, 47/02 – odločba US in 76/03),
- Zakon o vojnih invalidih (Uradni list RS, št. 63/95, 19/97, 21/97 in 75/97),
- Zakon o žrtvah vojnega nasilja (Uradni list RS, št. 63/95, 8/96, 44/96, 70/97, 43/99, 19/00, 64/01, 110/02 in 3/03-popravek),
- Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (Uradni list RS, št. 49/98),
- Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83).

Pomembna je seveda tudi delovno pravna zakonodaja, poleg tega pa še različni izvedeni pravilniki in drugi pravni akti. Problem slovenske nacionalne pravne ureditve je še vedno velika nestabilnost ureditve, t.j. pogosto spreminjanje pravic in s tem tudi socialnih prejemkov (Klinar, 2002, str. 11).

V povezavi s financiranjem socialnega zavarovanja je nenazadnje potrebno posebej izpostaviti Zakon o prispevkih za socialno varnost (Uradni list RS, št. 5/96, 34/96, 87/97, 3/98, 81/00 in 97/01, v nadaljevanju: ZPSV), sprejet leta 1996, ki določa obračunavanje in plačevanje ter stopnje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, obvezno zdravstveno zavarovanje, starševsko varstvo in za zaposlovanje v skladu z zakoni, na podlagi katerih so prispevki uvedeni.

1.2 Zgodovina pokojninskega zavarovanja v Sloveniji

Prvi slovenski zakon o pokojninskem in invalidskem je bil leta 1972 sprejet zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki pa je bil v bistvu le izvedbeni akt zveznega zakona (Priatelj, 2000, str. 32).

Na podlagi Zakona o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je bil sprejet leta 1982, je bil v Sloveniji leta 1983 sprejet Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je podrobneje opredelil obvezno zavarovanje oseb, ki so opravljale samostojno dejavnost, uvedel obvezno zavarovanje vrhunskih športnikov, delno zavarovanje oseb v času brezposelnosti ter obvezno pokojninsko zavarovanje kmetov in članov kmečkih gospodarstev.

Po osamosvojitvi Slovenije je prvi samostojni sistem pokojninskega zavarovanja urejal zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1992, s spremembami in dopolnitvami iz let 1994, 1996 in 1998, ki je celovito sistematsko in podrobno urejal pokojninsko in invalidsko zavarovanje, s poudarkom na obveznem zavarovanju.

Kot rezultat obširne pokojninske reforme je bil 10. decembra 1999 sprejet Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, s katerim se definira nov sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki obsega tri podsisteme oziroma stebre. Prvi, največji in najpomembnejši, tvori že uveljavljeno obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti.

Drugi steber predstavlja shema dodatnih zavarovanj, ki jih tvorijo obvezno dodatno zavarovanje, novo prostovoljno kolektivno zavarovanje in prostovoljna individualna zavarovanja. Posebej velja izpostaviti možnost kapitalsko kritega dodatnega pokojninskega zavarovanja, ki se financira s premijami delojemalcev, delodajalcev ali s kombinacijo obeh. Zavarovanja so lahko kolektivna ali individualna, izvajajo pa jih pokojninski skladi in zavarovalnice. Število zavarovancev in obseg zbranih premij v teh skladih je v porastu, saj je bilo konec leta 2001 v dodatno pokojninsko zavarovanje vključenih okrog 81.000 zavarovancev, leto kasneje pa že 173.044 zavarovancev, kar je 23 % aktivnih zavarovancev v obveznem pokojninskem zavarovanju. Premije v letu 2001 so znašale 6,4 milijard SIT, leta 2002 pa 23,8 milijard SIT, kar pomeni kar 270,5 % porast v primerjavi z letom prej (Cardiff Report, 2003, str. 31 - 32).

Tretji steber je pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi osebnih varčevalnih računov.

Ostale pomembnejše spremembe, ki jih je zaslediti kot posledico pokojninske reforme v Republiki Sloveniji so še:

- postopno podaljševanje upokojitvene starosti na 63 let za moške in na 61 let za ženske,
- podaljšanje referenčnega obdobja za izračun pokojninske osnove z 10 na 18 let,
- sprememba letne odmerne stopnje z 2 % na 1,5 %,
- možnost pridobivanja letnih odmernih stopenj tudi po dosegu polne pokojninske dobe,
- drugačen način valorizacije pokojnin in izenačevanje starih pokojnin z zmanjšanimi novimi pokojninami,
- uvedba dodatnih povečanj in zmanjšanj pokojnine pri kasnejši oziroma bolj zgodnji upokojitvi,
- uvedba nekaterih novih upravičenj, s katerimi se v pokojninski sistem vključujejo tudi tiste kategorije prebivalcev, ki predhodno niso plačevali prispevkov (Cardiff Report, 2003, str. 32).

1.3 Zgodovina zdravstvenega zavarovanja v Sloveniji

Čeprav ima Slovenija kot srednjeevropska država bogato, več kot stoletno tradicijo zdravstvenega zavarovanja, velja kot začetek samostojnega oblikovanja zdravstvenega zavarovanja omeniti leto 1974, ko je prišlo zaradi ustavno določenih samoupravnih odnosov do združitve zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja. V takratnem obdobju je veljalo načelo financiranja preko samoupravnih interesnih skupnosti, kar je pomenilo izredno razdrobljen sistem obračunavanja in zato otežen sistem pobiranja prispevkov za zdravstveno zavarovanje, kar je konec osemdesetih let v zdravstvu povzročilo krizno obdobje in se je zato zdravstvo pred uvedbo zdravstvene reforme nekaj časa financiralo iz republiškega proračuna (Košir et al., 1992, str. 5).

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92, 13/93, 9/96, 29/98, 6/99, 99/01 in 60/02, v nadaljevanju: ZZVZZ), sprejet leta 1992, predstavlja krovni zakon, ki ureja načela zdravstvenega varstva nasploh, poleg tega pa podrobneje tudi zdravstveno zavarovanje. Z uzakonitvijo zdravstvenega zavarovanja se je Slovenija, podobno kot na drugih področjih socialne varnosti, odločila za poseben način financiranja na tem področju. Zanj je značilno, da se financira z namenskimi sredstvi, zbranimi s prispevki delodajalcev, delojemalcev in drugih zavezancev, s katerimi tudi upravljajo njihovi izvoljeni predstavniki. Ti se v okviru razpoložljivih sredstev pogajajo z izvajalci zdravstvenih storitev o programu zdravstvenih storitev, o njihovem vrednotenju, cenah storitev in drugih pogojih njihovega uresničevanja. Značilnost takšne ureditve je v razmejitvi pristojnosti med državnimi organi in organi upravljanja nosilca zavarovanja.

Leta 1993 je bilo uvedeno še prostovoljno zdravstveno zavarovanje, katerega osnovni namen je povečati finančne vire za uresničevanje razvojnih ciljev zdravstvenega varstva. Gre za zakonsko uveden sistem doplačil zavarovanih oseb ob uveljavljanju zahtev do zdravstvenih storitev. Celotno kritje izdatkov za zdravstvene storitve je zagotovljeno otrokom, šolarjem, študentom, drugim osebam pa ob posameznih stanjih in boleznih. Za ostale so predvidena doplačila, ki se gibljejo med 5 in 75 % cene storitev, v odvisnosti od razloga obravnave in višine tveganja, zato se zavarovane osebe za to tveganje doplačil posebej prostovoljno zavarujejo (Poročevalec št. 71, 2002, str. 80).

Zakonska opredelitev obveznega zdravstvenega zavarovanja vsega prebivalstva ne pomeni le zagotovitve pravic, temveč tudi določitev obveznosti in zavezancev za plačevanje prispevkov za vsako zavarovano osebo. Država je zadolžena za sprejemanje zakonov in podzakonskih aktov ter skrbi in nadzoruje njihovo uresničevanje in posreduje v primeru motenj v delovanju sistema. Njena funkcija je regulacijska, upravljavska in nadzorna na makroravni. Poleg tega je ustanovitelj, lastnik in upravljavec javnih zdravstvenih zavodov. Izvajanje zavarovanja samega je preneseno na nosilca zavarovanja, ki v zakonskih okvirih samostojno uresničuje javna pooblastila, opredeljena v zakonu (Poročevalec št. 71, 2002, str. 77).

1.4 Zgodovina starševskega varstva v Republiki Sloveniji

Kot posledica izrazitih sprememb v družbi, predvsem upadanja rojstev, se je v večini evropskih držav po drugi svetovni vojni začela uveljavljati družinska politika.

Družinska politika je nadgradnja socialne politike, ki je usmerjena v izenačevanje socialno-ekonomskega položaja in kvalitete življenja družin brez otrok in družin z otroki. Ukrepi družinske politike so praviloma univerzalni, razlikovanje med družinami pa temelji na njihovih različnih potrebah. Ukrepi družinske politike lajšajo družinam finančno breme otrok, omogočajo usklajevanje družinskih in delovnih obveznosti ter pomagajo družinam v težavnih situacijah, tako ekonomskih, socialnih, zdravstvenih in tudi stanovanjskih, varujejo zdravje nosečnic in otrok,... (Stropnik, 1994, str. 19).

V Sloveniji je tako kot v večini ostalih evropskih držav skrb za starše in otroke opaziti šele po drugi svetovni vojni, formalizirala pa se je predvsem z Resolucijo o oblikovanju družinske politike in sprejetjem Zakona o družinskih prejemkih leta 1993. Slednjega je 1. januarja 2002 nadomestil Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 97/01 in

76/03), ki ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, družinske prejemke, pogoje in postopek za uveljavljanje posameznih pravic ter druga vprašanja glede izvajanja tega zakona.

1.5 Zgodovina zavarovanja za primer brezposelnosti v Republiki Sloveniji

Zavarovanje za primer brezposelnosti je zagotovo najmlajše od vseh socialnih zavarovanj. V obdobju pred drugo svetovno vojno je urejanje delovnih razmerij temeljilo na osnovnem principu kapitalizma – delavec je svoje delovne zmožnosti za primerno plačilo, dokler mu je bilo to dano oziroma je to zmožel, nudil tistemu delodajalcu, ki ga je bolje plačal. Po drugi svetovni vojni po ureditvi zavarovanja za primer brezposelnosti ni bilo (ker ni smelo biti) nikakršne potrebe.

Šele z uveljavitvijo tržnega gospodarstva v začetku 90. let prejšnjega stoletja lahko v Republiki Sloveniji zaznamo potrebo po ureditvi tovrstnega zavarovanja. Tranzicija je namreč povzročila ne le zasuk na trgu kapitala, temveč tudi preobrat na trgu dela. Veliko število ljudi je postalo del množice brezposelnih, katere status in pravice je bilo potrebno urediti z Zakonom o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS št. 5/91, 12/92, 71/93, 38/94 in 69/98).

2 PRAVNE PODLAGE

Enako kot za ostala področja je tudi za ureditev in sistematizacijo socialne varnosti temelj ustrezna podlaga v pravnih virih. Medtem, ko lahko v povezavi z mednarodnimi pravnimi viri govorimo le o grobih orisih osnovnih standardov, kar v povezavi s socialno varnostjo pomeni, da so z mednarodnimi pravnimi viri določene le smernice socialne varnosti in spodnje meje socialnih prejemkov, pa je podrobnejša ureditev socialne varnosti stvar nacionalne zakonodaje posamezne države.

2.1 Mednarodni pravni viri

Mednarodne pravne vire predstavljajo univerzalni pravni akti, kot so deklaracije in pakti Organizacije združenih narodov, konvencije in priporočila Mednarodne organizacije dela in konvencije drugih mednarodnih združenj, ter večstranske in dvostranske meddržavne pogodbe o socialni varnosti (Kalčič, 1995, str. 4).

Konvencija št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti, ki je akt mednarodne organizacije dela, in jo je SFRJ ratificirala leta 1955 (Uradni list SFRJ – MP, št. 1/55), Slovenija pa notificirala leta 1992 (Uradni list RS – MP, št. 15/92), predstavlja osnovo za ureditev

različnih področij socialne varnosti, ki se sicer praviloma urejajo ločeno. Omenjena konvencija določa vsebino socialne varnosti, saj določa minimalne norme socialnih prejemkov na področju zdravstvenega varstva, bolezni, brezposelnosti, starosti, nesreč pri delu in poklicnih bolezni, materinstva in varnosti družinskih članov v primeru smrti hranitelja družine. Za posamezno področje so določene zavarovane osebe, zavarovani primeri in minimalni obseg socialnih prejemkov, vsebuje pa tudi pojasnila splošnih pojmov, obračunavanja periodičnih izplačil in obravnave tujih državljanov in skupne določbe.

Evropska socialna listina, ki jo je Slovenija ratificirala leta 1999 (Uradni list RS – MP, št. 7/99), ureja pravice iz socialne varnosti s sklicevanjem na omenjeno Konvencijo št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti. Podobno kot konvencija določa tudi Evropska socialna listina pravice do socialne varnosti, socialnega in zdravstvenega varstva, socialnih storitev, poklicnega usposabljanja, rehabilitacije in prekvalifikacije invalidov, pravice pri delu in v zvezi z delom, pravico družine do ustreznega socialnega zavarovanja ter pravice mater in otrok do ustreznega socialnega in ekonomskega varstva.

Evropski sporazum o pridružitvi med Republiko Slovenijo na eni strani in Evropskimi skupnostmi ter njihovimi državami članicami, ki delujejo v okviru Evropske unije, na drugi strani (Uradni list RS – MP, št. 13/97), socialne varnosti skorajda ne obravnava, predpisuje le nediskriminatornost pri obravnavanju državljanov, zaposlenih v drugih državah. V povezavi s socialnim zavarovanjem je pomembna določba 39. člena navedenega sporazuma, ki določa uskladitev sistemov socialnih varnosti teh delavcev, tako da se seštevajo obdobja zavarovanj in se zagotavlja prenosljivost pravic po stopnjah, ki jih določajo posamezne nacionalne zakonodaje.

2.2 Nacionalni pravni viri

2.2.1 Ustava

Temeljni nacionalni pravni vir je Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-1, 42/97, 66/00 in 24/03, v nadaljnjem besedilu: Ustava), ki v 2. členu določa, da je Slovenija pravna in socialna država. Nadalje določa v 50. členu, da imajo državljanji pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje. Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.

V 51. členu Ustave je opredeljena pravica do zdravstvenega varstva. Vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. Nikogar ni mogoče prisiliti k zdravljenju, razen v primerih, ki jih določa zakon.

Pravice invalidov so v Ustavi urejene v 52. členu. Invalidom je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo. Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem

razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje se financira iz javnih sredstev.

Nadalje je v 53. členu med drugim določeno, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

2.2.2 Zakon o socialni varnosti

Zakon o socialni varnosti (Uradni list RS, št. 54/92, 42/94, 1/99, 41/99, 36/00, 54/00, 26/01 in 56/02, v nadaljevanju: ZSV) določa, da obsega socialno varstvena dejavnost preprečevanje in reševanje socialne problematike posameznikov, družin in skupin prebivalstva.

Na podlagi 2. člena ZSV država zagotavlja in razvija delovanje socialno varstvenih zavodov, ustvarja pogoje za zasebno delo v socialno varstveni dejavnosti ter podpira in spodbuja razvoj samopomoči, dobroteljnosti, oblik neodvisnega življenja invalidov ter drugih oblik prostovoljnega dela na področju socialnega varstva.

Socialno varstveni program, ki ga sprejme Državni zbor:

- določi strategijo razvoja socialnega varstva;
- opredeli prednostna razvojna področja socialnega varstva;
- opredeli specifične potrebe in možnosti posameznih območij;
- določi mrežo javne službe, ki jo zagotavlja država.

Kot določa 3. člen ZSV, obsegajo pravice iz socialnega varstva po tem zakonu storitve in ukrepe, namenjene preprečevanju in odpravljanju socialnih stisk in težav posameznikov, družin in skupin prebivalstva ter denarno socialno pomoč, namenjeno tistim posameznikom, ki si sami materialne varnosti ne morejo zagotoviti zaradi okoliščin, na katere ne morejo vplivati.

5. člen ZSV določa, da so upravičenci po tem zakonu državljani Republike Slovenije, ki imajo stalno prebivališče v Sloveniji ter tujci, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji. Državljanje Republike Slovenije, ki nimajo stalnega prebivališča v Sloveniji, ter tujci, ki nimajo dovoljenja za stalno prebivanje v Sloveniji, uveljavljajo pravice do posameznih storitev in denarne socialne pomoči v primerih in pod pogoji, ki jih določa ta zakon.

V skladu s 6. členom ZSV obsegajo dejavnosti, potrebne za delovanje in razvoj sistema socialnega varstva, zlasti vzpostavitev, vzdrževanje in razvijanje zbirk podatkov s področja socialnega varstva in informacijski sistem, raziskovalne dejavnosti, eksperimentalne in razvojne programe, izobraževanje in usposabljanje kadrov po programih, ki ustrezajo potrebam dejavnosti in mednarodnim standardom, načrtovanje in spremljanje socialne in socialno varstvene politike ter razvoj stroke.

Država skrbi za preprečevanje socialno varstvene ogroženosti, zlasti tako, da s sistemskimi ukrepi na področju davčne politike, zaposlovanja in dela, štipendijske politike, stanovanjske politike, družinske politike, zdravstva, vzgoje in izobraževanja in na drugih področjih vpliva na socialni položaj prebivalcev kakor tudi na razvoj demografsko ogroženih območij. Ukrepe določijo področni zakoni.

2.2.3 Nacionalni program socialnega varstva

Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005 (Uradni list RS, št. 30/00), ki upošteva smernice in priporočila, ki jih določajo mednarodnopravni akti in sporazumi (zlasti konvencije in splošne ter posebne deklaracije Organizacije združenih narodov, listine, kodeksi, protokoli in priporočila Evropske unije in drugih evropskih asociacij, konvencije Mednarodne organizacije dela, druge mednarodni dokumenti in priporočila), v uvodnem delu določa, da je temeljni pogoj za delovanje Slovenije kot socialne države usklajen gospodarski in socialni razvoj.

Nacionalni program temelji na doseženi ravni socialnega varstva prebivalstva, na ocenjenih gospodarskih in razvojnih možnostih države, opredeljenih v strategiji gospodarskega razvoja ter na že sprejetih razvojnih usmeritvah drugih področij socialne politike, opredeljenih v Resoluciji o družinski politiki, Strategiji razvoja invalidskega varstva in v drugih dokumentih Državnega zbora Republike Slovenije, Vlade Republike Slovenije in priporočilih Varuha človekovih pravic.

Strategijo socialnega razvoja usmerja socialna politika kot sklop ciljev, ukrepov in drugih instrumentov, ki jih država razvija in uporablja z namenom, da bi posamezniki in skupine prebivalstva lahko zadovoljevali svoje osebne in skupne interese ter delovali kot polnopravni in enakopravni člani družbe in države.

Socialno politiko v ožjem smislu opredeljujejo ukrepi za zagotavljanje socialne varnosti posameznika. Socialno varnost določajo načela, pravila in dejavnosti, ki posamezniku omogočajo, da se vključi in ostane vključen v družbeno okolje in v njem aktivno deluje. Pri tem država zagotavlja materialne in socialne pravice, posameznik pa prispeva v obliki davkov in drugih obveznih dajatev.

Poleg zgoraj omenjene obveznosti posameznika, da za zagotavljanje materialnih in socialnih pravic prispeva v obliki davkov in drugih obveznih dajatev, pa je potrebno izpostaviti tudi osnovna načela in izhodišča socialne varnosti v Sloveniji, ki so v skladu z uvodnim delom Nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2005 naslednja:

- Posameznik si mora socialno varnost zase in za svojo družino načeloma zagotoviti sam. Naloga države je, da za to ustvari ustrezne pogoje.
- Država v okviru proračuna in celote javnofinančnih sredstev oblikuje državni socialni program, ki vsebuje denarne prejemke, storitve in ustrezno institucionalno mrežo.
- Proti znanim in predvidljivim tveganjem se organizira obvezno socialno zavarovanje. Država zagotavlja socialno varnost tistim posameznikom, ki si je ne morejo zagotoviti sami.

2.2.4 Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99, 72/00, 124/00, 109/01, 108/02, 40/03 – odl. US, 63/03 – odl. US in ZIPRS0304-A, v nadaljevanju: ZPIZ-1) ureja sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, in sicer:

- obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi medgeneracijske solidarnosti;

- obvezna in prostovoljna dodatna pokojninska in invalidska zavarovanja;
- pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov.

Z obveznim zavarovanjem se zavarovancem na podlagi dela, prispevkov ter po načelih vzajemnosti in solidarnosti, zagotavljajo pravice za primer starosti, invalidnosti, smrti, telesne okvare ter potrebe po stalni pomoči in postrežbi.

V obvezno zavarovanje se lahko v primerih, določenih z zakonom, prostovoljno vključijo tudi osebe, ki ne izpolnjujejo pogojev za obvezno zavarovanje.

Obvezno dodatno zavarovanje je zbiranje prispevkov delodajalcev z namenom, da se iz zbranih sredstev poleg pravic iz obveznega zavarovanja zagotavljajo pravice do poklicne pokojnine oz. drugih pravic zavarovancem, ki opravljajo posebno težka in zdravju škodljiva dela, in zavarovancem, ki opravljajo dela, ki jih po določeni starosti ni moč uspešno poklicno opravljati. Z dnem uveljavitve ZPIZ-1, to je 1. januarja 2000, so se prenehali uporabljati predpisi o štetju zavarovalne dobe s povečanjem, razen v primeru zavarovancev, ki so na dan uveljavitve tega zakona delali na delovnih mestih, kjer se zavarovalna doba šteje s povečanjem in so imeli najmanj 25 let (moški) oz. 23 let (ženske) pokojninske dobe.

7. člen ZPIZ-1 določa, da so v obvezno zavarovanje vključeni državljani RS in tujci ob izpolnjevanju pogojev, ki jih določa ta zakon ali mednarodni sporazum. Zavarovalno razmerje nastane na podlagi zakona z vzpostavitvijo pravnega razmerja, ki je podlaga za obvezno zavarovanje.

Nastanek pravnega razmerja iz prejšnjega odstavka sporoči delodajalec ali drug zavezanec za prijavo nosilcu zavarovanja z obvezno prijavo v zavarovanje. Zavarovanci in delodajalci so dolžni sporočiti podatke, ki so potrebni za odmero oziroma obračun in plačilo prispevkov ter za nadzor nad plačevanjem in izterjavo prispevkov. Evidence, vzpostavljene za nadzor nad plačevanjem javnih dajatev, tvorijo enoten sistem.

Pravice iz obveznega zavarovanja pridobi zavarovanec izključno na podlagi plačila prispevkov, če za posamezne primere zakon ne določa drugače. Če zakon ne določa drugače, so pravice iz obveznega zavarovanja sorazmerne zavarovančevi plači ali drugim dohodkom in vplačanim prispevkom.

ZPIZ-1 v 13. členu določa, da se obvezno zavarujejo:

- delavci, zaposleni na območju RS;
- izvoljeni ali imenovani nosilci javne ali druge funkcije v organih zakonodajne, izvršilne ali sodne oblasti v RS ali v organih lokalne samouprave, če prejemajo za to funkcijo plačo;
- delavci, zaposleni pri delodajalcu s sedežem v RS, ki so bili poslani na delo v tujino in niso obvezno zavarovani po predpisih države, v katero so bili poslani, če z mednarodnim sporazumom ni drugače določeno;
- tujci, ki so na območju RS zaposleni pri mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih diplomatskih in konzularnih predstavništvih, kolikor mednarodni sporazum ne določa drugače;
- osebe, ki v okviru kakšnega drugega pravnega razmerja opravljajo delo, za katerega prejemajo plačilo najmanj v mesečnem znesku minimalne plače, v kolikor niso obvezno zavarovane na drugi podlagi.

V skladu s 14. členom ZPIZ-1 se obvezno zavarujejo tudi državljani RS, zaposleni pri tujcih, če mednarodni sporazum ne določa drugače ali za ta čas niso obvezno zavarovani pri tujem nosilcu zavarovanja.

Po določbi 15. člena ZPIZ-1 se obvezno zavarujejo osebe (samozaposleni), ki kot svoj edini ali glavni poklic v RS:

- kot samostojni podjetniki posamezniki po zakonu o gospodarskih družbah opravljajo pridobitno dejavnost, vključno s fizičnimi osebami, ki se štejejo za obrtnike ali zasebne trgovce, v skladu z zakonodajo, veljavno pred uveljavitvijo zakona o gospodarskih družbah;
- z osebnim delom samostojno opravljajo umetniško ali kakšno drugo kulturno dejavnost ali dejavnost na področju medijev in so skladno z zakonom vpisane v registre samostojnih dejavnosti, če je tak register predpisan;
- opravljajo samostojno dejavnost s področja zdravstva ali socialne dejavnosti: zdravstveno, klinično ali specialistično psihološko dejavnost, zasebno veterinarsko dejavnost ali drugo zasebno dejavnost s področja zdravstva, socialne varnosti ali farmacije, v skladu z zakonom;
- opravljajo duhovniško oziroma drugo versko službo;
- opravljajo odvetniško ali notarsko dejavnost v skladu z zakonom;
- samostojno opravljajo drugo dovoljeno dejavnost.

Obvezno se zavarujejo družbeniki zasebnih družb in zavodov v RS, ki so poslovodne osebe in niso zavarovani na drugi podlagi.

Nadalje prvi odstavek 16. člena ZPIZ-1 določa, da se kmetje in člani kmečkih gospodarstev ter druge osebe, ki v RS samostojno opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, obvezno zavarujejo, če ob vložitvi prijave v zavarovanje:

- niso mlajši od 15 let in imajo zdravstveno sposobnost za opravljanje kmetijske dejavnosti, ki jo ugotavlja služba medicine dela, in
- na zavarovanega člana dosegajo najmanj tolikšen katastrski dohodek ali drug dohodek kmečkega gospodarstva, ki ustreza znesku minimalne plače.

ZPIZ-1 v 17. členu opredeljuje edini in glavni poklic, in sicer se šteje, da samozaposleni in kmetje opravljajo samostojno dejavnost kot edini in glavni poklic, če niso v delovnem razmerju, ne opravljajo druge dejavnosti, na podlagi katere so zavarovani ali niso na šolanju. Zavarovanci opravljajo samostojno dejavnost kot glavni poklic, če so v delovnem razmerju s polovico ali manj kot polovico delovnega časa in niso na šolanju. Zavarovanci, ki so zavarovani na podlagi delovnega razmerja manj kot polni delovni čas, se lahko za preostali delovni čas do polnega delovnega časa zavarujejo na podlagi določb, ki urejajo zavarovanje samozaposlenih oseb in kmetov.

V 18. členu ZPIZ-1 so določeni pogoji, pod katerimi zavarovanje ni obvezno, in sicer se šteje, da samozaposleni ne opravlja samostojne dejavnosti kot edini ali glavni poklic, če v obdobju zadnjih treh let dobiček iz dejavnosti samozaposlenega (v katerem niso upoštevani obračunani prispevki za obvezno zavarovanje ter znižanje in povečanje davčne osnove, razen razlike v obrestih, skladno z zakonom, ki ureja dohodnino), dosežen v posameznem letu in ugotovljen na podlagi odločbe davčnega organa, ne presega letnega zneska minimalne plače v tem letu.

Šteje se, da samozaposleni oziroma kmet ne opravlja dejavnosti kot edini ali glavni poklic, če je izpolnil pogoje za pridobitev pokojnine in zahtevano starost (ta se v prehodnem obdobju

postopno dviguje po 413. in 414. členu ZPIZ-1 in bo ob koncu prehodnega obdobja za moške 63 let, za ženske pa 61 let¹) in:

- ne opravlja dejavnosti z osebnim delom, ker ima zaposlenega vsaj enega delavca za opravljanje te dejavnosti ali
- je do uveljavitve pravice do pokojnine opravljal isto dejavnost v enakem obsegu, vendar je bil zavarovan na podlagi delovnega razmerja.

20. člen ZPIZ-1 določa, da se obvezno zavarujejo vajenci, ki so v učnem razmerju in se na podlagi sklenjene učne pogodbe poklicno izobražujejo pri delodajalcu ter so dopolnili najmanj 15 let starosti. V skladu s petim odstavkom 188. člena navedenega zakona se učna doba všteva v zavarovalno dobo tako, da se 12 mesecev učnega razmerja šteje za šest mesecev zavarovalne dobe.

V skladu z 21. členom ZPIZ-1 se obvezno zavarujejo vrhunski športniki in šahisti – člani telesnokulturnih in šahovskih organizacij v RS, če niso obvezno zavarovani na drugi podlagi in so dopolnili najmanj 15 let starosti.

Na podlagi tretjega odstavka 3. člena ZPIZ-1 se v obvezno zavarovanje lahko v primerih, določenih s tem zakonom, prostovoljno vključijo tudi osebe, ki ne izpolnjujejo pogojev za obvezno zavarovanje. Prostovoljna vključitev v obvezno zavarovanje je podrobneje opredeljena v 34. členu ZPIZ-1. Na podlagi prvega odstavka navedenega člena se lahko državljani Republike Slovenije, ki so dopolnili 15 let starosti, in niso obvezno zavarovani, prostovoljno vključijo v obvezno zavarovanje po tem zakonu v času, ko:

1. so na neplačanem dopustu;
1. traja suspenz pogodbe o zaposlitvi;
2. so na dodiplomskem oziroma na podiplomskem šolanju;
3. služijo vojaški rok, opravljajo naloge nadomestne civilne službe ali se usposabljujejo za rezervni sestav policije;
4. skrbijo za otroka, mlajšega od sedmih let oziroma za invalidno osebo, ki je nezmožna za samostojno življenje in delo, ali za uživalca dodatka za pomoč in postrežbo;
5. opravljajo samostojno kmetijsko dejavnost in ne izpolnjujejo pogojev iz druge alinee prvega odstavka 16. člena tega zakona;
6. so kot brezposelne osebe vpisani v katero od evidenc pri zavodu za zaposlovanje. Zavod za zaposlovanje obvesti zavod o izbrisu osebe iz evidence brezposelnih;
7. bivajo v tujini kot zakonci oziroma kot zunajzakonski partnerji zavarovancev, poslanih na delo ali usposabljanje v tujino;
8. so kot invalidi v varstvenih delavnicah;
9. so na strokovnem izpopolnjevanju ali na specializaciji po prenehanju obveznega zavarovanja;
10. so zaposleni s krajšim delovnim časom od polnega, vendar le za razliko do polnega delovnega časa.

Osebe iz tretje, sedme in devete točke prejšnjega odstavka se lahko vključijo v zavarovanje tudi, če so uživalci družinske pokojnine.

Ne glede na določbo prvega odstavka 203. člena ZPIZ-1 se lahko državljan Republike Slovenije v roku šestih mesecev po prenehanju obveznega zavarovanja prostovoljno vključi v zavarovanje, če je bil v zadnjih desetih letih najmanj pet let vključen v obvezno zavarovanje,

¹ V letu 2003 znaša polna starost za moške 60 let, za ženske pa 54 let in 4 mesece.

tujec pa se lahko prostovoljno vključi v zavarovanje po prvem odstavku tega člena, če je tako določeno z mednarodnim sporazumom.

Gibanje števila zavarovancev pokojninskega in invalidskega zavarovanja od leta 1992 dalje je razvidno iz sledeče tabele:

Tabela 1: Gibanje števila zavarovancev PIZ od leta 1992 dalje

Leto	Skupaj zavarovanci PIZ	Zaposleni pri pravnih osebah	Zaposleni pri zasebnikih	Zasebniki	Kmetje	Prostovoljno vključeni v PIZ	Brezposelni	Zaporniki	Vajenci	Starši
1992	764.902	656.966	33.283	43.963	30.690	-	-	-	-	-
1993	782.570	626.806	37.003	47.120	28.251	7.500	35.569	321	-	-
1994	772.549	605.326	41.196	48.801	27.129	13.672	36.103	322	-	-
1995	768.961	593.848	48.709	52.168	26.827	17.243	29.883	283	-	-
1996	765.731	581.651	53.835	54.108	25.285	19.164	31.430	258	-	-
1997	783.196	593.086	58.364	54.000	21.799	20.892	34.586	262	207	-
1998	784.193	591.653	61.087	53.456	19.602	20.956	36.380	262	797	-
1999	800.467	606.927	63.793	52.465	18.789	20.221	36.429	261	1.582	-
2000	807.013	615.493	67.073	52.118	17.206	20.550	31.074	342	2.191	966
2001	814.170	626.444	67.844	52.062	16.506	21.021	25.902	370	2.372	1.649
2002	814.655*	631.053	65.941	51.876	16.506	22.161	22.587	332	2.281	1.918

* ocena

Vir: Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, str. 16

Prispevki se obračunajo od osnove za plačilo prispevkov. Prispevne stopnje za obvezno zavarovanje se določijo tako, da se s pričakovanimi prihodki od prispevkov, ob upoštevanju drugih prihodkov iz 204. člena tega zakona, pokrijejo pričakovani odhodki.

Za zaposlene v Republiki Sloveniji in državljane Republike Slovenije, zaposlene pri tujcih, se prispevki za obvezno zavarovanje plačujejo iz plače in iz nadomestil plače za čas odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih in predpisi o zdravstvenem zavarovanju, če ni z zakonom drugače določeno. Najnižja osnova za obračun prispevkov je v teh primerih znesek minimalne plače.

Ne glede na prejšnji odstavek se za zaposlene v Republiki Sloveniji in državljane Republike Slovenije, zaposlene pri tujcih, prispevki za obvezno zavarovanje obračunajo in plačajo tudi od vseh drugih prejemkov iz delovnega razmerja, vključno s stimulacijami in bonitetami, če poseben zakon ne določa drugače.

Osnova za plačilo prispevkov za delavce, ki so v delovnem razmerju pri domačem izplačevalcu plače in so razporejeni na delo v tujino, je plača, od katere se po posebnem zakonu plačuje davek od osebnih prejemkov.

Za samozaposlene, državljane Republike Slovenije, zaposlene v tujini, kmete, vrhunske športnike in šahiste, ter osebe, ki so prostovoljno vključene v zavarovanje, se prispevki plačujejo od zavarovalne osnove, ki ne more biti nižja od minimalne plače. Glede minimalne zavarovalne osnove velja za zavarovance po drugem odstavku 15. člena ZPIZ-1 izjema, in sicer ti plačujejo prispevke najmanj od najnižje pokojninske osnove.

Osnova za obračun prispevkov za brezposelne je znesek nadomestila za primer brezposelnosti, od katerega zavod za zaposlovanje plačuje prispevek. Za brezposelne, ki jim zavod za zaposlovanje plačuje prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje do izpolnitve pogojev za priznanje pravice do pokojnine, je osnova zadnje denarno nadomestilo, ki ga je prejel zavarovanec, in se usklajuje po predpisih o zaposlovanju.

Osebe, ki so prostovoljno vključene v zavarovanje, plačujejo prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od osnove, ki jo prosto izberejo, vendar najmanj od zneska najnižje pokojninske osnove iz 48. člena tega zakona, povečane za davke in prispevke po stopnjah, določenih skladno s tretjim odstavkom 47. člena tega zakona.

Osnova za plačevanje prispevkov za vajence je mesečna nagrada vajenca, ki ne sme biti nižja od polovice zneska minimalne plače.

Za enega od staršev – zavarovanca po 23. členu ZPIZ-1, kateri je upravičenec do starševskega dodatka po predpisih o starševstvu, ki skrbi za otroka v prvem letu njegovega življenja, v tem času pa ni obvezno zavarovan na drugi podlagi, njegovo stalno prebivališče pa je v Republiki Sloveniji in je otrok državljan Republike Slovenije, se prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje plačajo najmanj od zneska minimalne plače.

Prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje se ne plačujejo od nadomestil iz invalidskega zavarovanja.

Posebna vrsta zavarovanja je zavarovanje za posebne primere. Gre za obvezno zavarovanje za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, in sicer za osebe, ki ne opravljajo dejavnosti, na podlagi katere bi bile obvezno zavarovane. Tovrstno zavarovanje je določeno v 26., 27. in 28. členu ZPIZ-1. Načeloma gre za osebe, ki občasno opravljajo neko delo, dejavnost ali aktivnost, pri kateri obstaja možnost poškodbe ali poklicne bolezni, kot je na primer opravljanje delovne prakse dijakov in študentov, opravljanje dela študentov in dijakov preko pooblaščenih študentskih servisov, opravljanje samostojne dejavnosti (t. i. popoldanska obrt) in drugih del za plačilo poleg delovnega razmerja, sodelovanje v organiziranih delovnih akcijah, organiziranih športnih aktivnostih in podobno. Prispevki za te zavarovance se plačujejo v pavšalnih zneskih ali od osnov, ki jih določi zavod.

V skladu s 214. členom ZPIZ-1 se z zakonom lahko določijo primeri, kriteriji in pogoji, pod katerimi se določenim zavarovancem zmanjšani ali odpisani prispevki iz 204. člena tega zakona štejejo za plačane².

Za zavarovance, ki so na podlagi tega zakona ali posebnega zakona oproščeni plačila prispevka delodajalca, plača ta prispevek Republika Slovenija iz državnega proračuna.

Ravno v povezavi s plačevanjem prispevkov iz državnega proračuna je potrebno izpostaviti določbo 226. člena ZPIZ-1, ki določa, da se podjetjem, zavodom in drugim organizacijam za zaposlovanje invalidov, ki so zavezanci za plačilo prispevkov iz prvega odstavka 204. člena tega zakona, prispevki zavarovanca in delodajalca za obvezno zavarovanje po tem zakonu, ki se obračunajo za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zaposlenih, vplačajo na poseben

² Glej Zakon o pogojih, pod katerimi se kmetom zmanjšani ali odpisani prispevki štejejo za plačane (Uradni list RS, št. 48/92 in 21/95).

račun pri delodajalcu in kot odstopljena sredstva uporabljajo za materialni razvoj teh podjetij v skladu z zakonom³.

Za zavarovance, ki so na podlagi prejšnjega odstavka oproščeni plačila prispevkov, pa plača te prispevke Republika Slovenija iz državnega proračuna.

227. člen ZPIZ-1 določa, da se prispevki za obvezno zavarovanje, ki so določeni z zakonom, plačujejo Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljnjem besedilu: zavod). Prispevki za obvezno zavarovanje se plačajo v skladu s predpisi, ki veljajo v času dospelosti prispevkov. Z namenom kontrole pravilnosti plačila prispevkov ima zavod pravico nadzora nad poslovnimi knjigami zavezancev za plačilo prispevkov. Tako zavod samostojno opravlja revizije plačevanja prispevkov pri zavezancih.

Kljub zgoraj omenjeni določbi pa v skladu z 228. členom ZPIZ-1 Davčna uprava Republike Slovenije opravlja nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, pobira, izterjuje ter vodi ustrezne evidence o vplačanih prispevkih za posamezne zavarovance, medtem ko je odločanje o odpisu, delnem odpisu ter o odlogu in obročnem odplačevanju prispevkov za obvezno zavarovanje v pristojnosti upravnega odbora zavoda.

Način izterjave zapadlih prispevkov, nadzor nad plačevanjem in obračunavanjem prispevkov, roki za plačilo prispevkov, zastaranje in zamudne obresti se določijo s posebnim zakonom.

Posebej aktualna je v zadnjem času določba 229. člena ZPIZ-1, ki je hkrati novost, saj je prejšnji zakon ni vseboval in določa, da lahko v izjemnih primerih, ko je delodajalec v postopku sanacije ali prisilne poravnave, oziroma v primerih, ko je ogroženo večje število delovnih mest pri delodajalcu, Davčna uprava Republike Slovenije na predlog ministra, pristojnega za delo, dovoli začasen odlog plačila prispevkov. Za čas, ko je zavezancu odloženo plačilo prispevkov, ne tečejo zamudne obresti. Pravno formalno gre za diskrecijsko pravico davčnega organa, da samostojno pozitivno ali negativno odloči o začasnem odlogu prispevkov, vendar se v praksi davčni organ ravna po odločbi ministra, pristojnega za delo.

Redkeje se v praksi uporablja 230. člen ZPIZ-1, po katerem se v izjemnih primerih, ko zavod ugotavlja plačilo oziroma vračilo prispevkov za nazaj in pošlje odločbo v izvršitev Davčni upravi Republike Slovenije, prispevki odmerijo po prispevnih stopnjah oziroma v zneskih, veljavnih na dan plačila. Gre predvsem za primere, ko je za nekega zavarovanca naknadno ugotovljeno, da v nekem preteklem obdobju ni imel lastnosti zavarovanca, ker bodisi ni izpolnjeval pogojev za zavarovanje ali pa je bil zavarovan že na kakšni drugi podlagi ali pa je bil zavarovanec in zanj prispevki niso bili poravnani.

V primeru odmere prispevkov, ki jih je potrebno plačati za nazaj, je osnova za odmero prispevkov zavarovančeva takratna mesečna plača oziroma zavarovalna osnova, ki se valorizira na dan plačila prispevkov tako, da se poveča za porast povprečnih plač zaposlenih od meseca v koledarskem letu, na katerega se nanaša ali, če se plača oziroma zavarovalna

³ Invalidska podjetja so v skladu z 569. členom Zakona o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 30/93, 29/94, 82/94, 20/98, 84/98, 6/99, 45/01, popr. 59/01, 50/02 – sklep US in 93/02 – odločba US) delniške družbe, komanditne družbe, družbe z omejeno odgovornostjo, ki opravljajo dejavnost usposabljanja in zaposlovanja invalidov pod pogojem, da vse leto usposabljujejo in zaposlujejo najmanj 40 odstotkov invalidov s priznanim statusom in da imajo odločbo Vlade Republike Slovenije o statusu invalidskega podjetja.

osnova nanaša na koledarsko leto, od vključno naslednjega januarja po tem letu do predpreteklega meseca pred mesecem plačila prispevkov. V primeru, da ni podatkov o zavarovančevi plači, je osnova za odmero prispevkov najnižja pokojninska osnova, veljavna na dan plačila prispevka, povečana za prispevke in davke, ki se obračunavajo in plačujejo od plač po povprečni stopnji v Republiki Sloveniji. Zavezanec je dolžan tako odmerjeni prispevek plačati v roku 30 dni od prejema odločbe o odmeri prispevkov.

Podobno velja tudi v obratnem primeru, in sicer se v primeru vračila prispevkov znesek plačanega prispevka valorizira na način, ki velja za valorizacijo osnove za odmero prispevka iz prejšnjega odstavka.

Zavod upravlja skupščina, ki jo sestavlja 30 članov, katere sestavo in naloge podrobneje opredeljuje 266. člen ZPIZ-1. Skupščina zavoda sprejema izvršilne akte, s katerimi ureja vprašanja obveznega zavarovanja iz tega zakona, za katera ni izrecno določena pristojnost državnih organov. Med drugimi nalogami je v pristojnosti skupščine zavoda tudi sprejem kriterijev za odpis, delni odpis, ter obročno odplačevanje prispevkov⁴.

V letu 2002 je bilo vloženih 2.785 vlog fizičnih oseb za odpis, delni odpis, odlog ter obročno odplačevanje in 70 vlog pravnih oseb za odlog ali obročno odplačilo prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zavod pa je od DURS prejel 240 predlogov za odpis prispevkov zaradi neizterljivosti dolga za fizične osebe in 8 predlogov za odpis prispevkov zaradi neizterljivosti za pravne osebe. Na podlagi sklepov Upravnega odbora zavoda so se v letu 2002 kar 1.027 fizičnim odpisali ali delno odpisali prispevki v višini 698,9 milijona SIT s pripadajočimi neplačanimi zamudnimi obrestmi, na predlog davčnega organa pa so se odpisali prispevki zaradi neizterljivosti 240 fizičnim osebam v višini 42,1 milijona SIT in 8 pravnim osebam v višini 3,8 milijona SIT. Odlog oziroma obročno plačevanje prispevkov je bilo odobreno 50 fizičnim osebam v višini 40,3 milijona SIT in 10 pravnim osebam v višini 184,3 milijona SIT (Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, 2003, str. 26).

Kazenske določbe so vsebovane v 387., 388. in 389. členu ZPIZ-1. V povezavi s prijavo v zavarovanje velja izpostaviti 387. člen ZPIZ-1, ki določa, da se z denarno kaznijo najmanj 500.000 tolarjev za prekršek kaznuje delodajalec, če ne vloži prijave v zavarovanje skladno s predpisi o matični evidenci o zavarovancih in uživalcih pravic iz invalidskega in pokojninskega zavarovanja; delodajalec ali drug dajalec podatkov iz tega zakona in zakona, ki ureja matično evidenco, ki zavodu ne sporoči podatkov, na podlagi katerih preneha pravica iz obveznega zavarovanja ali se ta pravica zmanjša.

Z enako denarno kaznijo se za prekršek kaznuje zavarovanec ali delodajalec, ki ne sporoči podatkov, ki so potrebni za odmero oziroma obračun in plačilo prispevkov ter za nadzor nad plačevanjem in izterjavo prispevkov. Z denarno kaznijo najmanj 50.000 tolarjev se kaznuje za prekršek tudi odgovorna oseba pri delodajalcu, ki stori enega ali več od navedenih prekrškov.

Nadalje določa 388. člen ZPIZ-1, da se z denarno kaznijo najmanj 200.000 tolarjev kaznuje za prekršek delodajalec, upravičenec ali drug dajalec podatkov iz tega zakona ali zakona, ki ureja matično evidenco, če zavodu ne sporoči podatkov oziroma sporoči napačne podatke, ki vplivajo na obseg in uživanje pravic, in delodajalec, ki zavodu in zavarovancu ne posreduje potrdila o obračunanih in vplačanih prispevkih.

⁴ Podrobneje glej Sklep o kriterijih za odpis, delni odpis, odlog ter obročno plačevanje prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (Uradni list RS, št. 22/02).

2.2.5 Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju

Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju ureja sistem zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja, določa nosilce družbene skrbi za zdravje in njihove naloge, zdravstveno varstvo v zvezi z delom in delovnim okoljem, ureja odnose med zdravstvenim zavarovanjem in zdravstvenimi zavodi ter uveljavljanje pravic iz zdravstvenega zavarovanja.

Zdravstveno varstvo po tem zakonu obsega sistem družbenih, skupinskih in individualnih aktivnosti, ukrepov in storitev za krepitev zdravja, preprečevanje bolezni, zgodnje odkrivanje, pravočasno zdravljenje, nego in rehabilitacijo zbolelih in poškodovanih.

Poleg tega zdravstveno varstvo obsega tudi pravice iz zdravstvenega zavarovanja, s katerimi se zagotavlja socialna varnost v primeru bolezni, poškodbe, poroda ali smrti.

Republika Slovenija z ukrepi gospodarske, ekološke in socialne politike ustvarja pogoje za uresničevanje zdravstvenega varstva in nalog pri krepitvi, ohranitvi in povrnitvi zdravja ter usklajuje delovanje in razvoj vseh področij s cilji zdravstvenega varstva.

Občina in mesto v skladu s svojimi pravicami in dolžnostmi zagotavljata pogoje za uresničevanje zdravstvenega varstva na svojem območju.

Podjetja, zavodi, druge organizacije in posamezniki so pri opravljanju in načrtovanju svoje dejavnosti dolžni zagotavljati pogoje za uresničevanje zdravstvenega varstva z razvijanjem in uporabo zdravju in okolju neškodljivih tehnologij ter z uvajanjem ukrepov za varovanje in krepitev zdravja pri njih zaposlenih delavcev oziroma varovancev.

Zdravstveno zavarovanje je obvezno in prostovoljno. Obseg obveznega zdravstvenega zavarovanja določa zakon. Medtem, ko prostovoljno zdravstveno zavarovanje izvajajo zavarovalnice, je nosilec obveznega zavarovanja po tem zakonu je Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljnjem besedilu: Zavod).

Obvezno zavarovanje obsega:

- zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela;
- zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni.

Z obveznim zavarovanjem se zavarovanim osebam zagotavlja v obsegu, ki ga določa ta zakon:

- plačilo zdravstvenih storitev;
- nadomestilo plače med začasno zadržanostjo od dela;
- pogrebna in posmrtnina;
- povračilo potnih stroškov v zvezi z uveljavljanjem zdravstvenih storitev.

V skladu s 14. členom ZZZVZZ so zavarovane osebe zavarovanci in njihovi družinski člani.

V prvem odstavku 15. člena ZZZVZZ so kot zavarovanci po tem zakonu opredeljene:

1. osebe, ki so v delovnem razmerju v Republiki Sloveniji;

2. osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, poslane na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslane;
3. osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v Republiki Sloveniji, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno;
4. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, zaposlene pri tujem delodajalcu, ki niso zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja;
5. osebe, ki na območju Republike Slovenije samostojno opravljajo gospodarsko ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic;
6. osebe, ki so lastniki zasebnih podjetij v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane iz drugega naslova;
7. kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, za katere se štejejo:
 - osebe, ki so na podlagi opravljanja kmetijske dejavnosti pokojninsko in invalidsko zavarovane;
 - osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in niso pokojninsko in invalidsko zavarovane, če kmetijsko gospodarstvo dosega na člana gospodarstva mesečno najmanj tolikšen katastrski in drug dohodek, ki ustreza znesku 50 % zjamčene plače, zmanjšane za davke in prispevke. Za člane kmetijskega gospodarstva se štejejo vse osebe, ki v okviru tega gospodarstva opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic;
8. vrhunski športniki in vrhunski šahisti – člani telesnokulturnih in šahovskih organizacij v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovani iz drugega naslova;
9. brezposelne osebe, ki prejemajo pri zavodu za zaposlovanje nadomestilo oziroma denarno pomoč;
10. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo pokojnino po predpisih Republike Slovenije oziroma preživnino po predpisih o preživninskem varstvu kmetov;
11. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo pokojnino od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja, če z mednarodno pogodbo ni drugače določeno;
12. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki med bivanjem v Republiki Sloveniji ne morejo uporabljati pravic iz tega naslova;
13. družinski člani osebe, zavarovane pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji in niso zavarovani kot družinski člani pri tujem nosilcu zdravstvenega zavarovanja;
14. tujci, ki se izobražujejo ali izpopolnjujejo v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovani iz drugega naslova;
15. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov, žrtev vojnega nasilja in udeležencev drugih vojn ter uživalci republiških priznavalnin, če niso zavarovane iz drugega naslova;
16. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo nadomestilo po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb, če niso zavarovane iz drugega naslova;
17. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki prejemajo stalno denarno pomoč kot edini vir preživljanja po predpisih o socialnem varstvu;
18. osebe s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so uživalci priznavalnin po predpisih o varstvu udeležencev vojn, če niso zavarovane iz drugega naslova;
19. vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so v civilni službi kot nadomestilu vojaškega roka;

- 19a. vojaški obvezniki s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji med služenjem vojaškega roka oziroma med usposabljanjem za rezervno sestavo policije;
20. osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane iz drugega naslova;
21. državljani Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovanci iz drugega naslova.

Na podlagi 16. člena ZZVZZ so za poškodbo pri delu in poklicno bolezen zavarovane osebe iz 1., 2., 3., 5., 6., 8. in 19. točke prvega odstavka 15. člena istega zakona.

Kmetje in člani kmečkih gospodarstev so zavarovani za poškodbo pri delu in poklicno bolezen, če plačujejo prispevek od osnove, določene za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Tisti, ki ne plačujejo omenjenega prispevka, pridobijo v primeru poškodbe pri delu ali poklicne boleznin pravice v obsegu, določenem za primer boleznin ali poškodbe izven dela.

V skladu s 17. členom ZZVZZ so za poškodbo pri delu in poklicno bolezen zavarovani tudi tisti, ki delo opravljajo le občasno, kot so primeroma učenci in študentje pri praktičnem pouku, pri opravljanju proizvodnega dela oziroma delovne prakse in na strokovnih ekskurzijah, invalidne osebe na poklicni rehabilitaciji oziroma usposabljanju pri praktičnih delih in vajah, osebe, ki opravljajo delo na podlagi pogodbe o delu, dijaki in študentje pri opravljanju dela preko pooblaščenih študentskih servisov, brezposelne osebe na javnih delih, organiziranih po predpisih o zaposlovanju; osebe, ki opravljajo dejavnost kot postranski poklic (tako imenovano »popoldansko obrt«), ...

Kot določa 19. člen ZZVZZ se za poškodbo pri delu in za poklicno bolezen štejejo poškodbe in bolezni v skladu s predpisi, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

V skladu z 20. členom ZZVZZ so kot družinski člani zavarovanca ob pogojih, ki jih določa ta zakon, zavarovani ožji družinski člani, kot so zakonec, otroci (zakonski in nezakonski otroci in posvojenci), in širši družinski člani, kot so pastorki, ki jih zavarovanec preživlja; vnuki, bratje, sestre in drugi otroci brez staršev, ki jih je zavarovanec vzel k sebi in jih preživlja, ob pogojih, ki jih določa ta zakon za otroke; starši (oče in mati, očim in mačeha, ter posvojitelj), ki živijo z zavarovancem v skupnem gospodinjstvu in jih zavarovanec preživlja ter nimajo za preživljanje dovolj lastnih sredstev in so trajno in popolnoma nezmožni za delo.

Za otroka brez staršev se šteje tudi otrok, ki ima starše, če so starši popolnoma in trajno nezmožni za delo ali, če zaradi drugih okoliščin ne morejo skrbeti za otroka in ga preživljati.

Družinski člani so zavarovani, če imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, razen če ni za ožje družinske člane z mednarodno pogodbo drugače določeno.

Na podlagi 21. člena je zakonec je zavarovan kot družinski član, če ni sam zavarovanec, ob enakem pogoju pa zavarovan tudi razvezani zakonec, ki mu je s sodno odločbo prisojena preživnina. Kot zakonec je zavarovana tudi oseba, ki živi z zavarovancem v življenjski skupnosti, ki je po zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo.

Nadalje določa 22. člen ZZVZZ, da je otrok zdravstveno zavarovan kot družinski član do dopolnjenega 15. leta starosti oziroma do dopolnjenega 18. leta starosti, če ni sam zavarovanec, po tej starosti pa, če se šola, in sicer do konca rednega šolanja.

Sredstva za obvezno zdravstveno zavarovanje se zagotavljajo s prispevki, ki jih plačujejo Zavodu zavarovanci, delodajalci in drugi s tem zakonom določeni zavezanci.

Prispevki se plačujejo od osnov, določenih s tem zakonom, po proporcionalnih stopnjah, razen za primere, za katere se po tem zakonu plačujejo prispevki v pavšalnih zneskih.

V skladu s 46. členom ZZVZZ se za zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela plačujejo:

1. prispevek za vse pravice;
2. prispevek za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino;
3. prispevek za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov;
4. prispevek za nadomestila, pogrebno in posmrtnino.

Po določbi 47. člena se za zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni se plačuje:

1. prispevek za vse pravice;
2. prispevek za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov ter pogrebno in posmrtnino.

Na podlagi 48. člena ZZVZZ plačujejo prispevke za zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela:

1. prispevek iz 1. točke 46. člena tega zakona:
 - zavarovanci iz 1., 2. in 3. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona in njihovi delodajalci,
 - zavarovanci iz 4., 5., 6. in 8. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona;
2. prispevek iz 2. točke 46. člena tega zakona:
 - zavod za zaposlovanje za zavarovance iz 9. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja za zavarovance iz 10. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - Republika Slovenija za zavarovance iz 15., 16., 19. in 19.a točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - zavarovanci iz 20. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona;
3. prispevek iz 3. točke 46. člena tega zakona:
 - zavarovanci iz 7. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - zavarovanci iz 11., 12., 13. in 14. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - izplačevalec prejemkov za zavarovance iz 18. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - občine za zavarovance iz 21. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
 - Republika Slovenija za zavarovance iz 17. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona;
4. prispevek iz 4. točke 46. člena tega zakona:
 - zavarovanci iz 7. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona, če so pokojninsko in invalidsko zavarovani.

Nadalje določa 49. člen ZZVZZ, da prispevek za zavarovanje za poškodbo pri delu in poklicno bolezen plačujejo:

1. prispevek iz 1. točke 47. člena tega zakona:

- delodajalci za zavarovance iz 1., 2. in 3. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
- zavarovanci iz 5., 6. in 8. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
- zavarovanci iz 7. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona, ki so pokojninsko in invalidsko zavarovani;

2. prispevek iz 2. točke 47. člena tega zakona:

- Republika Slovenija za zavarovance iz 19. in 19.a točke prvega odstavka 15. člena tega zakona,
- pravne in fizične osebe, pri katerih so zavarovanci iz 1. do 9. točke 17. člena tega zakona na usposabljanju oziroma delu,
- zavarovanci iz 10. točke 17. člena tega zakona,
- organizatorji del oziroma akcij za zavarovance iz 18. člena tega zakona.

Po določbi 50. člena plačujejo zavarovanci iz 1. in 3. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona in njihovi delodajalci prispevke iz bruto plač in bruto nadomestil za čas odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih.

Zavarovanci iz 2. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona in njihovi delodajalci plačujejo prispevke od osnove, od katere se po posebnem zakonu plačuje davek od osebnih prejemkov.

Kot določa 51. člen ZZVZZ, plačujejo zavezanci iz 4., 5., 6. in 8. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona, to so osebe s stalnim prebivališčem v RS, zaposlene pri tujem delodajalcu, zasebniki in lastniki zasebnih podjetij ter vrhunski športniki in vrhunski šahisti, ki niso zavarovani iz drugega naslova, prispevke od bruto osnove za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po stopnji, določeni za zavarovance in po stopnji, določeni za delodajalce.

Za kmete - zavezance iz 7. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona določa 52. člen ZZVZZ, da plačujejo prispevek od katastrskega dohodka kmetijskih in gozdnih zemljišč. Tisti zavarovanci, ki so pokojninsko in invalidsko zavarovani, plačujejo prispevek od osnove za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Na podlagi 53. člena ZZVZZ se prispevek za brezposelne osebe, ki prejemajo pri zavodu za zaposlovanje nadomestilo oziroma denarno pomoč, plačuje od nadomestil oziroma denarnih pomoči.

Prispevek za zavarovance s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo pokojnino po predpisih RS oziroma preživnino po predpisih o preživninskem varstvu kmetov, se plačuje od pokojnin z varstvenim dodatkom in preživnin po predpisih o preživninskem varstvu kmetov.

Prispevek za zavarovance s stalnim prebivališčem v RS, ki prejemajo pokojnino od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja, se plačuje od zneska, ki ga prejemajo od tujega nosilca pokojninskega zavarovanja.

Prispevek za zavarovance s stalnim prebivališčem v RS, ki so uživalci invalidnin po predpisih o vojaških invalidih in civilnih invalidih vojne, pravic po predpisih o varstvu vojnih veteranov in podobno ter za tiste, ki prejemajo nadomestilo po zakonu o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih odraslih oseb in niso obvezno zavarovani iz drugega naslova, se plačuje od

izplačanih prejemkov, razen dodatka za tujo pomoč in postrežbo. Kot osnova za obračun prispevkov se denarne pomoči povečajo s koeficientom povprečne stopnje davka od osebnih prejemkov in povprečno stopnjo prispevkov za socialno varnost, ki se plačujejo iz plač, v skladu s posebnim zakonom, ki ureja davek od osebnih prejemkov.

V skladu s 54. členom ZZVZZ se prispevek za osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem RS, ki niso zavarovani iz drugega naslova, plačuje od bruto osnove za pokojninsko in invalidsko zavarovanje oziroma od bruto zajamčene plače, če zavarovanec ni pokojninsko in invalidsko zavarovan.

55. člen ZZVZZ določa, da stopnje prispevkov določi Skupščina Republike Slovenije na predlog skupščine Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju: Zavod), na podlagi 57. člena ZZVZZ pa se prispevki za zavarovance iz 12., 13., 14., 17., 18. in 21. točke prvega odstavka 15. člena ter 17. in 18. člena tega zakona plačujejo v pavšalnih zneskih, ki jih določi Zavod. Po določbi 58. člena ZZVZZ se glede obračunavanja prispevkov, rokov za plačilo, izterjave prispevkov, vračila preveč plačanih prispevkov, zamudnih obresti, odpisa zaradi neizterljivosti, poroštva, zastaranja in kaznovanja, smiselno uporabljajo določbe posebnega zakona, ki ureja plačevanje prispevkov.

V skladu z 59. členom ZZVZZ ima Zavod pristojnost za nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov, vendar lahko prenese pooblastila glede obračunavanja, nadzora plačevanja ter izterjave prispevkov na pristojno službo v skladu s posebnim zakonom. Pooblaščen služba mu je dolžna tekoče posredovati zahtevane podatke. Podobno kot Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije je tudi Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije pristojnost za nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem ter izterjavo prispevkov prenesel na DURS.

60. člen ZZVZZ določa, da Zavod določi merila in pogoje, pod katerimi se določenim zavezancem za plačilo prispevka za zdravstveno zavarovanje prispevek lahko zmanjša ali odpiše⁵.

Podobno kot ZPIZ-1 tudi ZZVZZ določa, da se podjetjem, zavodom in drugim organizacijam za zaposlovanje invalidov⁶, ki so zavezanci iz prvega odstavka 45. člena tega zakona in osebam, ki so pri njih v delovnem razmerju, vsi prispevki po tem zakonu obračunavajo in odvedejo na poseben račun in kot odstopljena sredstva uporabljajo za materialni razvoj teh podjetij oziroma organizacij v skladu z zakonom.

V povezavi s plačevanjem prispevkov za socialno varnost je pomembno izpostaviti določbo 78.a člena ZZVZZ, ki se je začela izvajati 22.06.2002 (Uradni list RS, št. 99/02), in določa, da se zavarovancem iz 4., 5., 6., 7., 8., 11., 12., 13., 14. in 20. točke prvega odstavka 15. člena tega zakona⁷ ter njihovim družinskim članom, v času, ko nimajo poravnanih obveznosti, zadržijo njihove pravice do zdravstvenih storitev in denarnih dajatev iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja.

⁵ Podrobneje glej Merila za odlog, zmanjšanje ali odpis prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje določenim zavezancem (Uradni list RS, št. 32/00).

⁶ Velja pripomniti, da so invalidska podjetja poleg oprostitve plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za zdravstveno zavarovanje in za starševsko varstvo v skladu s šesto alineo 6. člena Zakona o davku od dobička pravnih oseb (Uradni list RS, št. 14/03 – UPB1) oproščena tudi plačevanja davka od dobička pravnih oseb.

⁷ Gre predvsem za samozaposlene, kmete, prejemnike pokojnin iz tujine, ... - podrobneje glej strani 20 – 21.

Do takrat lahko uveljavljajo na račun obveznega zdravstvenega zavarovanja le nujno zdravljenje⁸. Obseg pravic do navedenega nujnega zdravljenja določi zavod v svojih aktih.

Kazenske določbe vsebuje ZZVZZ v 95. in 96. členu, in sicer se z denarno kaznijo najmanj 100.000 tolarjev kaznuje za prekršek delodajalec, če ne vloži prijave v zavarovanje v roku, določenem v drugem odstavku 78. člena tega zakona ali če odreče ali omeji pravice, ki pripadajo zavarovani osebi na podlagi tega zakona oziroma če omogoči uveljavljanje pravice osebi, ki ji po tem zakonu pravica ne pripada, ali ji omogoči uveljavljanje pravice v večjem obsegu, kot ji pripada. Z denarno kaznijo najmanj 10.000 tolarjev se kaznuje odgovorna oseba delodajalca, ki stori katerega od navedenih prekrškov.

Z denarno kaznijo najmanj 100.000 tolarjev se kaznuje za prekršek zavezanec za plačilo prispevkov po tem zakonu, če ne da Zavodu predpisanih podatkov, če da nepravilne podatke in obvestila, ali če prepreči ogled na samem kraju ali pregled poslovnih knjig in evidenc, ki se nanašajo na zagotavljanje pravic iz zdravstvenega zavarovanja. Z denarno kaznijo najmanj 10.000 tolarjev se kaznuje odgovorna oseba pravne osebe, ki stori katerega od navedenih prekrškov.

2.2.6 Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih

Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS št. 97/01 in 76/03, v nadaljevanju: ZSDP) ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, družinske prejemke, pogoje in postopek za uveljavljanje posameznih pravic.

Pravice po tem zakonu so:

- pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo;
- pravice do družinskih prejemkov;

uveljavlja jih lahko eden od staršev (če zakon ne določa drugače) in so vezane na otroka.

Z zavarovanjem se zavarovancem po načelih vzajemnosti in solidarnosti zagotavljajo pravice vezane na starševske obveznosti. Če vplačani prispevki iz naslova starševskega varstva ne zadoščajo za pokrivanje obveznosti za pravice, ki izhajajo iz zavarovanja, se sredstva zagotavljajo iz drugih proračunskih virov.

⁸ Nujno zdravljenje obsega:

- nujne in neodložljive zdravstvene storitve za ohranitev življenjsko pomembnih funkcij, zaustavljanje večjih krvavitev in oskrbo ran, preprečitev nenadnih in usodnih poslabšanj kroničnih bolezni oziroma zdravstvenega stanja, ki bi lahko povzročilo trajne okvare posameznih organov ali življenjskih funkcij ter antišok terapij;
- zdravljenje zvinov in zlomov ter poškodb, ki zahtevajo specialistično obravnavo;
- zdravljenje zastrupitev;
- storitve za preprečevanje širjenja infekcij, ki bi pri zavarovani osebi utegnile povzročiti septično stanje;
- storitve, ki so z zakonom predpisane kot obvezno zdravljenje, ali so z zakonom opredeljene kot obvezne in za katere po naših predpisih ni plačnik država, delodajalec ali zavarovana oseba sama;
- nujne prevoze z reševalnimi vozili;
- zdravila, predpisana na recept s pozitivne liste, potrebna za zdravljenje stanj iz predhodnih alinej;
- medicinske pripomočke, potrebne za obravnavo stanj iz predhodnih alinej in sicer v obsegu, kot ga določajo Pravila obveznega zdravstvenega zavarovanja.

(URL://www.zzs.si/zs/internet/urejanj1.nsf/3347d5ee0b3446d3c125654c0038df49/6fea3fda84735eefc1256bdc003e5624), 30.09.2003.

ZSDP se glede obveznosti za plačilo prispevka opira na ZPIZ-1 in določa, da zavarovalno razmerje nastane na podlagi zakona z vzpostavitvijo pravnega razmerja, ki je podlaga za obvezno zavarovanje.

V skladu s 6. členom ZSDP so zavarovanci za starševsko varstvo:

1. osebe, ki so v delovnem razmerju v Republiki Sloveniji,
2. osebe v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji, poslane na delo ali na strokovno izpopolnjevanje v tujino, če niso obvezno zavarovane v državi, v katero so bile poslane,
3. osebe, zaposlene pri tujih in mednarodnih organizacijah in ustanovah, tujih konzularnih in diplomatskih predstavništvih s sedežem v Republiki Sloveniji, če ni z mednarodno pogodbo drugače določeno,
4. osebe, ki na območju Republike Slovenije samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic,
5. poslovodne osebe gospodarskih družb in direktorji zasebnih zavodov v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane na drugi podlagi,
6. kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v Republiki Sloveniji opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in so obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje,
7. brezposelne osebe, ki prejemajo na Zavodu za zaposlovanje Republike Slovenije nadomestilo ali denarno pomoč, po predpisih, ki urejajo zavarovanje za primer brezposelnosti,
8. osebe, ki po prenehanju delovnega razmerja prejemajo nadomestilo med začasno zadržanostjo od dela od Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije, po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje,
9. osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po tem zakonu in niso zavarovane na drugi podlagi,
10. osebe, ki imajo pravico do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva po tem zakonu,
11. osebe, ki imajo pravico do delnega plačila za izgubljeni dohodek po tem ali drugem zakonu.

Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo (starševski dopust, starševsko nadomestilo in pravico iz naslova krajšega delovnega časa) uveljavljajo zavarovanci na podlagi prijave v zavarovanje in na podlagi obračunanih prispevkov za starševsko varstvo.

Na podlagi 8. člena ZSDP se za starševsko varstvo plačuje prispevek zavarovanca in prispevek delodajalca. Višina prispevka se določi z zakonom. Prispevki se vplačujejo v proračun Republike Slovenije.

Osnova za plačilo prispevkov je določena v 9. členu ZSDP, in sicer se prispevki obračunavajo od osnove za plačilo prispevkov, ki je enaka osnovi za plačilo prispevkov, od katere zavarovanci iz 6. člena tega zakona plačujejo prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Kot določa 10. člen ZSDP so zavezanci za plačilo prispevkov zavarovanca za starševsko varstvo zavarovanci iz 6. člena tega zakona, torej zavarovanci sami. Zavezanci za plačilo prispevkov delodajalca za starševsko varstvo pa so v skladu z 11. členom ZSDP:

- delodajalci za zavarovance iz 1., 2. in 3. točke 6. člena tega zakona;
- zavarovanci iz 4., 5. in 6. točke 6. člena tega zakona;

- Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije za zavarovance iz 8. točke 6. člena tega zakona;
- Republika Slovenija za zavarovance iz 7., 9., 10. in 11. točke 6. člena tega zakona.

Podjetjem, zavodom in drugim organizacijam za zaposlovanje invalidov, ki so zavezanci za plačilo prispevkov za starševsko varstvo in osebam, ki so pri njih v delovnem razmerju, se prispevki za starševsko varstvo obračunavajo in odvedejo na poseben račun in kot odstopljena sredstva uporabljajo za materialni razvoj teh podjetij oziroma organizacij v skladu z zakonom.

Kazenske določbe vsebuje VI. poglavje ZSDP (členi od 111. do vključno 114.). V povezavi z obveznostjo posredovanja podatkov velja izpostaviti 112. člen, ki določa, da se z denarno kaznijo najmanj 200.000 tolarjev za prekršek kaznuje delodajalec, pri katerem je oseba upravičena do denarnih prejemkov zaposlena, ter upravljavec zbirk podatkov iz drugega odstavka 108. člena (ministrstva, zavodi, davčna uprava, centri za socialno delo, delodajalci), ki na zahtevo ministrstva oziroma centra ne posredujejo podatkov. Z denarno kaznijo najmanj 50.000 tolarjev se za navedeni prekršek kaznuje odgovorna oseba pravna osebe.

2.2.7 Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti

Zavarovanje za primer brezposelnosti ureja Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS št. 5/91, 12/92, 71/93, 38/94 in 69/98, v nadaljevanju: ZZZPB). Z zavarovanjem za primer brezposelnosti za zavarovancem zagotavljajo pravice za čas, ko so brez svoje krivde ali proti svoji volji brez zaposlitve, in pravice v primeru, ko postane njihovo delo nepotrebno.

V skladu z 2. členom ZZZPB podjetja, zavodi, državni organi, banke in druge finančne organizacije, zavarovalne organizacije, zadrage ter druge pravne osebe (v nadaljnjem besedilu: organizacije), delovni ljudje, ki samostojno opravljajo dejavnost in druge osebe (v nadaljnjem besedilu: delodajalci) družbenopolitična skupnost in delavci, zagotavljajo sredstva za dejavnost zaposlovanja in zagotavljanje pravic na način, ki ga določa zakon.

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (ZZZPB) ureja sistem zavarovanja za primer brezposelnosti, in sicer:

- obvezno zavarovanje za primer brezposelnosti
- prostovoljno zavarovanje za primer brezposelnosti.

Pravice iz obveznega zavarovanja pridobi brezposelna oseba, ki je bila pred nastankom brezposelnosti obvezno ali prostovoljno zavarovana za primer brezposelnosti in ima na tej podlagi pravico do denarnih prejemkov po tem zakonu.

14. člen ZZZPB določa, da so obvezno zavarovani delavci v delovnem razmerju, torej nastane zavarovalno razmerje s sklenitvijo delovnega razmerja, ki je podlaga za obvezno zavarovanje. Nastanek pravnega razmerja iz prejšnjega odstavka sporoči delodajalec ali drug zavezanec za prijavo nosilcu zavarovanja z obvezno prijavo v zavarovanje.

Zavarovanci in delodajalci so dolžni sporočiti podatke, ki so potrebni za odmero oziroma obračun in plačilo prispevkov ter za nadzor nad plačevanjem in izterjavo prispevkov.

Po 15. členu ZZZPB se za primer brezposelnosti lahko prostovoljno zavarujejo:

- samostojni podjetniki, osebe, ki samostojno, z lastnim delom, kot edini in glavni poklic opravljajo pridobitno dejavnost (v nadaljnjem besedilu: samozaposlene osebe) in osebe, ki so lastniki gospodarskih družb, če niso zavarovani na drugi podlagi,
- slovenski državljani v delovnem razmerju z delodajalcem v tuji državi, ki po vrnitvi v domovino ne morejo uveljavljati pravic za primer brezposelnosti na drugi podlagi, in
- zakonci slovenskih državljanov, zaposlenih v tuji državi, če so bili pred odhodom v tujino v delovnem razmerju.

Prostovoljno zavarovani imajo enake pravice kot obvezno zavarovani.

Medtem, ko samozaposleni in lastniki gospodarskih družb, ki niso zavarovani na drugi podlagi (zavarovanci iz prve alineje 15. člena ZZZPB), plačujejo prispevke za zaposlovanje na enak način kot ostale prispevke za socialno varnost, je prostovoljno zavarovanje za primer brezposelnosti prostovoljno zavarovanjih po drugi in tretji alineji 15. člena ZZZPB urejeno s Pravilnikom o prostovoljnem zavarovanju za primer brezposelnosti zavarovancev, ki se začasno zaposlijo v tujini in njihovih zakoncem (Uradni list RS št. 15/97), ki med drugim določa, da je nosilec in izvajalec prostovoljnega zavarovanja po tem pravilniku Republiški zavod za zaposlovanje, ki vodi sredstva prostovoljnega zavarovanja ločeno od sredstev obveznega zavarovanja. Prispevki se plačujejo od zavarovalne osnove (podlaga je tarifni razred po splošni kolektivni pogodbi za gospodarstvo glede na strokovno izobrazbo zavarovanca), v katero je zavarovanec razporejen v skladu s 7. členom navedenega pravilnika, direktno Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje.

2.2.8 Zakon o prispevkih za socialno varnost

Z Zakonom o prispevkih za socialno varnost (Uradni list RS, št. 5/96, 34/96, 3/98, 81/00 in 97/01, v nadaljevanju ZPSV) se določa obračunavanje in plačevanje ter stopnje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, obvezno zdravstveno zavarovanje, starševsko varstvo in za zaposlovanje v skladu z zakoni, na podlagi katerih so prispevki uvedeni ter določa osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov. Z omenjenim zakonom se določa tudi osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov za socialno varnost od drugih prejemkov iz delovnega razmerja.

V skladu s prvim odstavkom 15. člena ZPSV se glede obračunavanja, odmere in plačevanja prispevkov za socialno varnost, zamudnih obresti, prisilne izterjave, zastaranja, poročstva in drugih vprašanj postopka, uporabljajo določbe tega zakona, zakona o davčnem postopku in področnih zakonov, s katerimi so prispevki uvedeni.

Na podlagi 17. člena ZPSV opravlja nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov po tem zakonu davčni organ v skladu s posebnimi predpisi.

Kazenske določbe vsebuje 18. člen ZPSV, ki določa, da se z denarno kaznijo od 100.000 tolarjev do 6.000.000 tolarjev kaznuje za prekršek fizična oseba, z denarno kaznijo od 1.000.000 tolarjev do 18.000.000 pa se kaznuje pravna oseba, če ne obračuna ali ne plača v roku prispevkov za socialno varnost od osnove in na način, kot je določeno v 3., 4. in 6. členu tega zakona in če nepravilno obračuna in plača prispevke za socialno varnost. Z denarno

kaznijo od 200.000 do 1.000.000 se za navedene prekrške kaznuje tudi odgovorna oseba pravne osebe.

Z denarno kaznijo od 100.000 tolarjev do 6.000.000 tolarjev kaznuje za prekršek fizična oseba, z denarno kaznijo od 1.000.000 tolarjev do 18.000.000 pa se kaznuje pravna oseba, če ne dostavi ali če ne dostavi v roku davčnemu organu obračuna prispevkov za socialno varnost oziroma plačilnih list za zaposlene.

2.2.9 Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja

Že 203. člen ZPIZ-1 opredeljuje podatke matične evidence, saj določa, da se pokojninska doba, plača, vplačila prispevkov ter druga dejstva, ki vplivajo na odmero pravic, upoštevajo pri uveljavljanju pravic iz obveznega zavarovanja po podatkih iz matične evidence o zavarovancih in uživalcih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Matična evidenca je urejena z Zakonom o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Uradni list RS, št. 81/00, v nadaljevanju: ZMEPIZ), ki ureja matično evidenco zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja (v nadaljnjem besedilu: matična evidenca), ki vsebuje podatke, ki so potrebni za izvajanje pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

V matični evidenci se vodijo podatki o zavarovancih in uživalcih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter drugi podatki, potrebni za izvajanje pokojninskega in invalidskega zavarovanja na način, ki je predpisan s tem zakonom.

Upravljalavec matične evidence je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljnjem besedilu: zavod). Za opravljanje posameznih nalog pri vodenju matične evidence lahko zavod pooblasti drugo službo ali zavod. Prijave, odjave in prijave spremembe podatkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje sprejema prijavno-odjavna služba Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Podatki se vnesejo v matično evidenco na podlagi prijav, in sicer na obrazcu M-1 za prijavo v zavarovanje, na obrazcu M-2 za odjavo iz zavarovanja in na obrazcu M-3 za spremembe med zavarovanjem. Vložijo jih poslovni subjekti in fizične osebe, ki imajo po tem zakonu dolžnost sporočanja podatkov.

V 23. členu ZMEPIZ so definirani zavezanci za vlaganje prijav v zavarovanje. Tako so zavezanci za vlaganje prijav v zavarovanje za delavce, zaposlene v Republiki Sloveniji pri pravnih osebah, samozaposlenih in fizičnih osebah, ki ne opravljajo dejavnosti, njihovi delodajalci. V primeru uvedbe stečajja, prisilne poravnave ali likvidacije delodajalca je zavezanec za vlaganje prijav stečajni upravitelj.

Zavezanci za vlaganje prijave v zavarovanje za samozaposlene osebe so samozaposleni - zavarovanci sami.

Kmetje – nosilci kmetijske dejavnosti so zavezanci za vlaganje prijav v zavarovanje tako zase, kot tudi za člane kmečkega gospodarstva, ne glede na to ali so sami zavarovani na drugi podlagi.

Za zavarovance, ki jim med koriščenjem starševskega dopusta preneha delovno razmerje zaradi stečaja, likvidacije ali prisilne poravnave poslovnega subjekta ali zasebnega delodajalca, vložijo prijavo v zavarovanje pristojna enota centra za socialno delo.

Za zavarovance, ki so uživalci denarnih nadomestil iz zdravstvenega zavarovanja po prenehanju delovnega razmerja, vložijo prijavo v zavarovanje pristojna enota Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije.

Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije je zavezanec za vlaganje prijav v zavarovanje za brezposelne, ki so upravičenci do denarnega nadomestila za čas brezposelnosti in za brezposelne s pravico do plačila zavarovalne dobe.

Za zapornike, ki v času prestajanja zaporne kazni delajo s polnim delovnim časom, vložijo prijavo v zavarovanje zavod za prestajanje kazni.

V skladu z devetim odstavkom 23. člena ZMEPIZ so zavezanci za vlaganje prijav v zavarovanje zavarovancem dolžni izročiti kopijo prijave v zavarovanje.

Zavod vložijo prijavo v zavarovanje po uradni dolžnosti v skladu s 53. členom ZMEPIZ, če je bilo zavarovalno razmerje ugotovljeno z dokončno odločbo, pa zavezanec ni vložil prijave v zavarovanje v roku 8 dni od dokončnosti te odločbe.

Zavod vložijo odjavo iz zavarovanja po uradni dolžnosti v skladu s 55. členom ZMEPIZ:

- če je bilo z dokončno odločbo ugotovljeno prenehanje zavarovalnega razmerja oziroma lastnosti zavarovanca, pa zavezanec ni vložil odjave iz zavarovanja v roku 8 dni od dokončnosti te odločbe;
- če na podlagi odločbe o ugotovitvi invalidnosti zavarovanec nima več pravice do zavarovanja, pa zavezanec ni vložil odjave v roku iz te odločbe;
- če se v reviziji ugotovi, da je zavarovalno razmerje prenehalo z dnem prenehanja delovnega dovoljenja, pa zavezanec ni vložil odjave iz zavarovanja.

V skladu s 25. členom ZMEPIZ posreduje prijavno – odjavna služba Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije za vsakega zavarovanca podatke o prijavi v zavarovanje, o odjavi iz zavarovanja in o prijavi sprememb med zavarovanjem pristojni enoti DURS zaradi obračunavanja, nadzora na plačevanjem ter prisilne izterjave prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Do 30. aprila tekočega leta so dajalci podatkov zavodu za preteklo leto dolžni posredovati podatke o plači, plačanem prispevku in obdobju zavarovanja na obrazcu M-4/M-8, predpisanim s Pravilnikom o obrazcu za prijavo podatkov in sprememb podatkov o plači, plačanem prispevku in obdobju zavarovanja (Uradni list RS, št. 112/02 in 119/02 –popravek).

Prijavo podatkov in sprememb podatkov o plači, plačanem prispevku in obdobju zavarovanja posredujejo:

1. Poslovni subjekt:
 - za zaposlene delavce in vajence

- za udeležence javnih del.
 - 2. Zasebni delodajalec:
 - za zaposlene delavce in vajence,
 - za udeležence javnih del.
 - 3. Stečajni oziroma likvidacijski upravitelj:
 - za zavarovance, ki ostanejo v delovnem razmerju po uvedbi stečajnega postopka.
 - 4. Davčna uprava republike Slovenije:
 - za samozaposlene,
 - za tujce, zaposlene na območju Republike Slovenije, pri tujih organizacijah in ustanovah, če je tako zavarovanje določeno z mednarodnim sporazumom,
 - za državljane RS, ki so na ozemlju RS zaposleni pri tujih organizacijah, zavodih, diplomatskih in konzularnih predstavništvi,
 - za osebe, zaposlene pri fizičnih osebah,
 - za kmete – nosilce kmetijskega gospodarstva,
 - za člane kmečkega gospodarstva,
 - za vrhunske športnike in šahiste,
 - za osebe, ki so prostovoljno vključene v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje.
 - 5. Center za socialno delo:
 - za prejemnike porodniškega in starševskega nadomestila po prenehanju delovnega razmerja.
 - 6. Republiški zavod za zaposlovanje:
 - za prejemnike denarnega nadomestila za čas brezposelnosti,
 - za brezposelne osebe s pravico do plačila zavarovalne dobe.
 - 7. Zavod za prestajanje kazni zapora:
 - za osebe, ki na prestajanju zaporne kazni delajo s polnim delovnim časom.
 - 8. Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije:
 - za uživalce nadomestil po prenehanju delovnega razmerja
- (URL:http://zpiz.si/iso/Navodila_M4_M8/M4spl2002.html), 14.04.2003.

ZMEPIZ vsebuje kazenske določbe v 67. členu, in sicer se z denarno kaznijo najmanj 1.000.000 tolarjev kaznuje za prekršek poslovni subjekt ali zasebnik, ki zaposluje delavce, če ne vloži prijave začetka poslovanja ali prijave spremembe v poslovanju poslovnega subjekta oziroma zasebnega delodajalca ali, če jo vloži po izteku predpisanega roka. Enaka denarna kazen je predpisana, če ne vloži prijave v zavarovanje, odjave iz zavarovanja ali prijave spremembe med zavarovanjem ali, če jo vloži po izteku predpisanega roka, pa tudi če ne vloži prijave podatkov ali spremembe podatkov o ugotovljeni zavarovalni dobi in ugotovljenih plačah oziroma osnovah ter nadomestilih plač, ali če jo vloži po izteku predpisanega roka.

Nadalje je enaka denarna kazen določena tudi v primeru, če poslovni subjekt ali zasebnik, ki zaposluje delavce, v navedenih prijavah sporoči napačne podatke ali če ne popravi podatkov v predpisanem roku ali če delavcu ne izroči kopije prijave v zavarovanje.

V nadaljevanju 67. člena ZMEPIZ so navedene izjeme, ko se z denarno kaznijo najmanj 600.000 tolarjev kaznuje zasebni delodajalec, ki zaposluje enega do pet delavcev, oziroma se z denarno kaznijo najmanj 400.000 tolarjev kaznuje samostojni zavezanec v nekaterih od zgoraj opisanih primerov.

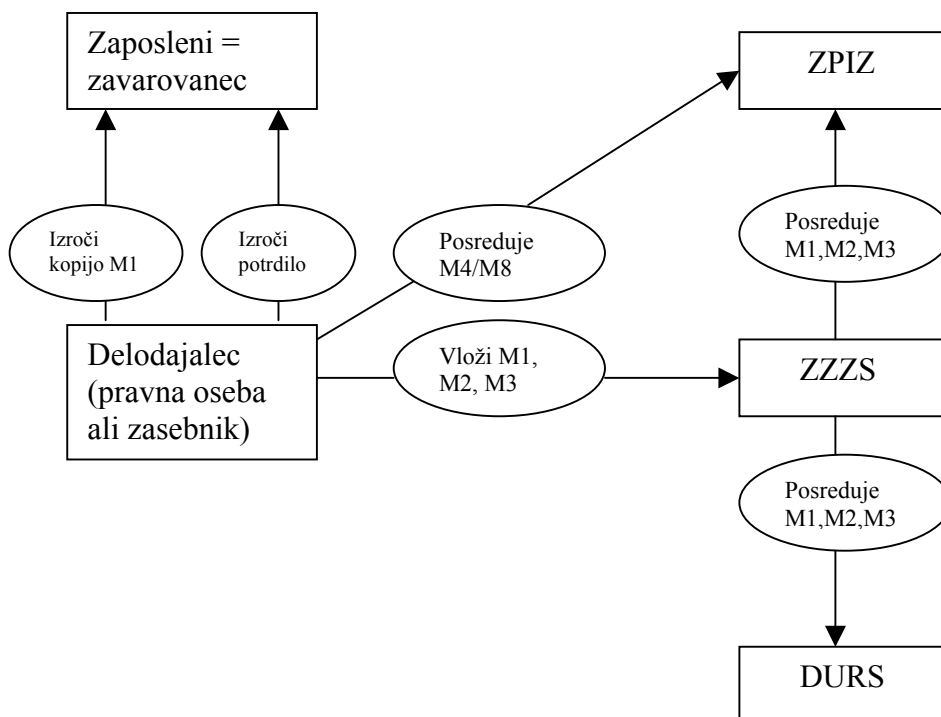
Iz navedenega sledi, da je učinkovitemu izvajanju socialnega zavarovanja v Sloveniji namenjen sistem matične evidence, ki je sestavljena iz zbirke podatkov o zavarovancih ter zbirke podatkov o uživalcih pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Primarno je matična evidenca sicer namenjena izvajanju sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja, torej je tudi katalog zbranih podatkov prilagojen izvajanju tega sistema.

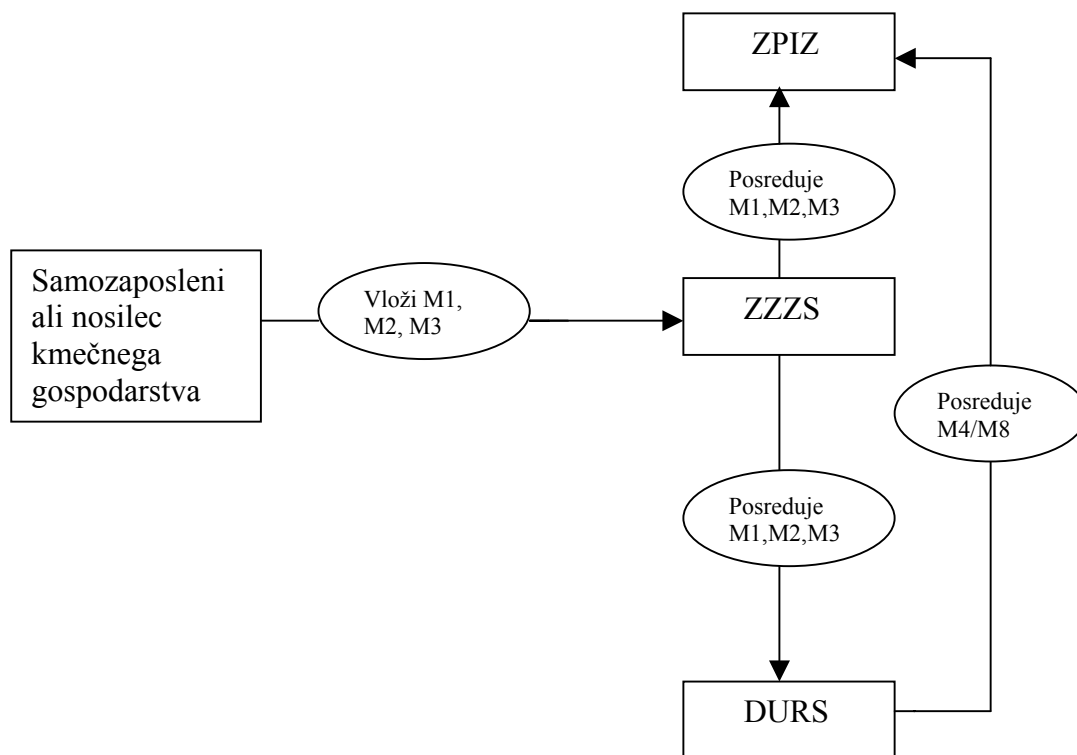
Zbrane podatke pa poleg Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije uporabljajo tudi drugi subjekti, in sicer Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije in Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, za oblikovanje svojih evidenc izvajanja zavarovanja. Poleg naštetih uporablja podatke tudi Statistični urad Republike Slovenije za izvajanje statističnih raziskav.

Posamezna področja so torej medsebojno povezana že od vložitve prijave v zavarovanje, pa vse do odjave iz zavarovanja, saj se celoten postopek odvija na enem mestu, pri prijavnoodjavni službi, ki jo vodi Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije. Tako zadošča, da zavezanec vloži le eno prijavo v zavarovanje kadar je podana obveznost zavarovanja in plačila prispevkov iz več naslovov (Goršek, 2003, str. 2).

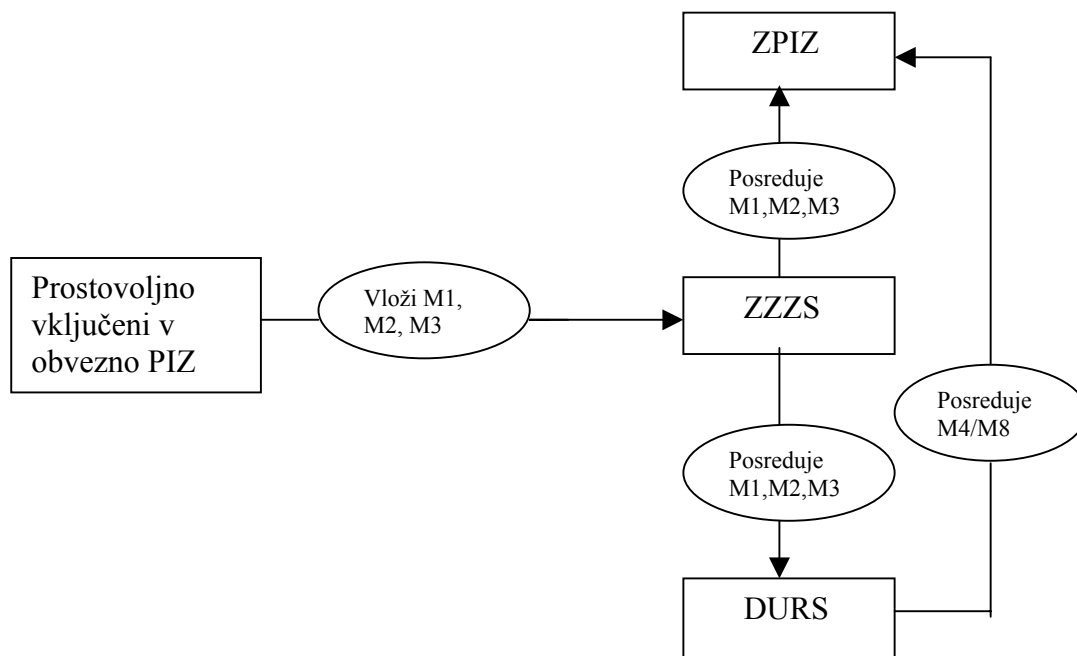
Slika 1: Postopek prijave zaposlenega pri pravni osebi ali zasebniku v zavarovanje:

Slika 2: Postopek prijave samozaposlenega ali kmeta⁹ – nosilca kmečkega gospodarstva in člana kmečkega gospodarstva v zavarovanje v zavarovanje

Slika 3: Postopek prijave prostovoljno vključenega zavarovanca v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje

⁹ Kmet - nosilec kmečkega gospodarstva je zavezanec za vložitev prijave v zavarovanje, spremembe in objave iz zavarovanje zase in za člane kmečkega gospodarstva.

3 VIRI FINANCIRANJA SOCIALNE VARNOSTI

3.1 Splošno

V Sloveniji financirajo sistem obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja zavarovanci, delodajalci in Republika Slovenija, deloma pa se potrebna sredstva zagotavljajo tudi iz sredstev iz Kapitalske družbe in drugih virov, določenih z zakonom. V Sloveniji imamo tako kot v kontinentalni Evropi Bismarckov sistem socialne varnosti, ki naj bi se v celoti financiral s prispevki, ki so del javnih dajatev (Bešter, 1996, str. 11 – 23).

Na podlagi 9. člena ZPIZ-1 obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje financirajo zavarovanci, delodajalci in Republika Slovenija. Obvezno zavarovanje se financira tudi iz kapitalskega sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

V skladu s 204. členom ZPIZ-1 so prihodki obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja prispevki zavarovancev za pokojninsko zavarovanje, delodajalcev za pokojninsko zavarovanje, zavarovancev za invalidsko zavarovanje, delodajalcev za invalidsko zavarovanje, delodajalcev za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni¹⁰, delodajalcev za zavarovalno dobo s povečanjem za zavarovance iz četrtega odstavka 430. člena tega zakona, za posebne primere zavarovanja in za dokup pokojninske dobe.

Poleg prispevkov, ki so najobsežnejši prihodek obveznega zavarovanja, se štejejo med prihodke obveznega zavarovanja tudi kupnine za zemljo na podlagi zakona o preživninskem varstvu kmetov, prihodki od dividend, obresti in ostali prihodki.

Obvezno zavarovanje se financira tudi iz državnega proračuna. Republika Slovenija namreč zagotavlja sredstva za uresničevanje pravic, ki so jih deležne nekatere zakonsko opredeljene skupine zavarovancev. Izjemne pokojnine niso edine pokojnine, ki so ugodnejše. Še kar nekaj jih je. V grobem jih lahko razdelimo na dve vrsti, in sicer:

- tiste, ki so bile dejansko priznane in odmerjene po splošnih predpisih, vendar po posebnih pogojih za pridobitev in odmero pokojnin določenim vrstam zavarovancem, določenih v teh predpisih, oziroma z upoštevanjem različnih posebnosti, določenih s posebnimi predpisi, veljavnimi za nekatere zavarovance,
- in na pokojnine, uveljavljene po posebnih zakonih, s katerimi so se poleg drugih urejale tudi pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja¹¹ (Kuhelj, 2003, str. 10).

Relativno novo je dotiranje sistema zaradi prenizke prispevne stopnje in v glavnem tudi, čeprav ne povsem, zaradi izpada prihodkov Zavoda. To splošno sofinanciranje sistema s strani države poteka šele od leta 1996 in sicer kot nadomestilo za znižanje prispevne stopnje,

¹⁰ V skladu s tretjim odstavkom 206. člena ZPIZ-1 gre za posebne prispevke za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni, ki se določijo v različnih višinah ob upoštevanju ravni varnega in zdravega dela, števila poklicnih bolezni ter stopnje invalidizacije v dejavnosti ali pri delodajalcu, vendar se določba še ne izvaja.

¹¹ Številčno so največja skupina prejemnikov pokojnin, priznanih in odmerjenih z uporabo posebnih predpisov, udeleženci narodnoosvobodilne vojne 1941-1945, sledijo upravičenci po zakonu o žrtvah vojnega nasilja, nekdanji delavci na določenih dolžnostih v organih za notranje zadeve, upokojeni po zakonu o notranjih zadevah, po zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij ter vojni veterani, upokojeni po zakonu o vojnih veteranih, ... (Kuhelj, 2003, str. 10).

za neobstoječ rezervni sklad in za uvajanje ali ohranjanje socialnih korektivov, ki sicer po vsebini in zavarovalskih načelih, v sistem ne bi sodili (Priatelj, 2000, str. 363).

Poleg tega je na podlagi 233. člena ZPIZ-1 država dolžna zagotavljati sredstva za pokrivanje razlike med prihodki¹² Zavoda iz prispevkov in iz drugih virov, ter odhodki Zavoda. Nadalje 234. člen ZPIZ-1 določa, da v primeru, ko Zavodu primanjkuje likvidnih sredstev za izpolnitev obveznosti za izplačilo pokojnin in drugih obveznosti ter za kritje morebitne izgube, zagotovi Republika Slovenija potrebna sredstva iz proračuna. Navedeni zakonski določbi, kombinirani z določbo 206. člena zakona, ki določa, da se prispevna stopnje določijo z zakonom tako, da se s prihodki iz prispevkov in drugih virov, pokrijejo pričakovani odhodki, sta ob predpostavki doslednega izvajanja zagotovilo, da se bodo dolgoletne izgube tega zavarovanja sanirale. V prvem letu izvajanja zakona, zaradi primanjkljajev zavoda iz preteklih let in težav državnega proračuna, dosledno izvajanje določb 233. in 234. člena zakona še ni bilo mogoče, zavod pa je moral za nemoteno izplačevanje pokojnin najeti posojila pri poslovnih bankah. Že leto kasneje so sredstva iz prispevkov, drugih virov in proračuna, omogočila izravnano tekoče poslovanje, s sredstvi kapitalskega sklada pa se je pokrilo del primanjkljaja iz preteklih let. Kako pomembno velik delež predstavljajo med prihodki Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije davčni prihodki - prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, pove podatek, da so ti v letu 2002 predstavljali kar 67,54 % vseh prihodkov. Poleg prispevkov je pomemben vir financiranja tudi državni proračun, saj je delež transfernih prihodkov v strukturi celotnih prihodkov v letu 2002 znašal 31,68 %, kar je razvidno iz pričujoče tabele.

Tabela 2: Prihodki Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v mio SIT

Leto	Skupaj prihodki	Nedavčni prihodki	Kapitalski prihodki in prejete donacije	Transferni prihodki	Davčni prihodki				
						Prispevki zaposlenih	Prispevki delodajalcev	Prispevki samozapo-slenih	Ostali prispevki
1992	136.917	13.220	0	0	123.697	61.626	57.607	2.692	1.772
1993	206.986	7.099	0	7.071	192.816	93.591	92.266	5.138	1.750
1994	260.859	4.892	0	17.755	238.212	114.756	114.635	6.459	2.320
1995	308.428	4.078	0	21.739	282.612	136.131	136.033	8.340	2.066
1996	352.271	5.512	0	70.141	277.618	153.537	112.350	9.521	2.203
1997	410.169	5.578	0	115.297	289.294	171.126	102.386	12.051	3.731
1998	470.656	7.868	2	138.870	323.916	191.550	113.947	15.897	2.401
1999	518.811	4.384	0	156.112	358.315	211.417	125.287	19.614	1.934
2000	573.564	4.381	0	169.608	399.576	236.311	139.533	21.309	2.423
2001	655.263	5.022	51	198.236	451.955	261.509	155.096	22.967	12.382
2002	732.855	5.652	80	232.141	494.982	287.679	170.247	24.574	12.482

Vir: Bilten javnih financ 6/2003, str. 54 in 55

¹² Po ekonomski klasifikaciji, ki je v Republiki Sloveniji podlaga za enotno proračunsko in računovodsko spremljanje, evidentiranje in načrtovanje javnofinančnih prihodkov in odhodkov, delimo prihodke na davčne (davki na dohodek in dobiček, prispevki za socialno varnost, davki na plačilno listo, davki na premoženje, domači davki na blago in storitve oz. davek na dodano vrednost, davki na mednarodno trgovino in transakcije ter drugi davki), nedavčne (udeležba na dobičku, prihodki od obresti, takse in pristojbine, denarne kazni, prihodki od prodaje blaga in storitev, ipd.), kapitalske (prodaja premoženja), prejete donacije (domače in tuje) in transfere (Škufca, 2003, str. 60).

Podobno kot pokojninsko in invalidsko zavarovanje pa se tudi obvezno zdravstveno zavarovanje financira s prispevki zavezancev za plačilo le teh. Iz spodaj razvidne tabele je razvidno, da so ti v letu 2002 predstavljali 79,69 % vseh prihodkov zavoda. Poleg prispevkov je pomemben vir financiranja tudi državni proračun, kar nazorno potrди delež transfernih prihodkov v strukturi celotnih prihodkov, ki je v letu 2002 znašal 18,96 %. Na podlagi navedenega lahko ugotovimo, da predstavljajo prispevki večji delež v strukturi prihodkov ZZZS, obratno pa je delež financiranja iz državnega proračuna mnogo večji v strukturi prihodkov ZPIZ.

Tabela 3: Prihodki Zavoda za zdravstveno zavarovanje v mio SIT

Leto	Skupaj prihodki	Nedavčni prihodki	Kapitalski prihodki in prejete donacije	Transferni prihodki	Davčni prihodki				
						Prispevki zaposlenih	Prispevki delodajalcev	Prispevki samozaposlenih	Ostali prispevki
1992	81.363	2.256	0	12.351	66.756	31.838	31.642	2.583	693
1993	108.286	5.128	1	17.186	85.971	41.017	41.084	2.970	899
1994	120.708	3.000	29	21.565	96.114	45.866	45.819	3.405	1.023
1995	141.495	2.635	6	24.845	114.008	54.947	53.761	4.457	843
1996	171.617	3.297	10	30.634	137.676	65.868	63.723	7.369	716
1997	191.789	3.043	31	34.664	154.051	73.606	70.903	8.337	1.205
1998	216.740	5.724	3	38.980	172.053	82.413	79.274	9.347	1.019
1999	238.552	4.876	8	43.335	190.332	91.052	87.414	10.980	888
2000	267.359	5.808	34	48.284	213.234	102.065	97.832	12.202	1.134
2001	301.664	4.053	43	55.444	242.125	112.370	111.516	12.900	5.339
2002	340.413	4.531	93	64.526	271.262	123.483	127.522	14.305	5.952

Vir: Bilten javnih financ 6/2003, str. 67 in 68

Dejstvo je, da je za nemoteno zagotavljanje pravic iz sistema socialnih zavarovanj potrebno v Sloveniji, enako kot v Evropi, zagotoviti dodatna sredstva iz drugih javnofinančnih dajatev, ki se vplačujejo v državni proračun oziroma iz drugih virov.

Podobno za izplačevanje socialno varstvenih pravic ne zadoščajo sredstva, zbrana s prispevki za zavarovanje za primer brezposelnosti in za zavarovanje za čas starševskega varstva, temveč se sredstva zagotavljajo iz drugih javnofinančnih dajatev.

Medtem, ko sta za izvajanje pokojninskega in invalidskega zavarovanja in za izvajanje zdravstvenega varstva in zdravstvenega zavarovanja organizirana javna zavoda, katerih ustanoviteljica je Republika Slovenija¹³, ki sta v sodelovanju z DURS pristojna za nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov, pa se prispevka za starševsko varstvo in za zaposlovanje kot obvezni dajatvi plačujeta na, s Pravilnikom o podračunih in načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov (Uradni list RS, št. 114/02, 42/03 in 76/03), določena vplačilna podračuna, tako da je nadzor nad pravilnostjo in pravočasnostjo obračuna in plačila le v pristojnosti DURS.

¹³ Podrobneje glej Statut Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (Uradni list RS, št. 78/00, 37/02 in 29/03) in Statut Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Uradni list RS, št. 87/01 in 1-6/02)

3.2 Prispevki kot vir financiranja socialne varnosti

3.2.1 Splošno o obračunavanju in plačevanju prispevkov za socialno varnost

Kot sem že navedla, določa Zakon o prispevkih za socialno varnost (v nadaljnjem besedilu: ZPSV) obračunavanje in plačevanje ter stopnje prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, obvezno zdravstveno zavarovanje, starševsko varstvo in za zaposlovanje (v nadaljnjem besedilu: prispevki za socialno varnost) v skladu z zakoni, na podlagi katerih so prispevki uvedeni. S tem zakonom se določa osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov za zaposlovanje ter tudi osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov za socialno varnost od drugih prejemkov iz delovnega razmerja.

Prispevke za socialno varnost plačujejo zaposleni, zavarovanci, delodajalci, Republika Slovenija, ZPIZ, ZZZS, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Jamstveni in preživninski sklad in drugi zavezanci skladno s področnimi zakoni, s katerimi so prispevki uvedeni, kot so:

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju,
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju,
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih,
- Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti.

Medtem, ko določajo 3., 4. in 5. člen ZPSV osnove za obračunavanje in plačevanje prispevkov za socialno varnost zavarovancev, ki bodo podrobneje obravnavani v nadaljevanju, pa opredeljuje 6. člen omenjenega zakona obveznost plačevanja prispevkov za socialno varnost delodajalcev, po katerem se, ne glede na to, če je z zakoni drugače določeno, za delodajalca po tem zakonu šteje tudi pravna oseba, katero bremenijo nadomestila plač odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih (Republika Slovenija, ZPIZ, ZZZS, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Jamstveni in preživninski sklad Republike Slovenije).

V skladu s 7. členom ZPSV se prispevki za socialno varnost delodajalcev in samozaposlenih zavezancev ter prispevki delodajalcev za obvezo dodatno pokojninsko zavarovanje všttevajo med odhodke pred ugotovitvijo dobička.

Stopnje prispevkov za socialno varnost so opredeljene v 8., 9., 10., 11., 12. in 13. členu ZPSV.

Glede obračunavanja, odmere in plačevanja prispevkov za socialno varnost, zamudnih obresti, prisilne izterjave, zastaranja, poročstva in drugih vprašanj postopka se poleg določb ZPSV in področnih zakonov, uporablja Zakon o davčnem postopku (Uradni list RS, št. 18/96, 87/97, 82/98, 91/98, 108/99, 97/01 in 105/03 – odločba US, v nadaljnjem besedilu: ZDavP).

3.2.2 Nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov s strani DURS

Kot je bilo omenjeno že v uvodnem delu, opravlja nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov v Republiki Sloveniji davčni organ v skladu s posebnimi predpisi.

Po ZDavP postopa davčni organ, kadar v davčnih stvareh in drugih stvareh odloča o obveznih dajatvah in o pravicah posameznikov, pravnih oseb in drugih strank, ter državni in drugi organi, kadar so po drugih predpisih dolžni uporabljati ta zakon. Določbe tega zakona veljajo tudi za posameznike, pravne osebe in druge stranke ter državne in druge organe, kadar so davčni zavezanci ali kadar za davčnega zavezanca obračunavajo in plačujejo davke ali so jim naložene druge dolžnosti v zvezi z ugotavljanjem davčnih obveznosti.

Davčna služba je dejavnost državne uprave, ki obsega odmero, obračunavanje, nadzor in izterjevanje davkov ter drugih obveznih dajatev na podlagi zakona in drugih predpisov. Naloge in organizacijo davčne službe ureja Zakon o davčni službi (Uradni list RS, št. 18/96, 36/96, 87/97, 48/98, 26/99, 54/99-ZFPPod, 85/00 in 79/01, v nadaljnjem besedilu: ZDS). Naloge davčne službe opravlja Davčna uprava Republike Slovenije, ki je organ v sestavi ministrstva za finance.

Po določbi prvega odstavka 3. člena ZDS davčna uprava odmerja, pobira in izterjuje obvezne dajatve ter nadzira in evidentira njihovo plačevanje na podlagi zakona ali če je tako dogovorjeno s pogodbo. V skladu s 4. členom istega zakona se odmerjanje, obračunavanje, pobiranje, izterjava in nadzor davkov opravlja skladno s tem zakonom in z zakonom, ki ureja davčni postopek.

Davčno upravo sestavljajo Glavni urad, davčni uradi, ustanovljeni za posamezno območje in Posebni davčni urad (v nadaljevanju: davčni organ). Sedež davčne uprave je v Ljubljani. Davčne urade in njihov sedež določi Vlada Republike Slovenije. Davčni uradi imajo lahko izpostave kot notranje organizacijske enote. Obseg nalog izpostav se določi v aktu, ki ureja notranjo organizacijo.

Glavni urad opravlja naslednje naloge:

- organizira delo davčnih uradov ter zagotavlja enotno izvajanje davčnih in drugih predpisov,
- opravlja neposreden nadzor nad delom davčnih uradov,
- vzpostavlja in organizira enotno vodenje davčnega registra,
- določa vsebino davčnega informacijskega sistema in skrbi za njegov razvoj,
- predlaga vsebino in obliko davčnih obrazcev,
- organizira izvajanje davčnega nadzora,
- določa in izvaja programe za strokovni in tehnični napredek dejavnosti davčne uprave,
- izvaja programe za izpopolnjevanje in usposabljanje delavcev davčne uprave,
- opravlja druge naloge, določene z zakonom ali z drugimi predpisi.

Davčni urad opravlja naslednje naloge:

- odmerja in pobira davke ter vodi o tem predpisane evidence,
- odloča v davčnem postopku na prvi stopnji,
- opravlja kontrolo in inšpekcijske preglede davčnih zavezancev,
- opravlja naloge v zvezi z vzdrževanjem davčnega registra,
- evidentira podatke o obračunanih in plačanih davkih in denarnih kaznih,
- izvaja postopke prisilne izterjave davkov in denarnih kazni,

- izvršuje vračilo preveč plačanih davkov,
- opravlja druge naloge, določene z zakonom ali z drugimi predpisi.

Opravljanje nalog izvajanja postopkov prisilne izterjave davkov in denarnih kazni lahko davčni urad poveri tudi osebam, ki so v skladu z zakonom, ki ureja izvršbo in zavarovanje, imenovane za neposredna dejanja izvršbe in zavarovanja, če izpolnjujejo pogojev za izterjevalca po tem zakonu in na način, ki ga določi minister, pristojen za finance.

Posebni davčni urad opravlja naloge davčnega urada na celotnem območju Republike Slovenije za banke, hranilnice, zavarovalnice, družbe, ki prirejajo posebne igre na srečo in trajne klasične igre na srečo, borze, borzno posredniške družbe, investicijske družbe, družbe za upravljanje in klirinško depotne družbe. Posebni davčni urad opravlja naloge davčnega urada tudi za gospodarske družbe, katerih skupni prihodki so v preteklem davčnem letu presegli 5 milijard tolarjev. Če skupni prihodki take gospodarske družbe v treh zaporednih davčnih letih po letu, v katerem so presegli 5 milijard tolarjev, ne presegajo 5 milijard tolarjev skupnih prihodkov letno, Posebni davčni urad preneha opravljati naloge davčnega urada za to gospodarsko družbo konec četrtega leta.

Davčno upravo vodi direktor davčne uprave, ki vodi tudi delo Glavnega urada. Direktor davčne uprave ima namestnika. Direktorja davčne uprave in njegovega namestnika imenuje in razrešuje Vlada Republike Slovenije na predlog ministra, pristojnega za finance.

Davčni urad in Posebni davčni urad vodi direktor, ki ga imenuje in razrešuje minister, pristojen za finance, na predlog direktorja davčne uprave.

Davčni organ vodi in vzdržuje davčne in druge evidence. Osnova za vodenje in vzdrževanje predpisanih evidenc je davčni register, ki ga vzpostavi in vzdržuje davčni organ kot enotno, z drugimi evidencami povezano, informatizirano bazo podatkov. Davčni register se vzpostavi na podlagi številke davčnega zavezanca (davčna številka) in drugih podatkov o davčnem zavezancu. Davčna številka je identifikacijski znak, ki označuje davčnega zavezanca in se uporablja za enotno opredelitev in povezavo podatkov v davčnih evidencah, ki jih vodi davčni organ o davčnem zavezancu. Uporabo davčne številke določa zakon, ki ureja davčni postopek.

Davčni nadzor opravlja davčni organ s kontrolo in inšpekcijskimi pregledi na podlagi zakona, ki ureja davčni postopek in zakona, ki ureja upravo, če s tem zakonom ni drugače določeno.

Kontrola obsega preverjanje pravilnosti in pravočasnosti vlaganja davčnih napovedi in davčnih obračunov, obračunavanja in plačevanja davkov na podlagi obrazcev in drugih predpisanih podatkov. Kontrolo opravlja davčni kontrolor, praviloma v prostorih davčnega organa.

Inšpekcijski pregled obsega preverjanje pravilnosti in pravočasnosti obračunavanja davkov, poslovanja davčnih zavezancev, preverjanje knjigovodskih in drugih evidenc, ugotavljanje neprijavljenih dohodkov in odrejanje ukrepov, določenih z zakonom. Inšpekcijski pregled opravlja davčni inšpektor, praviloma v prostorih davčnega zavezanca.

Družba pridobi lastnost pravne osebe z vpisom v sodni register. V skladu s 36. členom ZDS mora pravna in druga oseba, ki je subjekt vpisa v sodni register ali kakšen drug register oziroma evidenco, predložiti prijavo za vpis v davčni register davčnemu uradu, na območju

katerega ima sedež, v osmih dneh po opravljenem vpisu oziroma prijavi v sodni register, drug register ali evidenco.

Kot določa 38. člen ZDS vpiše davčni organ v davčni register osebo, za katero je s tem zakonom določeno, da predloži davčnemu organu prijavo za vpis v davčni register, pa tega ni storila, po uradni dolžnosti.

V davčni register pa so med drugimi vpisani tudi zaposleni, saj so zavezanci za druge davke po davčnih in drugih zakonih oz. zavezanci za dohodnino in posamezne podvrste dohodnine. V skladu z 32. členom ZDS se fizična oseba s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji vpiše v davčni register po uradni dolžnosti. Vpis izvede davčni urad, ki je na sedežu stalnega prebivališča, na podlagi podatkov iz centralnega registra prebivalstva. Postopek in obveznost vpisa za fizično osebo, ki ima v Republiki Sloveniji le začasno prebivališče in za fizično osebo, ki v Republiki Sloveniji nima niti začasnega prebivališča, pa dosega na območju RS obdavčljive dohodke, določa ZDS v 33. oziroma 34. členu.

Zaradi velikega obsega nalog oziroma različnosti dajatev, ki jih pobira Davčna uprava Republike Slovenije, predvsem pa zaradi vedno večjih omejitev v virih in času, se davčni kontrolorji srečujejo z vse večjo količino administrativnega dela.

Izkušnje kažejo, da povzroči vsaka sprememba obrazcev za obračun obveznih dajatev, med katere sodijo tudi prispevki za socialno varnost, na strani zavezancev številne nejasnosti, ki se kažejo v povečanem številu nepravilno izpolnjenih obrazcev in posledično povečanem obsegu dela kontrolorja (odgovarjanje na številna vprašanja zavezancev glede izpolnjevanja obrazcev, uvajanje postopkov odprave napak, težave pri zagotavljanju ažurnega davčnega knjigovodstva ipd).

Poleg notranjih uporabnikov davčnega informacijskega sistema (davčni kontrolorji, davčni inšpektorji, oddelki za analize, ...) se kot uporabniki informacij o obveznih dajatvah, ki jih davčni organ evidentira na podlagi prejetih obrazcev davčnih zavezancev, pojavljajo tudi številni zunanji uporabniki, kot so različne organizacije, za katere DURS vodi evidence in/ali izvaja nadzor oziroma izterjavo: ZPIZ, ZZZS, občine, zbornice, ministrstva, Uprava RS za javna plačila,...

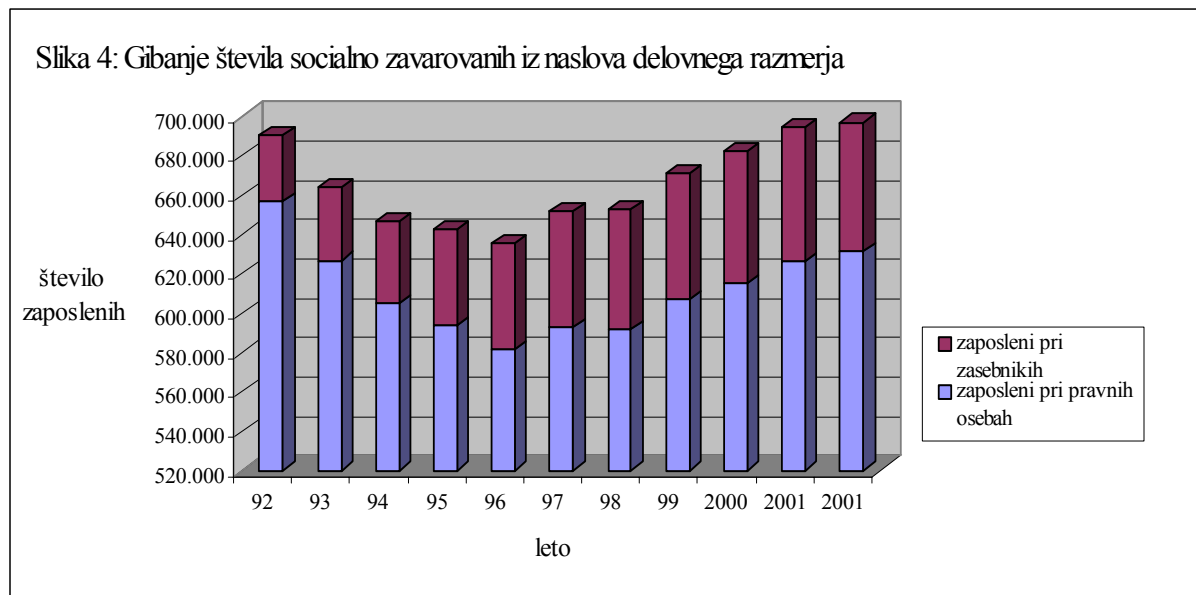
Davčni zavezanci se na eni strani pojavljajo kot dajalci informacij, ki jih davčni organ evidentira v svojem informacijskem sistemu, na drugi strani pa nastopajo kot uporabniki informacij, ki jih evidentira in spremlja davčni organ.

V nadaljevanju so opisane najbolj tipične kategorije zavarovancev in zavezancev za plačilo prispevkov za socialno varnost ter predstavljene njihove obveznosti s področja obračunavanja in plačevanja prispevkov.

3.3 Prispevki za socialno varnost zaposlenih

3.3.1 Statusna opredelitev zaposlenih

Glede na že predstavljene podatke¹⁴ so zaposleni najbolj številčna skupina zavarovancev. Gibanje števila zavarovanih iz naslova delovnega razmerja je predstavljeno v naslednji sliki:

Vir: Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, str. 13

Zanimivo je dejstvo, da se je leta 2002 v primerjavi z letom 1992 število zaposlenih pri pravnih osebah zmanjšalo za 4 %, medtem ko se je število zaposlenih pri zasebnikih povečalo za 98 %. Po podatkih iz letnih poročil za leto 2002 je bilo v Sloveniji 53.181 majhnih podjetnikov in 18 srednjih podjetnikov¹⁵, ki so zaposlovali 64.494 delavcev, to je 13,7 % delavcev zaposlenih v družbah (Informacija o poslovanju samostojnih podjetnikov posameznikov, 2003, str. 4).

3.3.1.1 Zgodovina delovno pravne zakonodaje

Pri delu prihajajo ljudje v stik z naravo in njeno materijo ter tudi s predmeti dela in z delovnimi sredstvi. Najpomembneje je, da pridejo v stik drug z drugim, pri čemer nastanejo določena razmerja. Delo in razmerja, ki nastajajo v zvezi z njim, so bili kot predmet prava obravnavani v vseh zgodovinskih formacijah, vendar so glede na zgodovinsko pogojenost takratnih družbenih razmer za njihovo urejanje zadostovali predpisi zasebnega prava (Mežnar, 2000, str. 44).

¹⁴ Glej tabelo 1 na strani 14.

¹⁵ Podjetniki se v skladu z ZGD razvrščajo po velikosti na podlagi treh meril, in sicer čistih prihodkov od prodaje, sredstev po stanju ob koncu poslovnega leta in povprečnega števila zaposlenih.

Zametek pravne regulative delovnih razmerij lahko prvič najdemo v razmerah gospodarskega liberalizma. V tistem času so se razvila mezdna razmerja brez delavske zaščite in varstva pravic. Še konec 19. stoletja na področju delavskih pravic ni obstajala nikakršna pravna regulativa, čeprav vemo, da datirajo začetki kapitalizma in vzpostavitev odnosov delodajalec – delavec bistveno prej. Prve določbe o varstvu in zaščiti delavcev, ki so veljale med drugim na območju današnje Slovenije, vsebujejo novele Obrtnega reda iz let 1883, 1885, 1895 ter 1902.

Kot po Bajiču povzema Kresal (Kresal, 1998, str. 312 - 314), se je odnos države in družbe do mezdnih odnosov spreminjal. Urejanje delovnih razmerij lahko razdelimo na tri obdobja, in sicer v:

- prvo obdobje, ki je trajalo do 80. let 19. stoletja, ko država z delavsko zakonodajo ni posegala v urejanje mezdnih odnosov, družba pa je posledice prevelikega izkoriščanja, ki se je čedalje bolj stopnjevalo, skušala omiliti z dobrodelnostjo in kolektivno samopomočjo. V navedenem obdobju so bila tako ustanovljena številna delavska in bolniška podporna društva;
- v obdobju, ki je sledilo, je postajal delavstvo čedalje številčnejše, vedno bolj očitno pa je bilo tudi neomejeno izkoriščanje s strani delodajalcev. Za delavce v tovarnah in rudnikih ni bilo omejitve delovnega časa, v težkih delovnih razmerah so tudi ob nedeljah in ponoči delali tudi otroci in ženske. Izplačevanje mezd je bilo samovoljno, razvil pa se je tako imenovani »truck sistem« v katerem so delavci namesto denarja kot plačilo za svoje delo dobivali posebne markice, ki so jih lahko vnovčili samo v določenih, najpogosteje delodajalčevih, prodajalnah. V teh razmerah je prišlo do prve intervencije države v mezdna razmerja. Z zakonom z dne 17. 06. 1883 so bili ustanovljeni obrtni inšpektorati, ki so skrbeli za osnovno delavsko zaščito in za varstvo pri delu. Omenjeni zakon je določal način izplačevanja mezd za tovarniške delavce, prepovedal prej navedeni truck sistem in zahteval izplačevanje mezd v gotovini. Uveden je bil 14 dnevni odpovedni rok, prepovedano je bilo zaposlovanje otrok do 14 let starosti, mladoletne delavce od 14 do 16 leta starosti in ženske pa je bilo prepovedano zaposlovati na težkih, zdravju škodljivih delih in pri nočnem delu. Delovni čas je bil omejen na največ 11 ur dnevno. Podjetja so morala delovne pogoje objavljati v svojih delovnih redih, ki so morali biti dostopni na vpogled vsakomur, bili pa so podvrženi kontroli državne oblasti. Učinkovito izvajanje tako oblikovane delavske zaščite je bilo omogočeno z uvedbo obrtnih nadzorništev in inšpektorjev dela. V tem času se je pričelo tudi delavsko gibanje. Razvile so se delavske stranke in sindikati, ki so sporazumevanje s podjetniki definirali s sklepanjem kolektivnih pogodb s katerimi so se določala pravila za delovna razmerja. Kasneje je delovno pravo okrepilo učinek norm kolektivnih pogodb s tem, da jim je dalo moč zakona leta 1907;
- v času nastanka Jugoslavije so se mezdni odnosi transformirali v sodobnejše oblike delovnih razmerij. Okvirna delavska zakonodaja, sprejeta leta 1922, je poenotila delavsko zaščito v vsej državi, večjih in novih pravic delavcev pa ni prinesla. Zakon o zaščiti delavcev iz leta 1922 je zaposlene delil na pomožno osebje – delavce in na osebe, katerim se poverjajo posli višje vrste (poslovodje, knjigovodje, blagajniki, inženirji, in podobno).

V obdobju po drugi svetovni vojni je do leta 1952 vse plače določala država in istovrstni delavci so imeli enake plače. Zaradi povojnih motenj v preskrbi so delavci v sistemu zagotovljene preskrbe del plače prejeli v naravi, in sicer so živila in potrošne industrijske dobrine dobili po znižanih cenah v zameno za karte in pozneje na industrijske bone.

V obdobju administrativnega socializma in v razmerah povojne obnove, so bili z uredbami poenoteni prejemki delavcev in nameščencev. Do leta 1952 so se plače s predpisi pristojnih državnih organov urejale centralno na območju celotne države.

Konec leta 1957 so bili sprejeti novi zakonski predpisi o gospodarskem sistemu in osebnih dohodkih, ki so razširili samostojnost podjetja pri urejanju medsebojnih razmerij in razdelitvi čistega dohodka na sklade. Delovni kolektivi so bili glede določanja višine skladov neodvisni. Zakon o delovnih razmerjih iz leta 1961 je zavezoval delovne organizacije k oblikovanju pravilnikov o delitvi dohodka in osebnih dohodkih. Osebni dohodek je predstavljal delež v sredstvih, ki jih je gospodarska organizacija namenila iz čistega dohodka za osebne dohodke delavcev po osnovah in merilih, določenih v pravilniku, ki pa so ga sprejemali delavci sami. Osebni dohodek je bil odvisen od uspeha delavca na delovnem mestu, od uspeha delovne enote in od uspeha podjetja (Kresal, 1998, str. 327).

Zakon o združenem delu iz leta 1974, ki je utemeljil temeljne organizacije združenega dela in na novo opredelil osebni dohodek, ki naj bi ustrezal rezultatom delavčevega dela in njegovemu osebnemu prispevku k rezultatom uporabljanja in gospodarjenja z družbenimi sredstvi ter je bil namenjen na eni strani za zadovoljevanje delavčevih osebnih potreb kot tudi za zadovoljevanje skupnih družbenih potreb, ki se na podlagi samoupravnega sporazuma oziroma zakona krijejo iz delavčevega osebnega dohodka. Osnova za osebni dohodek ni bilo več delovno mesto, pač pa uspešnost in zahtevnost nalog, del in opravil. V povezavi z navedenim zakonom so bili v iskanju bolj transparentnih meril za nagrajevanje delavcev sprejeti številni družbeni dogovori.

V začetku 90. let prejšnjega stoletja so v prehodnem obdobju uvajanja tržnega gospodarstva osebne dohodke oziroma plače začele urejati kolektivne pogodbe. Te so sledile Zakonu o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja. Kolektivna pogodba je akt, s katerim se v skladu z zakonom in predpisi podrobneje urejajo pravice, obveznosti in odgovornosti delavcev, zaposlenih pri delodajalcih. S kolektivno pogodbo stranki te kolektivne pogodbe, predstavnik delodajalcev in delojemalcev, določita medsebojne pravice in obveznosti (Mežnar, 1998, str. 121).

Kolektivno pogodbo za gospodarstvo ali za posamezno dejavnost gospodarstva sklenejo v imenu delojemalcev sindikati, v imenu delodajalcev pa Gospodarska zbornica Slovenije oziroma druga splošna asociacija organizacij oziroma delodajalcev (druge zbornice, združenja delodajalcev). Kolektivno pogodbo splošne veljavnosti je treba po podpisu registrirati pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve. Registracija je pogoj za njeno objavo Uradnem listu Republike Slovenije in to, da stopi v veljavnost.

Kot navaja Mežnar (Mežnar, 1998, str. 122) so glavne značilnosti kolektivne pogodbe:

- ne gre za državno-prisilni akt, temveč za prostovoljni pogodbeni dogovor, ki nastane s soglasjem volj obeh pogodbenih strank,
- pogodbeni stranki sta predstavnik delavcev (praviloma sindikalna organizacija) in predstavnik delodajalcev (eden ali več delodajalcev ali njihova združenja),
- gre za splošni akt, saj vsebuje splošne norme o pogojih dela; uporabljajo se šele s sklenitvijo individualnih pogodb o delu med konkretnim delavcem in konkretnim delodajalcem,
- določbe o delovnih pogojih imajo značaj zakonske norme,
- zakonodaje zahtevajo za te pogodbe obvezno pisno obliko.

Prva splošna kolektivna pogodba za gospodarstvo je sprva določala izhodiščne plače za 9 tarifnih razredov, nato pa še za več, ki so se valorizirale z rastjo življenjskih stroškov oziroma le za del te rasti (eskalacijska klavzula). Kolektivna pogodba za negospodarske dejavnosti, ki obsega 9 oziroma kasneje 12 tarifnih razredov, je bila zaradi neizplačevanja plač v predpisani višini večkrat spremenjena oziroma nadomeščena z novimi. Na področju proračunsko financiranih dejavnosti so bile višine plač zagotovljene s sklepom izvršnega sveta z dne 16. 10. 1991, z Zakonom o delavcih v državnih organih, z Zakonom o plačah delavcev v vzgojno izobraževalnih zavodih, z Zakonom o plačah sodnikov ustavnega sodišča in z Zakonom o sodniških plačah in drugih prejemkih iz leta 1993.

3.3.1.2 Današnja delovno pravna zakonodaja

S 1. januarjem 2003 je začel veljati novi Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 42/02, v nadaljevanju: ZDR), ki za razliko od starega Zakona o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 14/90, 5/91, 29/92 – odl. US, 71/93, popr. 2/94, 12/99 – odločba US, v nadaljevanju: stari ZDR) celovito ureja individualna delovna razmerja med delavcem in delodajalcem na podlagi pogodbe o zaposlitvi, ne ureja pa več kolektivnih razmerij, ki bodo urejena s posebnim zakonom o kolektivnih pogodbah.

Definicijo delovnega razmerja vsebuje 4. člen novega ZDR. V skladu z omenjeno določbo je delovno razmerje razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca. V delovnem razmerju je vsaka od pogodbenih strank dolžna izvrševati dogovorjene ter predpisane pravice in obveznosti.

V skladu s prvim odstavkom 7. člena ZDR sta delavec in delodajalec pri sklepanju in prenehanju pogodbe o zaposlitvi in času trajanja delovnega razmerja dolžna upoštevati določbe tega in drugih zakonov, ratificiranih in objavljenih mednarodnih pogodb, drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov delodajalca, glede na določbo 2. odstavka istega člena pa se lahko s pogodbo o zaposlitvi oziroma s kolektivno pogodbo določijo pravice, ki so za delavca ugodnejše kot jih določa zakon.

Po določbi 227. člena ZDR je za opravljanje nadzora nad izvajanjem tega zakona, izvršilnih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov delodajalca, ki urejajo delovna razmerja, pristojna inšpekcija za delo, če z zakonom ni drugače določeno.

Poleg splošne pogodbe o zaposlitvi so v II. poglavju novega ZDR opredeljene tudi posebne pogodbe o zaposlitvi, in sicer:

- pogodba o zaposlitvi za določen čas (52. do 56. člen);
 - pogodba o zaposlitvi med delavcem in delodajalcem, ki opravlja dejavnost zagotavljanja dela delavcev drugemu uporabniku (57. do 62. člen);
 - pogodba o zaposlitvi zaradi opravljanja javnih del (63. člen);
 - pogodba o zaposlitvi s krajšim delovnim časom (64. do 66. člen);
 - pogodba o zaposlitvi za opravljanje dela na domu (67. do 71. člen);
 - pogodba o zaposlitvi s poslovnimi osebami (72. člen);
- med posebnimi določbami v VII. poglavju zakona pa je opisana tudi pogodba o zaposlitvi za pomorščake (218. do 223. člen).

Pravice, obveznosti in odgovornosti iz delovnega razmerja so določene v III. poglavju novega ZDR. Od trinajstih podpoglavij navedenega poglavja velja izpostaviti tretje podpoglavje, ki v členih od 126. do vključno 140. opredeljuje plačilo za delo.

V skladu s 1. odstavkom 126. člena je plačilo za delo po pogodbi o zaposlitvi sestavljeno iz plače, ki mora biti vedno v denarni obliki, in morebitnih drugih vrst plačil, če je tako določeno s kolektivno pogodbo. Pri plači mora delodajalec upoštevati minimum, določen z zakonom oziroma kolektivno pogodbo, ki neposredno zavezuje delodajalca. V 2. odstavku istega člena je določeno, da je plača sestavljena iz osnovne plače, dela plače za delovno uspešnost in dodatkov, sestavni del plače pa je tudi plačilo za poslovno uspešnost, če je le-to dogovorjeno s kolektivno pogodbo ali pogodbo o zaposlitvi.

Plačilni dan je opredeljen v 134. členu novega ZDR, pri čemer velja opozoriti na določbo 2. odstavka navedenega člena, da se plača izplača najkasneje 18 dni po preteku plačilnega obdobja. Kraj in način izplačila plače sta definirana v 135. členu; v skladu s 3. odstavkom navedenega člena je delodajalec dolžan izdati delavcu ob vsakem izplačilu plače ter do 31. januarja novega koledarskega leta pisni obračun plače in nadomestila plače za plačilno obdobje oziroma za preteklo koledarsko leto, iz katerega sta razvidna tudi obračun in plačilo davkov in prispevkov.

Medtem, ko stari ZDR ni določal obveznosti izročitve pisnega obračuna plače s strani delodajalca, so tovrstno določbo vsebovale kolektivne pogodbe. Čeprav novi ZDR ne predpisuje oblike pisnega obračuna plače, pa določa, da mora biti poleg plače z vsemi njenimi sestavnimi deli, razviden tudi obračun in plačilo davkov in prispevkov.

Kot ugotavlja Kresalova (Kresal, 2001, str. 324), ZDR glede vsebine pisnega obračuna izrecno omenja le plačo in nadomestilo plače ter zahtevo, da mora razviden tudi obračun in plačilo davkov in prispevkov. Vendar je treba izraz plača interpretirati v širšem smislu. Pisni obračun bo moral obsegati celotno delavčevo plačilo z vsemi njegovimi sestavnimi deli. Kakšna je pravna narava pisnega obračuna plače? Poudariti je treba, da v primeru, če obračun plače ni pravilen oziroma ni v skladu z obveznostmi delodajalca glede plače, prevzem pisnega obračuna in morebitni podpis s strani delavca ne more pomeniti, da se delavec s takim obračunom in izplačilom strinja, ali da se odpoveduje morebitnemu višjemu plačilu do katerega ima pravico. Pomen je predvsem v tem, da se delavcu zagotovi ustrezen pregled, seznanjenost z njegovo plačo in dejanskim obračunom, omogoči nadzor nad pravilnostjo izračuna plače, dokazovanje, ipd. Pisni obračun pa ne more imeti nobenih neposrednih pravnih učinkov na same pravice in obveznosti pogodbenih strank. Tako ga ni mogoče šteti za dokaz, da je delodajalec res izpolnil delavcu tisto, kar mu dolguje in da je zato prost svoje obveznosti za plačilno obdobje, na katero se obračun nanaša.

Nova zakonska ureditev delovnih razmerij v povezavi z obstoječimi predpisi s področja plačevanja prispevkov za socialno varnost, ki bodo podrobneje opisani v nadaljevanju, torej na področju izplačevanja plač, s tem pa obveznosti za plačilo davkov in prispevkov za socialno varnost, po mojem mnenju še vedno ni eksplicitno predpisala obveznosti obračuna plač tudi za tiste delodajalce, ki plač iz razlogov nesolventnosti ne morejo izplačati v zakonsko predpisanem roku (do 18. v mesecu za pretekli mesec).

Prav tako obstoječi sistem za različne kategorije delavcev ne predpisuje nikakršne spodnje meje osnove za plačilo nekaterih prispevkov (razen minimalne plače v primeru plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter za starševsko varstvo, prispevek za

zdravstveno zavarovanje in zaposlovanje pa se obračunata in plačata od dejansko izplačane plače, ki je lahko celo nižja od minimalne plače¹⁶). Tako se v primeru manjših zasebnih delodajalcev prakticira uradno prikazovanje izplačil minimalnih oziroma nerealno nizkih plač za vse kategorije zaposlenih (tako na primer za delavca brez izobrazbe kot za direktorja podjetja skorajda enaka plača), razlika do dejansko dogovorjenega oziroma zasluženega plačila pa se izplača kot akontacija potnih stroškov, dnevnice in podobno.

Čeprav po mojih izkušnjah delavci s tovrstnim izplačevanjem soglašajo, pa se mi vendarle zastavlja vprašanje, mar ne bi država, namesto predvidenih večjih obremenitev plač za polnjenje pokojninske in zdravstvene blagajne ter proračuna, tudi za delavce v delovnem razmerju (podobno kot je to storila za kategorijo samozaposlenih) morala predpisati nekakšno okvirno lestvico najnižje in najvišje plače, saj tarifni del kolektivnih pogodb ne predstavlja povezovalnega elementa s prav tako pomembno pravico delavca kot je pravica do plače – torej obveznostjo za plačilo prispevkov za socialno varnost od dejanskega izplačila. Prispevki za socialno varnost so prispevki v blagajno obeh zavodov oziroma v državni proračun, nenazadnje pa so posledično povezani s pravico do pokojnine na podlagi realne pokojninske osnove.

3.3.2 Osnova za plačilo prispevkov zaposlenih

V skladu s 3. členom ZPSV plačujejo zavezanci prispevke za socialno varnost iz bruto plače in iz bruto nadomestil plače za čas odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, če ni z zakoni drugače določeno. Zavezanci, ki so v delovnem razmerju pri delodajalcu s sedežem v Republiki Sloveniji in so bili poslani na delo v tujino, plačujejo prispevke za socialno varnost od plače za enaka dela v Republiki Sloveniji, če ni z mednarodnimi pogodbami drugače določeno.

Ne glede na navedeno v predhodnem odstavku in ne glede na to, če je to z zakoni drugače določeno, plačujejo zavezanci prispevke za socialno varnost tudi od vseh drugih prejemkov iz delovnega razmerja, vključno s stimulacijami in bonitetami, izplačanimi v denarju, bonih ali v naravi, pa tudi od jubilejnih nagrad, odpravnin in solidarnostnih pomoči ter povračil stroškov v delu, ki presegajo s predpisom vlade določen znesek. Prav tako se prispevki za socialno varnost plačujejo od regresa za letni dopust, in sicer od dela, ki presega 70 % povprečne plače predpreteklega meseca zaposlenih v RS. Če se izplačilo regresa opravi v dveh ali več delih, se ob izplačilu naslednjega oziroma zadnjega dela regresa ugotovi celotna višina regresa in izvrši obračun prispevkov od posameznih delov regresa za letni dopust. Prispevki za socialno varnost se obračunavajo in plačujejo iz bruto prejemkov

Po določbi prvega odstavka 6. člena ZPSV plačujejo delodajalci prispevke za socialno varnost od bruto plač in od bruto nadomestil plač za čas odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, ki bremenijo delodajalce, če z zakoni ni drugače določeno, nadalje pa drugi odstavek istega člena določa, da ne glede na prejšnji odstavek in ne glede na to, če je z zakoni drugače določeno, plačujejo delodajalci prispevke za socialno varnost od drugih prejemkov iz delovnega razmerja od enakih osnov kot zavarovanci.

¹⁶ Ta znaša od 1. avgusta 2003 dalje 110.380,00 tolarjev.

Tabela 4: Pregled osebnih prejemkov in obveznosti za plačilo prispevkov za socialno varnost:

Vrsta prejemka	Osnova za plačilo prispevkov za socialno varnost
Plača oz. nadomestilo plače	Celoten znesek izplačane plače
Povračilo stroškov (npr. prehrana med delom, potni stroški,...)	Del, ki presega s predpisom vlade določen znesek
Odpravnine in solidarnostne pomoči	Del, ki presega s predpisom vlade določen znesek
Stimulacije in bonitete	Celoten znesek stimulacij in bonitet
Regres za letni dopust	Del, ki presega 70 % povprečne plače predpreteklega meseca zaposlenih v RS

Vir: ZPSV

208. člen ZPIZ-1 določa, da se za zaposlene v Republiki Sloveniji in za državljane Republike Slovenije, zaposlene pri tujcih (v kolikor mednarodni sporazum ne določa drugače), prispevki za obvezno zavarovanje plačujejo iz plače in iz nadomestil plače za čas odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih in predpisi o zdravstvenem zavarovanju, če ni z zakonom drugače določeno. Najnižja osnova za obračun prispevkov za zaposlene v Republiki Sloveniji in za državljane Republike Slovenije, zaposlene pri tujcih, je znesek minimalne plače. Najnižja osnova za obračun prispevkov za družbenike zasebnih družb in zavodov v Republiki Sloveniji, ki so poslovodne osebe in niso zavarovani na drugi podlagi, je najnižja pokojninska osnova.

Osnova za plačilo prispevkov za zdravstveno zavarovanje je za zgoraj navedene zavarovance bruto plača oziroma bruto nadomestilo za čas odsotnosti z dela v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, kot to določa prvi odstavek 50. člena ZZVZZ, ob tem pa ni opredeljena najnižja osnova za obračun in plačilo prispevkov.

Osnova za obračunavanje in plačevanje prispevkov za zaposlovanje je določena z ZPSV. Podobno kot v primeru prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje velja, da ni opredeljena najnižja osnova za obračun in plačilo prispevkov.

Ker se novi ZSDP opira na ZPIZ-1 in ne več na ZZVZZ, je v 9. členu ZSDP kot osnova za plačilo prispevka za starševsko varstvo določena osnova od katere se plačujejo prispevki za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje – torej najmanj minimalna plača.

V primerih izplačil plač oz. nadomestil, ki ne dosegajo zneska minimalne plače, ZPIZ-1 in ZSDP nalagata obveznost plačila prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter za starševsko varstvo od zneska minimalne plače. Kljub enaki osnovi za obračun navedenih prispevkov pa sta zavezanca za plačilo prispevkov od razlike med minimalno plačo in dejansko izplačano plačo oz. nadomestilom, ki sta nižja od minimalne plače, po ZPIZ-1 in ZSDP različna:

V skladu z 2. odstavkom 222. člena ZPIZ-1 je v primeru, ko se prispevek zavarovanca za pokojninsko in invalidsko zavarovanje plačuje od minimalne plače, zavezanec za plačilo prispevka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zavarovanca za del prispevka, ki odpade

na plačo oziroma nadomestilo plače, zavarovanec¹⁷, delodajalec pa za del prispevka, ki odpade na razliko med minimalno plačo in dejansko izplačano plačo oz. nadomestilom plače.

Izjemoma torej v takšnem primeru, glede na to, da je po 10. členu ZSDP zavezanec za plačilo celotnega prispevka za starševsko varstvo zavarovanca (delojemalca) zavarovanec, zavarovanec torej plača tako del prispevka zavarovanca, ki odpade na plačo oz. nadomestilo plače in tudi del prispevka, ki odpade na razliko med minimalno plačo in dejansko izplačano plačo oz. nadomestilom plače¹⁸.

3.3.3 Stopnje prispevkov za socialno varnost zaposlenih

Prispevki zaposlenih znašajo na podlagi 8., 11., 12., 13. in 14. člena ZPSV:

Tabela 5: Stopnje prispevkov za socialno varnost zaposlenih

Vrsta prispevka za socialno varnost	Prispevek delojemalca	Prispevek delodajalca
Za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	15,50 %	8,85%
Za zdravstveno zavarovanje	6,36 %	6,56 %
Za starševsko varstvo	0,10 %	0,10 %
Za zaposlovanje	0,14 %	0,06 %
Za poškodbe pri delu in poklicne bolezni	/	0,53 %

Vir: ZPSV

Prispevki delojemalca znašajo skupaj 22,10% in se, enako kot davek od osebnih prejemkov, plačujejo po odbitku, torej iz bruto plače. Prispevki delodajalca znašajo skupaj 16,90 % in se prav tako kot morebitni prispevki za zavarovalno dobo s povečanjem plačujejo od bruto plače.

¹⁷ Ker gre v tem primeru za zakonsko naloženo obveznost delodajalcu, prispevek zavarovanca za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od razlike med minimalno plačo in dejansko izplačano plačo oz. nadomestilom plače bremeni delodajalca in ne predstavlja bonitete zavarovanca (delojemalca) po 17. členu Zakona o dohodnini (Uradni list RS, št. 71/93, popr. 2/94, 7/95 in 44/96). V izpisu podatkov o izplačanih dohodkih, ki ga delavcu do 31. januarja za preteklo leto v skladu s 34. členom Zakona o davčnem postopku (Uradni list RS, št. 18/96, 87/97, 82/98, 91/98, 108/99, 97/01 in 105/03 – odl. US) izroči delodajalec, se podatek o znesku prispevka zavarovanca za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od razlike med minimalno plačo in dejansko izplačano plačo oz. nadomestilom plače ne upošteva, ker bremeni delodajalca. Delavec ga ne vpiše v napoved za odmero dohodnine v stolpec 11 med ostale prispevke za socialno varnost.

¹⁸ Ker gre v tem primeru za zakonsko naloženo obveznost plačila zavarovanca, se znesek prispevka zavarovanca za starševsko varstvo od razlike med minimalno plačo in dejansko izplačano plačo oz. nadomestilom, ki bremeni zavarovanca, v izpisu podatkov o izplačanih dohodkih prišteje ostalim prispevkom za socialno varnost zavarovanca (delojemalca). Delavec ga vpiše v napoved za odmero dohodnine v stolpec 11 skupaj z ostalimi prispevki za socialno varnost.

Tabela 6: Prispevki za zavarovalno dobo s povečanjem¹⁹

Prispevki za zavarovalno dobo s povečanjem	Od bruto osnove
za povečanje od 12 na 14 mesecev	4,20 %
za povečanje od 12 na 15 mesecev	6,25 %
za povečanje od 12 na 16 mesecev	8,40 %
za povečanje od 12 na 17 mesecev	10,55 %
za povečanje od 12 na 18 mesecev	12,60 %

Vir: ZPSV

3.3.4 Način obračunavanja prispevkov za socialno varnost zaposlenih

V skladu s prvim odstavkom 223. člena ZDavP plačujejo zavezanci za prispevke po zakonih, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, družinske prejemke in zaposlovanje (v nadaljnjem besedilu: prispevki), prispevke v rokih in na način, kot je s tem zakonom določen za davek od osebnih prejemkov. Nadalje določa drugi odstavek istega člena, da plačujejo delojemalci prispevke sami; kadar je delodajalec pravna oseba ali zasebnik, pa prispevke obračuna in plača za delojemalca delodajalec, v rokih in na način, ki je določen za davek od osebnih prejemkov.

Tako določa 114. člen ZDavP, da je v primeru, kadar je delodajalec oziroma izplačevalec osebnih prejemkov oziroma drugih dohodkov (v nadaljnjem besedilu: izplačevalec), od katerih se plačuje davek od vsakega posameznega prejemka, pravna oseba ali zasebnik, dolžan za davčnega zavezanca (v tem primeru zaposlenega delavca) obračunati in plačati davek (v nadaljnjem besedilu: davek po odbitku), če ni za posamezno vrsto davka drugače določeno. Delodajalec oziroma izplačevalec pa je enako dolžan ravnati tudi v primeru, ko osebne prejemke oziroma dohodke poravna v naravi ali z nasprotno storitvijo. Dohodek oziroma prejemek pa se šteje za izplačanega tudi v primeru, ko ga upravičenec pred prejemom odstopi tretjim osebam ali za druge namene.

V skladu s 115. členom morajo izplačevalci o obračunu in plačilih davkov po odbitku voditi evidence ter davčnemu organu predložiti podatke o obračunu davka v rokih in na način, kot ga predpiše minister, pristojen za finance. Izplačevalci dohodkov so dolžni do 31. januarja davčnim zavezancem izročiti obračun davka za vse dohodke, izplačane v preteklem letu, v katerem morajo navesti tudi datume plačil davkov (in prispevkov za socialno varnost) po odbitku. Izplačevalci dohodkov morajo obračune davkov po odbitku hraniti v davčni evidenci 10 let.

Kot določa drugi odstavek 130. člena ZDavP, mora izplačevalec osebnih prejemkov davek od osebnih prejemkov, v skladu z že omenjenim 223. členom ZDavP pa tudi prispevke za socialno varnost, obračunati hkrati z obračunom osebnih prejemkov, plačati pa v šestih dneh po izplačilu osebnih prejemkov, vendar najpozneje do prvega naslednjega izplačila osebnih prejemkov. V skladu s tretjim odstavkom istega člena mora izplačevalec obračun osebnih prejemkov dostaviti davčnemu organu najkasneje na dan izplačila osebnih prejemkov.

¹⁹ Glej stran 13.

Medtem, ko 16. člen ZPSV določa, da so delodajalci (gre za pravne osebe, ki zaposlujejo delavce) dolžni davčnemu organu dostaviti obračun prispevkov za socialno varnost, so zasebniki davčnemu organu dolžni dostaviti plačilne liste za pri njih zaposlene najkasneje na dan izplačila plač.

Vsebina obrazcev za obračun davkov po odbitku in drugih dajatev ter način in roki za predlaganje obrazcev davčnemu organu so določeni z Odredbo o obrazcih za obračun davkov po odbitku in drugih dajatev ter načinu in rokih predlaganja obrazcev davčnemu organu (Uradni list RS, št. 77/96, 5/97, 5/98, 50/99, 122/00, 31/01, 111/01, 6/02, 81/02, 114/02 in 92/03) in z navodili za izpolnjevanje REK obrazcev, ki so sestavni del navedene odredbe. V skladu z omenjeno odredbo morajo izplačevalci osebnih prejemkov in drugih osebnih prejemkov oziroma drugih dohodkov na dan izplačila predložiti davčnemu organu podatke o obračunu davka po odbitku in drugih dajatev na ustreznem REK obrazcu.

Obrazec **REK-1** predlagajo pristojnim davčnim uradom vse pravne osebe in drugi izplačevalci (razen fizičnih oseb), ki izplačujejo osebne prejemke (v nadaljevanju: izplačevalci). Davčni zavezanec predloži obrazec davčnemu uradu, pri katerem je vpisan v davčni register tudi, če je izplačilo izvršeno preko posebnega računa dela pravne osebe ali delov drugih izplačevalcev.

Na obrazcu REK-1 se izkazujejo vsi osebni prejemki zaposlenih, kot so plače, nadomestila plače, regres za letni dopust, jubilejne nagrade, odpravnine, razen odpravnine, izplačane v primeru odpovedi iz operativnih razlogov po predpisih o delovnih razmerjih, ki jih podrobneje opredeljuje Pravilnik o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost (Uradni list RS, št. 114/02), bonitete, stimulacije ter drugi prejemki iz delovnega razmerja.

Za vsako vrsto izplačila se dostavi samostojen obrazec ne glede na to, da so različni osebni prejemki izplačani istočasno (npr. samostojen obrazec za plače in nadomestila plač, samostojen obrazec za regres, samostojen obrazec za jubilejne nagrade in druge prejemke iz delovnega razmerja). Obrazci se davčnemu organu dostavijo na dan izplačila osebnih prejemkov.

Za izplačila osebnih prejemkov v več delih za posamezni mesec in za izplačila preko posebnih računov podružnic gospodarskih subjektov, posebnih računov delov zavodov ter drugih posebnih računov izplačevalcev, se podatki v obrazcu izkazujejo kumulativno na nivoju davčnega zavezanca za vsak mesec in se tudi predlagajo pri vsakem izplačilu. Kumulativni obrazci na nivoju davčnega zavezanca se predlagajo pri vsakokratnem izplačilu posebej tudi kadar izplačevalec izplačuje regres v več delih.

V stolpec »**obračunani**« se vpisujejo podatki le, ko se prispevki samo obračunajo in ne plačajo. V stolpec »**za plačilo**« se vpisujejo podatki za obračunane prispevke, ki se tudi plačajo.

Število zaposlenih - navede se število zaposlenih delavcev, katerim se izplačujejo plače oziroma nadomestila plač, ki so vključena v tem obrazcu, upoštevajo pa se tudi delavci, ki so zaposleni manj kot polni delovni čas.

Obrazec REK-1

Vir: Uradni list RS, št. 114/02

Neto izplačilo - navede se neto izplačilo plač (plače in vsa nadomestila plač, ne glede na to, ali bremenijo pravno osebo ali jih pravni osebi povrne proračun in zavodi) in drugih osebnih prejemkov.

Osnova I a) – vpiše se osnova za obračun prispevkov delojemalcev od plač in nadomestil plač, ki bremenijo pravno osebo (npr. boleznine do 30 dni) in osnova za obračun prispevkov delojemalcev od tistih nadomestil plač, ki se refundirajo oziroma, ki jih pravnim osebam povrnejo proračun in zavodi.

V osnovo se všttevajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z Uredbo o višini povračil stroškov v zvezi z delom in drugih prejemkov, ki se pri ugotavljanju davčne osnove priznavajo kot odhodek (Uradni list RS, št. 72/93, 43/94, 62/94, 7/95, 5/98 in 50/01, v nadaljnjem besedilu: uredba vlade).

Podatek vpišejo vsi izplačevalci, razen invalidskih podjetij oziroma zavodov in organizacij za zaposlovanje invalidov (v nadaljnjem besedilu: invalidska podjetja²⁰).

Osnova I b) – vpiše se osnova za obračun prispevkov delojemalcev od plač in nadomestil, ki jih izplačujejo invalidska podjetja. V osnovo se všttevajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z uredbo vlade.

Invalidska podjetja prispevke delojemalcev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za zdravstveno zavarovanje ter starševsko varstvo samo obračunajo, vendar jih ne plačajo in jih kot odstopljena sredstva porabijo za materialni razvoj podjetja. Navedeni prispevki, ki se ne vplačajo na vplačilne podračune, se prikažejo samo v stolpcu »obračunani«.

Invalidska podjetja obračunajo in tudi plačajo prispevek za zaposlovanje.

Osnova I c) - vpiše se razlika do minimalne plače, ki je osnova za obračun prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v skladu z ZPIZ-1 ter prispevkov za starševsko varstvo v skladu z ZSDP, v primeru, ko je izplačana plača oziroma nadomestilo plače nižje od zneska minimalne plače, in je sicer že vključena v podatek o izplačani plači.

Osnova I d) - vpišejo se zneski nadomestil plač, ki ne bremenijo pravnih oseb, ki izplačujejo plače, in jih pravnim osebam povrnejo proračun in zavodi. Gre predvsem za primere povračil nadomestil v času bolniških odsotnosti delavca zaradi lastne bolezni, daljših od 30 dni, bolniških odsotnosti delavca zaradi nege družinskega člana, in podobno.

Osnova II) - vpiše se osnova za prispevke od nadomestil plače po predpisih pokojninskega in invalidskega zavarovanja (za tako imenovane delovne invalide). Od te osnove se prispevki za socialno varnost le obračunajo (fiktivno obračunani prispevki) z namenom ugotovitve osnove za davek od osebnih prejemkov. Ti podatki se vpišejo samo v stolpec »obračunani«, ne pa v stolpec »za plačilo«.

²⁰ Lani smo imeli po podatkih SURS-a v naši državi dva centra in 135 podjetij za strokovno usposabljanje invalidov, v njih pa je bilo zaposlenih 5859 invalidov. Število invalidov v teh centrih in podjetjih se je glede na leto 2001 povečalo za 3,7 odstotka. Največ invalidov, ki so bili lani vključeni v te programe, je končalo osnovno šolo oziroma osnovno šolo s prilagojenim programom (35,1 odstotka) ter 2- do 3-letno srednjo (poklicno) šolo (27,8 odstotka) (Osolnik, 2003, str. 13).

Osnova III) - vpiše se osnova za prispevke za socialno varnost v primeru neplačane odsotnosti z dela, od katere se obračunajo in plačajo prispevki za socialno varnost (razen prispevka za zaposlovanje, ki ga v teh primerih ni treba obračunati in plačati).

Zavezanec za plačilo prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zavarovanca in delodajalca je delodajalec.

Osnova IV) - vpiše se seštevek osnov za davek od osebnih prejemkov, ki jih ugotovi izplačevalec zaradi obračuna in plačila akontacije dohodnine za vsakega posameznega zaposlenega.

Osnova IV a) - vpiše se podatek za prejemke v obliki bonitet in stimulacij, ki se v posameznem mesecu všttevajo v osnovo za davek od osebnih prejemkov in v osnovo za prispevke za socialno varnost.

Osnova IV b) - vpiše se znesek povračil stroškov v zvezi z delom, ki so izplačani nad višino, določeno z uredbo vlade.

Osnova V) - od osnove V) se obračunavajo prispevki za socialno varnost, ki se plačujejo od drugih osebnih prejemkov, razen za regres, od katerega se prispevki obračunajo od osnove, navedene pod osnovo V b) v skladu z ZPSV in za vplačane premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja po ZPIZ-1, od katerih se prispevki za socialno varnost obračunajo od osnove, izkazane pod osnovo V d).

V osnovo V) se ne všttevajo odpravnine, izplačane zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov po predpisih o delovnih razmerjih, ki jih podrobneje opredeljuje Pravilnik o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost (Uradni list RS, št. 114/02), od katerih se prispevki za socialno varnost ne plačajo in so oproščene plačila davka od osebnih prejemkov po zakonu o dohodnini, ter premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, od katerih se v skladu z drugim odstavkom 368. člena ZPIZ-1 ne plačujejo prispevki za socialno varnost.

Osnova V a) - vpiše se osnova za obračun davka od drugih osebnih prejemkov od katerih se davek obračunava po povprečni stopnji davka od rednega enomesečnega prejemka (jubilejne nagrade, odpravnine ob upokojitvi, odpravnine po zakonu o gospodarskih družbah, odškodnine za neizkoriščen letni dopust, solidarnostne pomoči in druga izplačila v skladu s kolektivnimi pogodbami oziroma akti izplačevalca), razen za regres, katerega osnova za davek je izkazana pod osnovo V c) in za premije, vplačane v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje po ZPIZ-1, za katere je osnova za davek izkazana pod osnovo V e). Enkratne solidarnostne pomoči, jubilejne nagrade in odpravnine ob upokojitvi se všttevajo v osnovo za davek in prispevke v delu, izplačanem nad višino, določeno z uredbo vlade.

Osnova V d) - vpiše se osnova za obračun prispevkov od premij za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje po ZPIZ-1, ki je v primeru, ko delodajalec delno ali v celoti plačuje premije v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje po pokojninskem načrtu, ki ga financira delodajalec in ni oblikovan v skladu z določbami 302. do 305. člena ZPIZ-1, celotni znesek plačanih premij.

V kolikor je pokojninski načrt oblikovan skladno z določbami 302. do 305. člena ZPIZ-1 je osnova za obračun prispevkov le znesek premij, ki presega najvišji možni znesek premij, ki se davčno prizna kot olajšava po 301. členu ZPIZ-1.

Osnova V e) - vpiše se osnova za obračun davka od premij prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja po ZPIZ-1, ki je v primeru, ko delodajalec delno ali v celoti plačuje premije v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, znesek premij, ki presega najvišji možni znesek premij, ki se prizna kot davčna olajšava po 301. členu ZPIZ-1, od katerega se davek obračuna po povprečni stopnji davka od rednega enomesečnega prejemka.

Osnova VI a) - vpiše se osnova za obračun prispevkov delodajalcev od plač in nadomestil plač, ki bremenijo pravno osebo in osnova za obračun prispevkov delodajalcev od tistih nadomestil plač, ki jih pravnim osebam povrnejo proračun in zavodi. Vpišejo se tudi nadomestila plač pripravnikom, ki jih delodajalcu povrne Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Podatka ne vpisujejo invalidska podjetja.

V osnovo se všttevajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z uredbo vlade, ne všttevajo pa se odpravnine, izplačane zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, ki jih podrobneje opredeljuje Pravilnik o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost, od katerih se prispevki za socialno varnost ne plačajo in so oproščene plačila davka od osebnih prejemkov po zakonu o dohodnini, ter premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, od katerih se v skladu z drugim odstavkom 368. člena ZPIZ-1 ne plačujejo prispevki za socialno varnost.

V primeru neplačane odsotnosti z dela se plačajo prispevki delodajalca: prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in prispevek za zdravstveno zavarovanje ter prispevek za starševsko varstvo, ne plačata pa se prispevek delodajalca za zaposlovanje in prispevek delodajalca za zdravstveno zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni.

Osnova VI b) - vpiše se osnova za obračun prispevkov delodajalcev. V to osnovo se všttevajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z uredbo vlade.

V to osnovo se ne všttevajo odpravnine, izplačane zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, ki jih podrobneje opredeljuje Pravilnik o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost, od katerih se prispevki za socialno varnost ne plačajo in so oproščene plačila davka od osebnih prejemkov po zakonu o dohodnini.

Prav tako se v to osnovo ne všttevajo premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, od katerih se v skladu z drugim odstavkom 368. člena ZPIZ-1 ne plačujejo prispevki za socialno varnost.

V primerih izplačil drugih osebnih prejemkov, ki se všttevajo v osnovo za prispevke za socialno varnost delojemalcev, se pod to osnovo vpiše tudi osnovo za prispevke delodajalcev od teh izplačil.

Invalidska podjetja so dolžna prispevke delodajalcev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za zdravstveno zavarovanje ter za starševsko varstvo samo obračunati, vendar jih ne plačajo in jih kot odstopljena sredstva porabijo za materialni razvoj podjetja. Ta podjetja vpišejo navedene prispevke samo v stolpec »obračunani«.

Prispevek delodajalca za zaposlovanje so invalidska podjetja dolžna obračunati in ga plačati na določen vplačilni podračun²¹.

Osnova VI c) - vpiše se osnova za obračun prispevkov za neplačano odsotnost z dela.

Osnova VI d) - vpiše se osnova za prispevke delodajalcev kadar zaposleni prejemajo nadomestila plač za odsotnost z dela od drugih izplačevalcev (nadomestila ne bremenijo pravne osebe na primer nadomestila v času starševskega dopusta; bolezni nad 30 dni, ...), pravna oseba pa v času prejemanja nadomestila plač za odsotnost z dela obračuna in plača prispevke delodajalca za socialno varnost od stimulacij in bonitet, ki jih prejmejo zaposleni v času, ko jim nadomestilo plače zagotavlja drugi izplačevalec (na primer Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, ...).

Osnova VI e) - vpiše se osnova za prispevke delodajalcev v primerih, ko zaposleni prejemajo nadomestila plač za odsotnost z dela od drugih izplačevalcev (nadomestila ne bremenijo pravno osebo, npr. starševski dopust, bolezni nad 30 dni), pravna oseba pa v času prejemanja nadomestila plač za odsotnost z dela obračuna in plača prispevke delodajalca za socialno varnost od osnove za obračun prispevkov od premij za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje po ZPIZ-1, če za zaposlene plačuje premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, zaposlenim pa nadomestilo plače zagotavlja drugi izplačevalec (na primer Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, ...).

Osnova je v primeru, ko delodajalec delno ali v celoti plačuje premije v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje po pokojninskem načrtu, ki ga financira delodajalec in ni oblikovan skladno z določbami 302. do 305. člena ZPIZ-1, celotni znesek plačanih premij.

V primeru, da je pokojninski načrt oblikovan skladno z določbami 302. do 305. člena ZPIZ-1, je osnova le znesek premij, ki presega najvišji možni znesek premij, ki se davčno prizna kot olajšava po 301. členu ZPIZ-1.

Osnova VII - vpišejo se osnove za obračun prispevkov za zavarovalno dobo s povečanjem. V osnovo za obračun teh prispevkov se všttevajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z uredbo vlade, in drugi prejemki iz delovnega razmerja, v skladu z zakonom o prispevkih za socialno varnost.

V osnovo za te prispevke se ne všttevajo odpravnine, izplačane zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, od katerih se, v skladu s Pravilnikom o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz

²¹ Pravilnik o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov (Uradni list RS, št. 114/02 in 76/03) določa podračune za plačevanje obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov, ki pripadajo državi, občinam, ZZZS in ZPIZ (obema za obvezni del zavarovanje), ter drugim prejemnikom. Podračuni so na podlagi zakona, ki ureja javne finance, in zakona, ki ureja plačilni promet, odprti kot podračuni v sistemih enotnih zakladniških računov države ali občin pri Banki Slovenije.

operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost, prispevki za socialno varnost ne plačujejo in so oproščene plačila davka od osebnih prejemkov po zakonu o dohodnini.

Prav tako se v osnovo za te prispevke ne všttevajo premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, od katerih se v skladu z drugim odstavkom 368. člena ZPIZ-1 ne plačujejo prispevki za socialno varnost.

V te osnove se poleg plač in nadomestil plač všttevajo tudi nadomestila plač, ki jih pravnim osebam povrnejo proračun in zavodi.

Prispevek za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje - vpiše se število zavarovancev, ki so vključeni v obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje po ZPIZ-1 ter znesek vplačanih prispevkov v obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje.

Premija za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje - vpiše se število zavarovancev, za katere delodajalec v skladu z zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v celoti ali deloma plačuje premijo za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje ter znesek vplačanih premij delodajalca v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.

Pristojnim davčnim uradom predložijo obrazec **REK-1a** pravne osebe ob izplačilu plač in drugih osebnih prejemkov delavcem, ki imajo sklenjeno delovno razmerje v državi, plačo pa dosegajo z delom v tujini (detaširani delavci).

Podatki, vključeni v obrazec REK-1a, se ne vključujejo v obrazec REK-1, za izpolnjevanje obrazca REK-1a pa se smiselno uporabljajo navodila za izpolnjevanje obrazca REK-1; na enak način se ugotavljajo osnove za obračun prispevkov za socialno varnost od drugih prejemkov iz delovnega razmerja, razen v delu, ki je drugače določen, in sicer:

Šifra države napotitve delavca – vpiše se numerična šifra države po šifrantu ISO 3166. Za vsako šifro države napotitve se dostavi samostojen obrazec REK-1a.

Osnova I - s predpisi, ki določajo obveznost plačila prispevkov za socialno varnost, je kot osnova za obračun prispevkov za delavce, ki so v delovnem razmerju pri domačem izplačevalcu plače razporejeni na delo v tujino, določena plača, od katere se posebnem zakonu plačuje davek od osebnih prejemkov ter prejemki v obliki stimulacij in bonitet v zvezi z delovnim razmerjem.

Povračila stroškov se všttevajo v osnovo v delu, ki presega višino, določeno z uredbo vlade, v to osnovo pa se ne všttevajo odpravnine, izplačane zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov po predpisih o delovnih razmerjih, ki jih podrobneje opredeljuje Pravilnik o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost, od katerih se prispevki za socialno varnost ne plačujejo in oproščene plačila davka od osebnih prejemkov po zakonu o dohodnini.

Obrazec REK-1a

Vir: Uradni list RS, št. 114/02

Prav tako se v to osnovo ne vštevaajo premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, od katerih se po drugem odstavku 368. člena ZPIZ-1 ne plačujejo prispevki za socialno varnost.

Osnova IV - zakon o dohodnini v drugi alineji prvega odstavka 16. člena določa osnovo za davek od osebnih prejemkov, in sicer tako, da se kot osnova za davek od osebnih prejemkov šteje plača, dosežena z delom v tujini na podlagi delovnega razmerja, sklenjenega v državi, v višini plače za enaka dela v državi, zmanjšana za plačane obvezne prispevke za socialno varnost, če ni s sporazumom o izogibanju dvojnemu obdavčenju drugače določeno.

Osnova VI - vpiše se osnova za obračun prispevkov delodajalcev od plač in nadomestil plač, ki bremenijo pravno osebo in tistih nadomestil plač, ki jih pravnim osebam povrnejo proračun in zavodi. V osnovo se vštevaajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z uredbo vlade. V primeru izplačil drugih osebnih prejemkov, ki se vštevaajo v osnovo za prispevke za socialno varnost delojemalcev, se pod to zaporedno številko vpiše tudi osnova za prispevke delodajalcev od teh izplačil.

Osnova VII - vpišejo se osnove za obračun prispevkov za zavarovalno dobo s povečanjem. V osnovo za obračun teh prispevkov se vštevaajo tudi stimulacije in bonitete ter povračila stroškov v zvezi z delom, ki presegajo višino, določeno z uredbo vlade, ter drugi prejemki iz delovnega razmerja, v skladu z zakonom o prispevkih za socialno varnost.

V te osnove se poleg plač in nadomestil plač vštevaajo tudi nadomestila plač, ki jih pravnim osebam povrnejo proračun in zavodi. V osnovo za te prispevke se ne vštevaajo odpravnine, izplačane zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov v skladu s predpisi o delovnih razmerjih, ki jih podrobneje opredeljuje pravilnik o določitvi odpravnin zaradi prenehanja delovnega razmerja iz operativnih razlogov za namene izvajanja zakona o dohodnini in zakona o prispevkih za socialno varnost, od katerih se prispevki za socialno varnost ne plačujejo in so oproščene plačila davka od osebnih prejemkov po zakonu o dohodnini. Prav tako se v osnovo za te prispevke ne vštevaajo premije prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, od katerih se v skladu z drugim odstavkom 368. člena ZPIZ-1 ne plačujejo prispevki za socialno varnost.

Obrazec **REK-2** predlagajo pristojnim davčnim uradom oz. izpostavam davčnih uradov izplačevalci, in sicer pravne osebe in zasebniki. Za vsako vrsto izplačila se dostavi samostojen obrazec tudi v primerih, če so različni osebni prejemki izplačani istočasno. Obrazec se davčnemu organu predloži tudi, če je davčna osnova od osebnih prejemkov enaka nič (v primerih izplačil prejemkov učencem in študentom, prejetih preko mladinskih ali študentskih organizacij zaradi možnosti uveljavljanja predpisanih zmanjšanj osnove).

V skladu s Pravilnikom o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov plačujejo pravne osebe obveznosti neposredno na vplačilne račune, zasebniki pa na prehodne podračune pristojnih davčnih uradov oziroma izpostav davčnih uradov.

V rubriko z nazivom se vpiše **vrsta izplačila**, kot na primer:

- prejemke, dosežene na podlagi podjemne pogodbe (pogodbe o delu) oziroma od prevzema in opravljanja storitev in poslov na drugi podlagi;
- druge prejemke, vključno z nagradami in podobnimi prejemki;

- dohodke, dosežene z udeležbo pri dobičku v RS;
- obresti na dana posojila;
- dohodke iz avtorskih pravic, izumov, znakov razlikovanja in tehničnih izboljšav.

V rubriko »**Prejemki oziroma dohodki, ko se davek do višine 2 % ne plača**« se vpiše znesek, ki od katerega v skladu z Odredbo o določitvi zneska davka po odbitku, do katerega izplačevalec osebnih in drugih dohodkov davka ne plača (Uradni list RS, št. 77/96), izplačevalec osebnih prejemkov in drugih dohodkov ne plača davka po odbitku (znesek do višine 2% povprečne plače zaposlenih v Republiki Sloveniji za pretpretekli mesec).

Podatke o tovrstnih izplačilih se vpiše pod to zaporedno številko, saj v teh primerih niso izkazani zneski za plačilo davka kot pri ostalih izplačilih. V kolikor izplačevalec tudi od teh prejemkov oziroma dohodkov obračuna in plača davek, se podatki vpišujejo kot pri ostalih izplačilih. Izplačevalec se lahko sam odloči, ali bo za te primere predložil obrazec REK-2 ob izplačilih teh prejemkov, ali pa bo podatek o teh izplačilih vključil v prvi naslednji obrazec REK-2, v katerem bo za istovrstne prejeme oziroma dohodke izkazal tudi znesek davka za plačilo.

Obrazec REK-2

Vir: Uradni list RS, št. 114/02

3.3.5 Plačilo prispevkov za socialno varnost zaposlenih

V skladu s prvim odstavkom 223. člena ZDavP plačujejo zavezanci za prispevke po zakonih, ki urejajo pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno varstvo in zdravstveno zavarovanje, družinske prejemke in zaposlovanje (v nadaljnjem besedilu: prispevki), prispevke v rokih in na način, kot je s tem zakonom določen za davek od osebnih prejemkov. Nadalje določa drugi odstavek istega člena, da plačujejo delojemalci prispevke sami; kadar je delodajalec pravna oseba ali zasebnik, pa prispevke obračuna in plača za delojemalca delodajalec, v rokih in na način, ki je določen za davek od osebnih prejemkov.

Kadar je delodajalec oziroma izplačevalec osebnih prejemkov pravna oseba ali zasebnik, davek obračuna in plača izplačevalec teh prejemkov, kot to določa prvi odstavek 130. člena ZDavP. Izplačevalec osebnih prejemkov mora davek od osebnih prejemkov obračunati hkrati z obračunom osebnih prejemkov, plačati pa v šestih dneh po izplačilu osebnih prejemkov, vendar najpozneje do prvega naslednjega izplačila osebnih prejemkov v skladu z drugim odstavkom navedenega člena. Na podlagi tretjega odstavka 130. člena ZDavP mora izplačevalec davčnemu organu dostaviti obračun osebnih prejemkov najkasneje na dan izplačila osebnih prejemkov.

Pravne osebe plačujejo obveznosti iz naslova prispevkov za socialno varnost vplačilne podračune, predpisane s Pravilnikom o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov.

3.3.6 Kazenske določbe

Pravna oseba se kaznuje za prekršek z denarno kaznijo od 1.000.000 do 6.000.000 tolarjev po:

- 13. točki 226. člena ZDavP, če kot izplačevalec dohodkov ne vodi evidence o obračunu in plačilih davkov po odbitku in davčnemu organu ne predloži podatkov o obračunu davka v rokih in na način, kot ga je predpisal minister za finance in če teh obračunov ne hrani v davčni evidenci 10 let (prvi in tretji odstavek 115. člena),
- 14. točki 226. člena ZDavP, če kot izplačevalec dohodkov ne izroči davčnim zavezancem obračuna davka ob vsakokratnem izplačilu dohodkov,
- 15. točki 226. člena ZDavP, če kot izplačevalec osebnih prejemkov ne obračuna in plača ali ne obračuna in plača davka od osebnih prejemkov in prispevkov v šestih dneh od izplačila osebnih prejemkov ali nepravilno obračuna in plača davek od osebnih prejemkov ter prispevke (drugi odstavek 130. člena, prvi, drugi in četrti odstavek 223. člena).

Z denarno kaznijo od 200.000 do 1.000.000 tolarjev se za navedene prekrške kaznuje tudi odgovorna oseba pravne osebe.

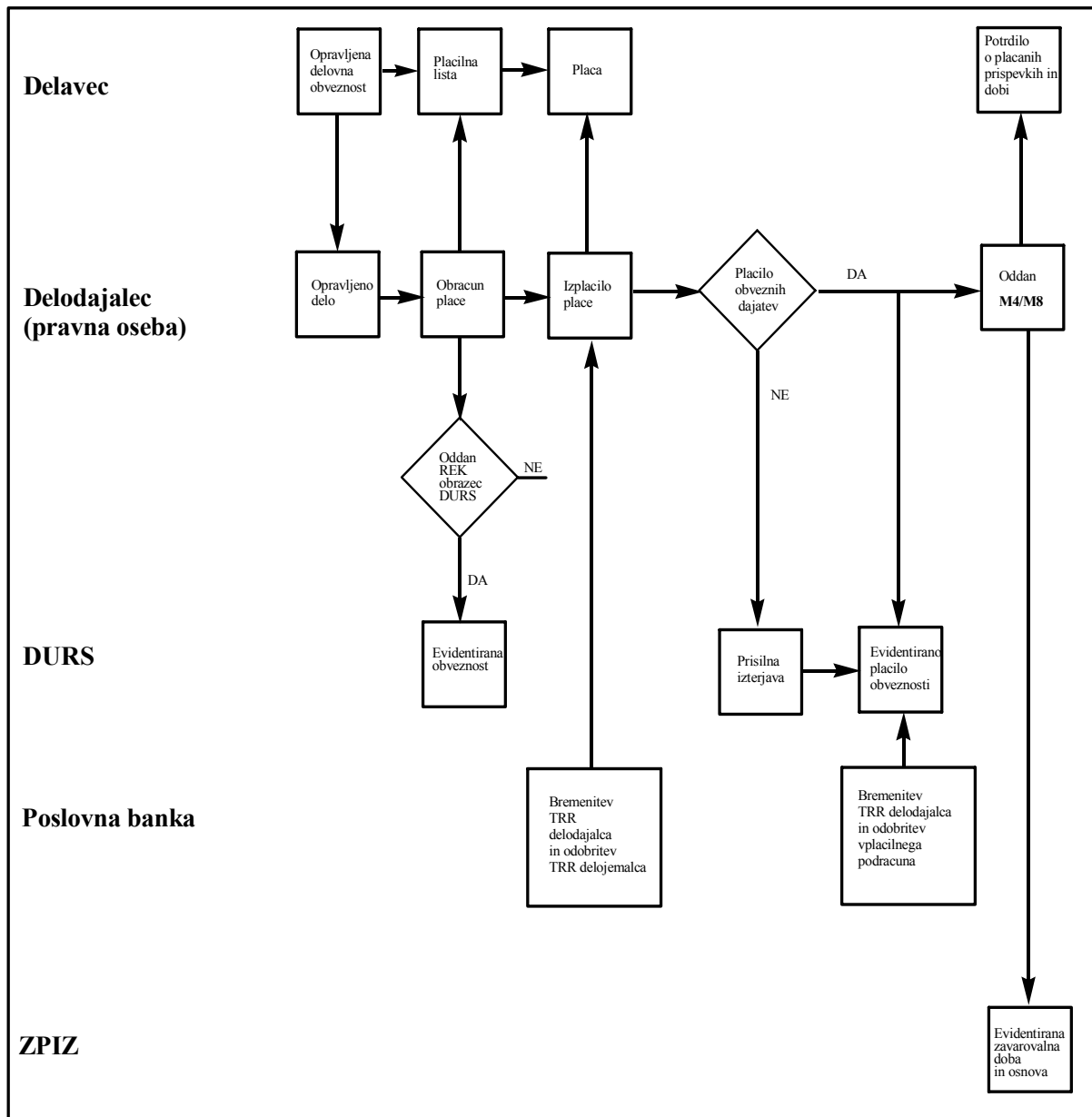
V skladu z 18. členom ZPSV se z denarno kaznijo od 1.000.000 do 18.000.000 tolarjev kaznuje za prekršek pravna oseba:

- če ne obračuna ali ne plača v roku prispevkov za socialno varnost od osnove in na način, kot je določeno v 3., 4. in 6. členu tega zakona, in če nepravilno obračuna in plača prispevke za socialno varnost;

- če ne dostavi ali če ne dostavi v roku davčnemu organu obračuna prispevkov za socialno varnost za zaposlene (16. člen ZPSV).

Z denarno kaznijo od 200.000 do 1.000.000 tolarjev se za prekrške iz prve alineje prvega odstavka 18. člena ZPSV kaznuje tudi odgovorna oseba pravne osebe.

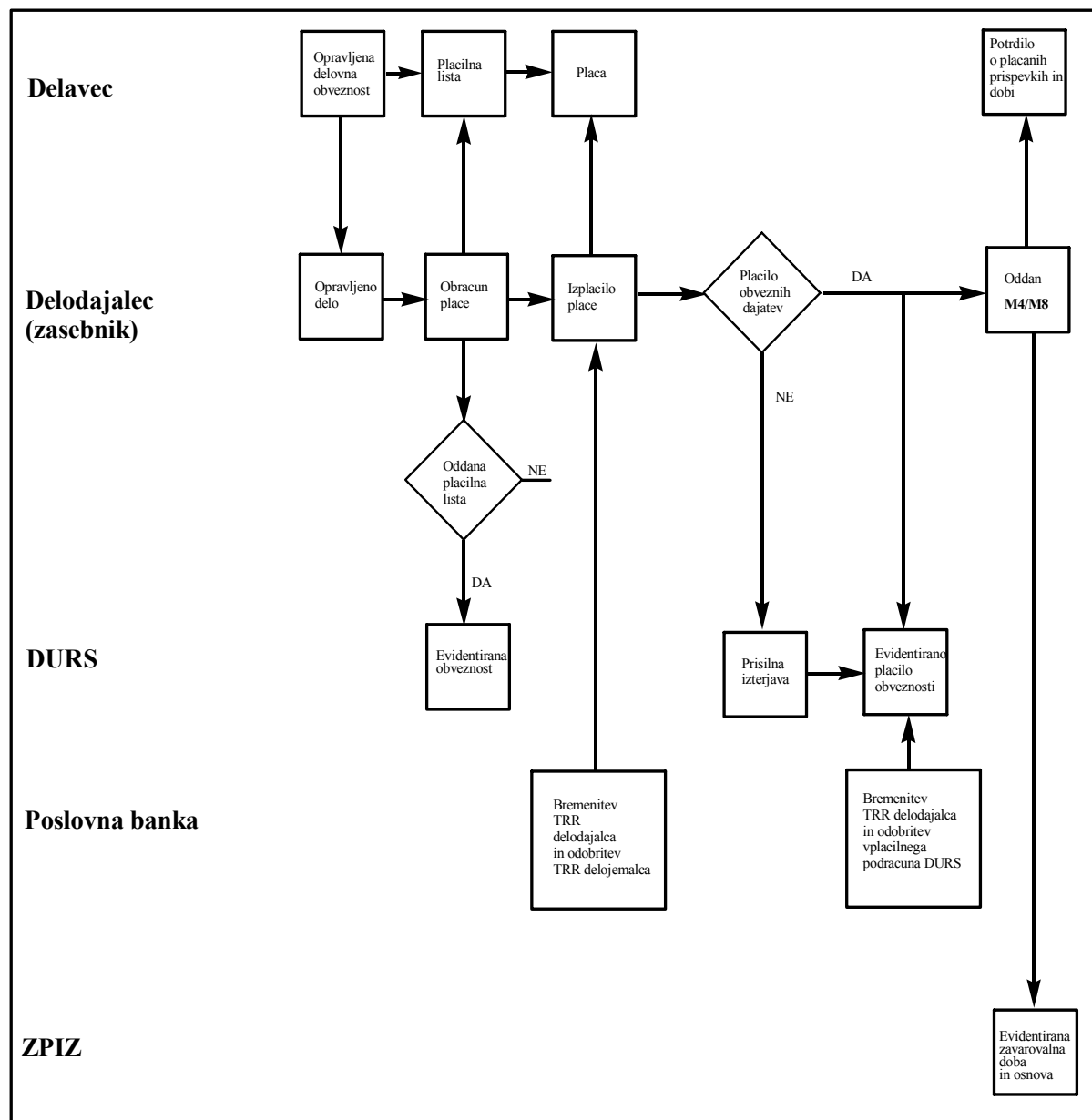
Slika 5: Postopek obračuna, plačila in nadzora nad plačevanjem prispevkov za socialno varnost zaposlenih pri pravnih osebah

Osnovni problem, ki se pojavlja na področju nadzora pravilnosti in pravočasnosti obračunavanja prispevkov za socialno varnost zaposlenih pri pravnih osebah je, da je obveznost delodajalca moč evidentirati in v primeru neplačila prisilno izterjevati le na podlagi predhodno predloženega obračuna obveznih dajatev, torej ustreznega REK obrazca oziroma redkeje na podlagi odločbe davčnega organa, ki je rezultat davčnega inšpiciranja.

Drug problem je povezan z evidentiranjem zavarovalne dobe zavarovanca. V skladu z 192. členom ZPIZ-1 se v pokojninsko dobo štejejo obdobja, v katerih je, glede na podatke nosilca obveznega zavarovanja delodajalec obračunal prispevke, tudi če jih ni plačal.

Slika 6: Postopek obračuna, plačila in nadzora nad plačevanjem prispevkov za socialno varnost zaposlenih pri zasebnikih

Podobno kot v primeru zaposlenih pri pravnih osebah je tudi pri delojemalcih, zaposlenih pri zasebnikih, ki opravljajo dejavnost, glavni problem, da je obveznost delodajalca moč evidentirati in v primeru neplačila prisilno izterjevati le na podlagi predhodno predloženega obračuna obveznih dajatev, torej plačilnih list za zaposlene delavce oziroma redkeje na podlagi odločbe davčnega organa. Podobno kot v predhodno opisanem primeru je drug problem povezan z evidentiranjem zavarovalne dobe, saj v praksi kljub drugačnim zakonskih določbam delodajalci oddajajo obrazce M4/M8 tudi, če obveznosti iz naslova prispevkov (od v obrazcu navedenih plač oziroma nadomestil) niso poravnali v celoti.

3.4 Prispevki za socialno varnost samozaposlenih

3.4.1 Statusna opredelitev samozaposlenih

V skladu s prvim odstavkom 15. člena ZPIZ-1 se kot samozaposleni obvezno zavarujejo osebe, ki kot svoj edini ali glavni poklic v Republiki Sloveniji:

- kot samostojni podjetniki posamezniki po zakonu o gospodarskih družbah opravljajo pridobitno dejavnost, vključno s fizičnimi osebami, ki se štejejo za obrtnike ali zasebne trgovce v skladu z zakonodajo, veljavno pred uveljavitvijo zakona o gospodarskih družbah;
- z osebnim delom samostojno opravljajo umetniško ali kakšno drugo kulturno dejavnost ali dejavnost na področju medijev in so v skladu z zakonom vpisane v register samostojnih dejavnosti, če je tak register predpisan;
- opravljajo samostojno dejavnost s področja zdravstva ali socialne varnosti: zdravstveno, klinično ali specialistično dejavnost, zasebno veterinarsko dejavnost ali drugo zasebno dejavnost s področja zdravstva, socialne varnosti ali farmacije, v skladu z zakonom;
- opravljajo duhovniško oziroma drugo versko službo;
- opravljajo odvetniško ali notarsko dejavnost v skladu z zakonom;
- samostojno opravljajo drugo dovoljeno dejavnost.

Najbolj tipični predstavniki samozaposlenih so seveda samostojni podjetniki posamezniki, ki jih opredeljuje Zakon o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 30/93, 29/94, 82/94, 20/98, 84/98, 6/99, 45/01, 59/01-popr., 50/02 – sklep US in 93/02 – odl. US, v nadaljevanju: ZGD) v 1. členu, kjer je med drugim določeno, da je samostojni podjetnik posameznik (v nadaljnjem besedilu: podjetnik) fizična oseba, ki na trgu samostojno opravlja dejavnost kot svojo izključno dejavnost. Po določbah 6. člena istega zakona podjetnik odgovarja za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem.

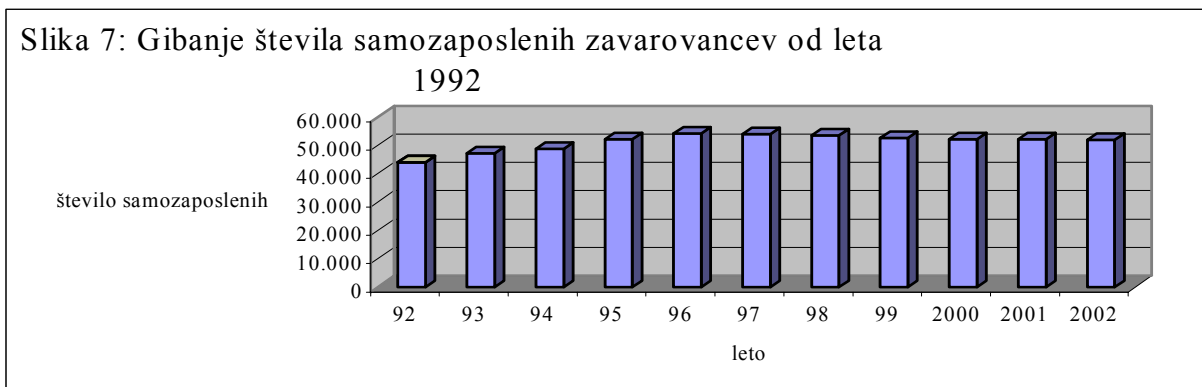
Medtem ko je zakon o gospodarskih družbah pred novelo ZGD-F v 75. členu določal, da začne podjetnik opravljati dejavnost na podlagi priglasitve pri organu, pristojnem za javne prihodke, se z novelo ZGD-F za samostojnega podjetnika posameznika jasneje določa, da lahko podjetnik začne opravljati dejavnost, ko Davčni upravi Republike Slovenije (v nadaljevanju: DURS) priglasí začetek opravljanja dejavnosti, posamezna dovoljenja državnih in drugih organov pa so potrebna, če to določa poseben zakon.

Bistvena razlika med samostojnimi podjetniki posamezniki in ostalimi pravno-organizacijskimi oblikami subjektov po zakonu o gospodarskih družbah je v tem, da je registrski organ za samostojne podjetnike posameznike DURS, ki vodi vpisnik podjetnikov (razen za velike in srednje podjetnike), za ostale pa je registrski organ pristojno sodišče. Ker vodi DURS tako vpisnik samostojnih podjetnikov posameznikov in nastopa kot njihov registrski organ v statusno pravnem smislu, je logično pričakovati, da so v povezavi s kontrolo nad obračunavanjem obveznih dajatev, kamor sodijo tudi davki in prispevki za socialno varnost, zagotovljeni najboljši pogoji za ustrezno kvaliteten nadzor nad plačevanjem le teh.

Poleg vpisnika samostojnih podjetnikov posameznikov, ki jih vodijo davčni uradi, so uradni registri za samostojne dejavnosti tudi:

- imenik (register) odvetnikov, ki ga vodi Odvetniška zbornica,
- register notarjev, ki ga vodi Ministrstvo za pravosodje,
- register zasebnih zdravstvenih delavcev, ki ga vodi Ministrstvo za zdravje,
- register lekarnarjev, ki ga vodi Ministrstvo za zdravje,
- razvid zasebnik visokošolskih učiteljev, ki ga vodi Ministrstvo za šolstvo in šport,
- razvid izvajalcev javno veljavnih programov vzgoje in izobraževanja, ki ga vodi Ministrstvo za šolstvo in šport,
- register detektivov, ki ga vodi Detektivska zbornica Slovenije,
- razvid poklicnih športnikov, ki ga vodi Ministrstvo za šolstvo in šport, ...

Število samozaposlenih, ki so bili iz naslova opravljanja dejavnosti socialno zavarovani, je bilo največje v letih 1996 in 1997, nato pa je začelo rahlo upadati in se giblje okrog številke 52.000 kot je razvidno iz naslednje slike:

Vir: Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, str. 13

Po drugem odstavku 15. člena ZPIZ-1 se kot samozaposleni obvezno zavarujejo družbeniki zasebnih družb in zavodov v RS, ki so poslovodne osebe in niso zavarovane na drugi podlagi. Po določilih 5. člena Pravilnika o ugotavljanju lastnosti zavarovanca pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Uradni list RS, št. 32/96) se lastnost zavarovanca iz 2. odstavka 15. člena ZPIZ-1 za lastnika zasebnega podjetja ali zavoda, ki osebno vodi to podjetje ali zavod, dokazuje z izpisom iz sodnega registra, iz katerega je razvidno, da je oseba lastnik oziroma ustanovitelj zasebnega zavoda oziroma gospodarske družbe, ki ima lastnost pravne osebe. Šteje se, da lastnik osebno vodi zasebno podjetje ali zavod, če je v sodnem registru vpisan kot direktor in ni obvezno zavarovan na podlagi delovnega razmerja pri drugem poslovnem subjektu oziroma zasebnem delodajalcu ali na drugi podlagi, ni uživalec pokojnine oziroma ni na rednem šolanju.

Prav tako je lastnik zasebnega podjetja, ki ga osebno vodi, dolžan obračunati in plačati prispevke za socialno varnost v primeru, kadar zanj ni bila vložena odjava iz zavarovanja, vendar se za njega ne plačujejo prispevki oziroma je prenehal izpolnjevati pogoje za zavarovanje, kar je razvidno iz določil 1. člena navedenega pravilnika o ugotavljanju lastnosti zavarovanca.

Čeprav 15. člen ZZZPB določa, da se delovni ljudje, ki samostojno opravljajo dejavnost kot redni poklic, lahko prostovoljno zavarujejo za primer brezposelnosti in imajo enake pravice kot obvezno vključeni v zavarovanje, se v praksi vsi samozaposleni smatrajo za zavarovance za primer brezposelnosti in so v skladu s tem tudi dolžni plačevati prispevek za zaposlovanje

Osebe, ki na območju RS samostojno opravljajo pridobitno ali poklicno dejavnost kot edini ali glavni poklic, so zavarovanci za starševsko varstvo na podlagi 4. točke 6. člena ZSDP, vendar je kot zanimivost potrebno dodati, da kljub dejstvu, da ti zavarovanci plačujejo prispevek v enaki višini kot ostali zavarovanci, nimajo ene od pravic, in sicer pravice do delnega plačila za izgubljeni dohodek²², saj četrti odstavek 85. člena ZSDP določa, da se ne šteje, da je oseba zapustila trg dela, če je prenehala samostojno dejavnost.

3.4.2 Osnove za plačevanje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih

V skladu z drugo alineo 1. odstavka 207. člena ZPIZ-1 je osnova za plačilo prispevkov za obvezno zavarovanje za samozaposlene zavarovalna osnova. Določitev zavarovalnih osnov je za samozaposlene zavarovance in za druge zavarovance, ki ne prejemajo plače, opredeljena v 209. členu ZPIZ-1, podrobneje pa s Pravilnikom o določanju zavarovalnih osnov in postopku za razvrščanje v zavarovalne osnove (Uradni list RS, št. 45/00 in 19/02). V skladu s prvim odstavkom 209. člena ZPIZ-1 se zavarovalna osnova za samozaposlene in kmete določi glede na doseženi dobiček zavarovanca, v katerem niso upoštevani obračunani prispevki za obvezno zavarovanje ter znižanje in povečanje davčne osnove, razen razlike v obrestih, v skladu z zakonom, ki ureja dohodnino. Uvrstitev v ustrezno zavarovalno osnovo se glede na drugi odstavek istega člena določi na podlagi zadnje odmerne odločbe o davku iz dejavnosti oziroma zadnjega obračuna davka iz dejavnosti oziroma zadnje odločbe o odmeri dohodnine in glede na podatke o povprečni oziroma minimalni plači za leto, na katero se nanaša davek iz dejavnosti. Iz navedenega sledi, da zavarovalna osnova za samozaposlene ne more biti nižja od minimalne plače.

Določitev zavarovalne osnove za poslovodne osebe in družbenike, ki so kot samozaposleni obvezno zavarovani na podlagi drugega odstavka 15. člena ZPIZ-1, je podrobneje opisana v nadaljevanju²³, naj le omenim, da je v skladu s 4. odstavkom 208. člena ZPIZ-1 in v povezavi s 6. odstavkom 9. člena pravilnika, ne glede na določbo prve alinee prvega odstavka 209. člena ZPIZ-1, zanje najnižja osnova za obračun prispevkov najnižja pokojninska osnova.

V Uradnem listu RS št. 92 z dne 26. 09. 2003 je bil objavljen Sklep o najnižji pokojninski osnovi in osnovi za odmero dodatnih pravic, po katerem znaša najnižja pokojninska osnova 95.599,06 SIT. Prav tako je bil v omenjenem Uradnem listu RS objavljen Sklep o najvišji pokojninski osnovi, po katerem znaša najvišja pokojninska osnova 382.396,24 SIT. Količnik za preračun v bruto zavarovalno osnovo je 1,58982.

Znesek minimalne plače znaša od avgusta 2003 dalje 110.380,00 SIT (Uradni list RS, št. 72/03).

²² V skladu z definicijo 84. člena ZSDP je delno plačilo za izgubljeni dohodek osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, kadar prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka. Mesečna višina delnega plačila za izgubljeni dohodek je minimalna plača, od katerega upravičenec plačuje prispevke za socialno varnost. Nadalje določa 85. člen istega zakona, da lahko delno plačilo za izgubljeni dohodek uveljavi eden od staršev, ki je državljan RS in ima v RS stalno prebivališče in je otrok državljan RS in ima v RS stalno prebivališče, če se odloči, da bo zaradi skrbi za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, zapustil trg dela. Pravica se uveljavlja na podlagi mnenja zdravniške komisije.

²³ Glej stran 97.

V skladu z 9. členom Pravilnika o določanju zavarovalnih osnov in postopku za razvrščanje v zavarovalne osnove je lestvica za razvrščanje v zavarovalne osnove v od 1. septembra 2003 naslednja:

Tabela 7: Lestvica za razvrščanje samozaposlenih v zavarovalne osnove od 01.09.2003 dalje:

Dosežen dobiček za leto 2002	Bruto zavarovalna osnova
do vključno 1.172.812	110.380,00 SIT
nad 1.172.812 do vključno 2.825.232	151.985,30 SIT
nad 2.825.232 do vključno 4.237.848	227.977,90 SIT
nad 4.237.848 do vključno 5.650.464	303.970,60 SIT
nad 5.650.464 do vključno 7.063.080	379.963,30 SIT
nad 7.063.080 do vključno 8.475.696	455.955,90 SIT
nad 8.475.696 do vključno 9.888.312	531.948,60 SIT
nad 9.888.312	607.941,20 SIT

Vir: Spletne strani DURS (2003) in lasten izračun

3.4.3 Stopnje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih

Tabela 8: Stopnje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih

Vrsta prispevka za socialno varnost	Iz zavarovalne osnove	Od zavarovalne osnove
Za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	15,50 %	8,85%
Za zdravstveno zavarovanje	6,36 %	6,56 %
Za starševsko varstvo	0,10 %	0,10 %
Za zaposlovanje	0,14 %	0,06 %
Za poškodbe pri delu in poklicne bolezni	/	0,53 %

Vir: ZPSV

Seštevek prispevnih stopenj je za samozaposlene enak kot za zaposlene, saj plačujejo ti skupaj 22,10 % prispevkov iz zavarovalne osnove in skupaj 16,90 % od zavarovalne osnove, enake pa so tudi stopnje prispevkov za zavarovalno dobo s povečanjem.

Tabela 9: Stopnje prispevkov za zavarovalno dobo s povečanjem

Prispevki za zavarovalno dobo s povečanjem	Od zavarovalne osnove
za povečanje od 12 na 14 mesecev	4,20 %
za povečanje od 12 na 15 mesecev	6,25 %
za povečanje od 12 na 16 mesecev	8,40 %
za povečanje od 12 na 17 mesecev	10,55 %
za povečanje od 12 na 18 mesecev	12,60 %

Vir: ZPSV

3.4.4 Način obračunavanja prispevkov za socialno varnost samozaposlenih

V skladu s 16. členom ZPSV so samozaposleni zavezanci iz 4. člena tega zakona dolžni davčnemu organu dostaviti obračun prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za obvezno zdravstveno zavarovanje, za starševsko varstvo in za zaposlovanje, od osnove, od katere plačujejo prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, najpozneje do 15. dne v mesecu za pretekli mesec.

Kot je bilo že omenjeno, pa so zasebniki, ki zaposlujejo delavce, dolžni davčnemu organu dostaviti tudi plačilne liste za pri njih zaposlene delavce, najkasneje na dan izplačila plač oziroma nadomestil plač.

Obrazec Obračun prispevkov za socialno varnost za zasebnike je sestavni del Odredbe o obrazcu za obračun prispevkov za socialno varnost (Uradni list RS, št. 34/96).

3.4.5 Plačevanje prispevkov za socialno varnost samozaposlenih

V skladu s 4. členom ZPSV plačujejo zavezanci, ki nimajo plač, prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje, prispevek za starševsko varstvo in prispevek za zaposlovanje od osnove, od katere plačujejo prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, do 15. dne v mesecu za pretekli mesec.

Zasebniki plačujejo obveznosti iz naslova prispevkov za socialno varnost na prehodne račune davčnih uradov oziroma izpostav davčnih uradov v skladu s Pravilnikom o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov.

3.4.6 Kazenske določbe

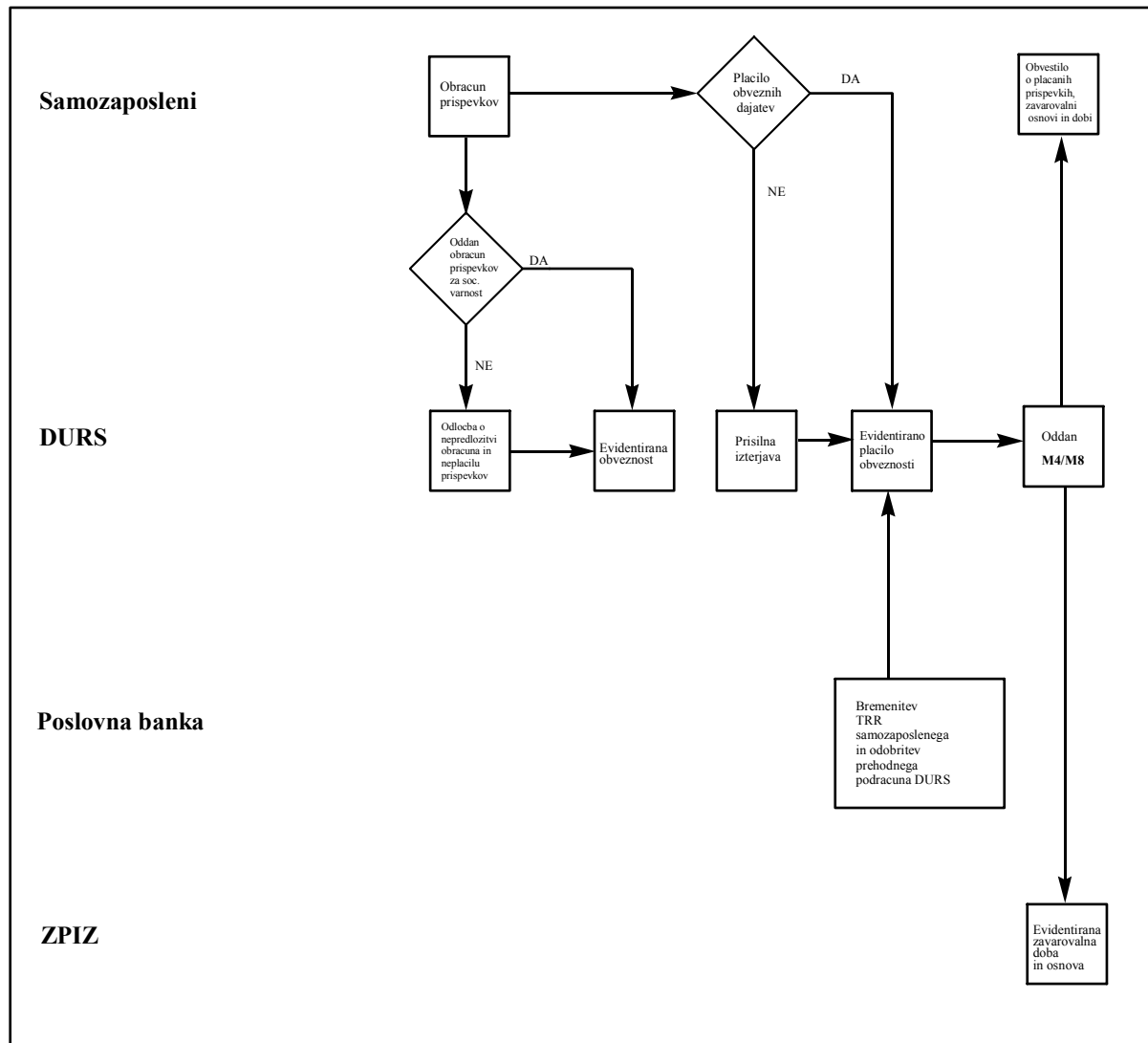
Samostojni podjetnik in druga fizična oseba, ki opravlja dejavnost, se kaznuje za prekršek z denarno kaznijo od 400.000 do 6.000.000 tolarjev po:

- 13. točki 226. člena ZDavP, če kot izplačevalec dohodkov ne vodi evidence o obračunu in plačilih davkov po odbitku in davčnemu organu ne predloži podatkov o obračunu davka v rokih in na način, kot ga je predpisal minister za finance in če teh obračunov ne hrani v davčni evidenci 10 let (prvi in tretji odstavek 115. člena),
- 14. točki 226. člena ZDavP, če kot izplačevalec dohodkov ne izroči davčnim zavezancem obračuna davka ob vsakokratnem izplačilu dohodkov,
- 15. točki 226. člena ZDavP, če kot izplačevalec osebnih prejemkov ne obračuna in plača ali ne obračuna in plača davka od osebnih prejemkov in prispevkov v šestih dneh od izplačila osebnih prejemkov ali nepravilno obračuna in plača davek od osebnih prejemkov ter prispevke (drugi odstavek 130. člena, prvi, drugi in četrti odstavek 223. člena).

V skladu z 18. členom ZPSV se z denarno kaznijo od 100.000 do 6.000.000 tolarjev kaznuje za prekršek fizična oseba:

- če ne obračuna ali ne plača v roku prispevkov za socialno varnost od osnove in na način, kot je določeno v 3., 4. in 6. členu tega zakona, in če nepravilno obračuna in plača prispevke za socialno varnost;
- če ne dostavi ali če ne dostavi v roku davčnemu organu obračuna prispevkov za socialno varnost oziroma plačilne liste za zaposlene (16. člen ZPSV).

Slika 8: Postopek obračuna in plačila prispevkov za socialno varnost samozaposlenih

Za razliko od ostalih kategorij zavarovancev so samozaposleni, ki sicer ne prejemajo plač, dolžni plačevati prispevke za socialno varnost do 15. v mesecu za pretekli mesec. V kolikor ne oddajo obračuna prispevkov za socialno varnost, jim obveznost iz tega naslova z odločbo naloži pristojni davčni urad oziroma izpostava davčnega urada. Če svoje obveznosti ne poravnajo v predpisanem roku, uvede davčni organ postopek prisilne izterjave.

Za razliko od zaposlenih je zavarovalna doba samozaposlenih evidentirana izključno na podlagi podatkov o zavarovalni osnovi in plačanih prispevkih na osnovi obrazca M-4/M-8, ki ga ZPIZ-u zanje posreduje pristojni davčni urad oziroma izpostava davčnega urada.

3.5 Prispevki za socialno varnost kmetov

3.5.1 Statusna opredelitev kmetov

16. člen ZPIZ-1 določa, da se kmetje in člani kmečkih gospodarstev ter druge osebe, ki v RS samostojno opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, obvezno zavarujejo, če ob vložitvi prijave v zavarovanje:

- niso mlajši od 15 let in imajo zdravstveno sposobnost za opravljanje kmetijske dejavnosti, ki jo ugotavlja služba medicine dela, in
- na zavarovanega člana dosegajo najmanj tolikšen katastrski dohodek ali drug dohodek kmečkega gospodarstva, ki ustreza znesku minimalne plače.

Kot kmečko gospodarstvo po prejšnjem odstavku se šteje življenjska skupnost, skupna proizvodnja in poraba prihodkov vseh članov kmečkega gospodarstva, ne glede na sorodstvene vezi, pod pogojem, da se najmanj en član gospodarstva ukvarja s kmetijstvom kot edino ali glavno dejavnostjo.

Kot drugi dohodki kmečkega gospodarstva v smislu zgoraj navedenega se štejejo prihodki, od katerih se plačuje davek od kmetijske dejavnosti, ter prihodki iz drugih dejavnosti, kot so prihodki iz perutninarstva, živinoreje, čebelarstva, ribištva in drugih kmetijskih dejavnosti. Minister, pristojen za delo, v soglasju z ministrom, pristojnim za kmetijstvo, določi cenzus katastrskega dohodka ali drugega dohodka iz kmečkega gospodarstva, ki ustreza znesku minimalne plače.

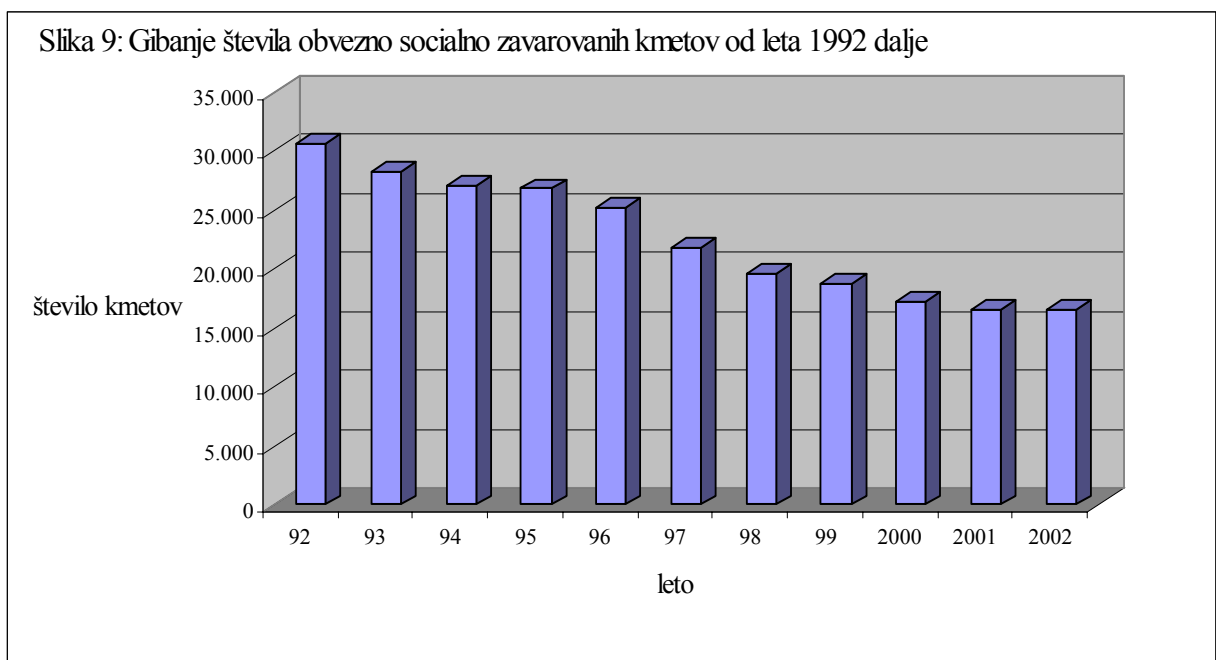
Tako je bila v Uradnem listu Republike Slovenije št. 11/2003 objavljena Odredba o določitvi najnižjega dohodka kmečkega gospodarstva, ki je podlaga za vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Velja od 1. februarja 2003 in določa, da se kmet v letu 2003 obvezno vključi v pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v nadaljnjem besedilu: obvezno zavarovanje) na podlagi 16. člena ZPIZ-1, če je dohodek kmečkega gospodarstva iz kmetijske dejavnosti v letu 2002 dosegel najmanj 1.172.812 tolarjev.

Kot dohodek kmečkega gospodarstva se šteje katastrski dohodek kmetijskih in gozdnih zemljišč, ki je bil podlaga za zadnjo odmero davka iz kmetijstva oziroma za zadnjo odmero dohodnine in dobiček, dosežen z opravljanjem kmetijske dejavnosti, ki je bil podlaga za zadnjo odmero davka iz dejavnosti.

Katastrski dohodek se pomnoži s količnikom za preračun katastrskega dohodka, ki ga določi Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Omenjeni količnik za leto 2003 je bil objavljen v Uradnem listu RS, št. 113/02 in znaša 2,5.

Navedeno pomeni, da se katastrski dohodek kmečkih in gozdnih zemljišč kmečkega gospodarstva iz leta 2002 pomnoži z navedenim količnikom, dobljenemu znesku pa se prišteje še eventuelni dobiček, dosežen z opravljanjem kmetijske dejavnosti, ki je bil podlaga za zadnjo odmero davka iz dejavnosti. Slednji lahko izvira iz opravljanja iz drugih dejavnosti, kot na primer iz perutninarstva, živinoreje, čebelarstva, ribištva in različnih dopolnilnih dejavnosti na kmetiji.

Dejstvo je, da je v Sloveniji malo kmečkih gospodarstev, ki bi iz naslova katastrskega dohodka ali iz opravljanja kmetijske dejavnosti dosegala tolikšen dohodek, ki bi ustrezal znesku minimalne plače, zato so na večini, za slovenske razmere, velikih kmetij v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje vključeni nosilci kmečkega gospodarstva, za člane kmečkega gospodarstva pa razlika med dohodkom kmečkega gospodarstva in minimalno plačo, na osnovi katere se v obvezno zavarovanje vključi nosilec, ne zadošča za obvezno vključitev v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kar je nazorno vidno iz prikaza gibanja števila kmetov in članov kmečkih gospodarstev, vključenih v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi 16. člena ZPIZ-1. Kot je razvidno iz pričujoče slike, njihovo število drastično upada. Tako se je število obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanih kmetov na podlagi 16. člena ZPIZ-1 v letih 1992 – 2002 skoraj preplopolovilo:

Vir: Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, str. 13

Kmetom in članom kmečkega gospodarstva, ki želijo pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, je z ZPIZ-1 dana možnost, da se prostovoljno vključijo v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi 6. alinee prvega odstavka 34. člena ZPIZ-1. Ta določa, da se državljani RS, ki so dopolnili 15 let starosti in niso obvezno zavarovani, lahko vključijo v obvezno zavarovanje po tem zakonu v času, ko opravljajo samostojno kmetijsko dejavnost, na zavarovanega člana pa ne dosegajo najmanj tolikšnega katastrskega dohodka ali drugega dohodka kmečkega gospodarstva, ki ustreza znesku minimalne plače. Ob tem je pomembno poudariti, da za prostovoljno vključitev v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na tej podlagi ni predpisana nikakršna spodnja meja dohodka iz opravljanja kmetijske dejavnosti.

Bistveno drugačni pa so kriteriji in način vključitve kmetov in članov njihovih gospodarstev ter drugih oseb, ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, v obvezno zdravstveno zavarovanje. V skladu s 7. točko prvega odstavka 15. člena ZZVZZ so ti obvezno vključeni v zdravstveno zavarovanje, vendar se v skladu z drugim odstavkom istega za zavarovance po 7. točki prejšnjega odstavka se štejejo le:

- osebe, ki so na podlagi opravljanja kmetijske dejavnosti pokojninsko in invalidsko zavarovane;

- osebe, ki opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in niso pokojninsko in invalidsko zavarovane, če kmetijsko gospodarstvo dosega na člana gospodarstva mesečno najmanj tolikšen katastrski in drug dohodek, ki ustreza znesku 50% zjamčene plače, zmanjšane za davke in prispevke. Za člane kmetijskega gospodarstva se štejejo vse osebe, ki v okviru tega gospodarstva opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic.

Kot že rečeno, večina kmečkih gospodarstev ne dosega tolikšnega dohodka iz kmetijske dejavnosti, da bi ta zadoščal za obvezno vključitev v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zato so člani kmečkih gospodarstev, ki so prostovoljno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ali pa v pokojninsko in invalidsko zavarovanje sploh niso vključeni, obvezno zdravstveno zavarovani na podlagi 20. člena ZZVZZ kot družinski člani zavarovancev obveznega zdravstvenega zavarovanja. Navedeno seveda pomeni, da se zanje ne plačuje nikakršnih prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje. Posledično sicer nimajo določenih pravic iz tega naslova, kot je na primer pravica do nadomestila v času bolniške odsotnosti, vendar imajo pravico do zdravstvenih storitev in povračila potnih stroškov.

Tekom raziskav za pričujočo magistrsko delo sem v sodelovanju z enim od davčnih uradov ugotovila, da ostaja v praksi ostaja neizkoriščena možnost vključitve v obvezno zdravstveno zavarovanje, ki je članom kmečkega gospodarstva, ki s svojim delom oziroma lastnino pridobivajo določene prihodke, omogočena na podlagi 20. točke prvega odstavka 15. člena ZZVZZ, ki določa, da so zavarovanci obveznega zdravstvenega zavarovanja osebe z drugimi prihodki in s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, če niso zavarovane iz drugega naslova. Na prvi pogled dejstvo, da je v Sloveniji večina članov kmečkega gospodarstva, ki ni zdravstveno zavarovana iz drugega naslova (na primer iz delovnega razmerja), v obvezno zdravstveno zavarovanje vključena na osnovi družinskega razmerja z zavarovancem, ne pomeni nič posebnega. Če svojim ugotovitvam dodam informacijo, da bi morali prispevek za zavarovanje za primer bolezni in poškodbe izven dela (prispevek za pravico do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino) ti zavarovanci plačevati mesečno od bruto zjamčene plače (ta znaša trenutno 52.177 tolarjev), in je, preverjeno v praksi, skorajda nemogoče izračunati število tovrstnih zavezancev, pa navedeno dobi osupljivo pomemben smisel.

Žal mi tudi ni znan razlog, da se v praksi, predvsem v primeru starejših kmetov, pojavljajo primeri, da ti niso vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje na nobeni podlagi. Kljub dejstvu, da je na srečo v Sloveniji še vedno vsakomur zagotovljena pravica do nujnih zdravstvenih storitev, se težave pojavijo ob zagotavljanju oziroma plačilu za zdravstvenih storitev, ki niso namenjene zgolj rešitvi življenja posameznika. Prav iz tega razloga so državljani Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki niso zavarovanci iz drugega naslova, obvezno zavarovani na podlagi 21. točke prvega odstavka 15. člena ZZVZZ, in sicer plačujejo prispevek za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov zanje občine, kot to določa četrta alineja 3. točke 48. člena ZZVZZ. V skladu z drugim členom Sklepa o pavšalnih prispevkih za obvezno zdravstveno zavarovanje znaša pavšalni prispevek za omenjene zavarovance trenutno 4.470 tolarjev mesečno.

Kot zanimivost naj dodam, da se kmetje in člani kmečkih gospodarstev ne morejo zavarovati za primer brezposelnosti, saj jih ZZVPB ne opredeljuje ne med zavarovanci obveznega in ne med zavarovanci prostovoljnega zavarovanja.

Kmetje, člani njihovih gospodarstev in druge osebe, ki v RS opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in so obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, so na podlagi 6. točke 6. člena ZSDP zavarovanci za starševsko varstvo, vendar je kot posebnost potrebno dodati, da kljub dejstvu, da ti zavarovanci plačujejo prispevek v enaki višini kot ostale kategorije zavarovancev, enako kot samozaposleni, nimajo pravice do delnega plačila za izgubljeni dohodek.

3.5.2 Osnove za plačilo prispevkov za socialno varnost kmetov

Ker je bilo predhodno že dosti povedanega o različnih možnostih vključitve kmetov in članov kmečkih gospodarstev v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje ter zavarovanje za starševsko varstvo, je v zvezi z osnovo za plačilo prispevkov za socialno varnost kmetov smiselno izpostaviti dve osnovni diferencirani skupini zavarovancev iz naslova opravljanja kmetijske dejavnosti:

Prvo skupino predstavljajo kmetje in člani kmečkih gospodarstev, ki so na podlagi opravljanja kmetijske dejavnosti obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje po 16. členu ZPIZ-1. Ti plačujejo prispevke za socialno varnost (prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prispevek za zdravstveno zavarovanje in prispevek za starševsko varstvo) od zavarovalne osnove, določene v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju²⁴, ki ne more biti nižja od minimalne plače.

Drugo skupino predstavljajo kmetje in člani kmečkih gospodarstev, ki v pokojninsko in invalidsko zavarovanje niso vključeni na podlagi 16. člena ZPIZ-1, ker so ali prostovoljno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi 6. alineje prvega odstavka 34. člena ZPIZ-1 ali pa pokojninsko in invalidsko niso zavarovani.

Kot že omenjeno²⁵, se ZSDP v opredelitvi zavarovancev opira na ZPIZ-1, kar v povezavi z zavarovanjem kmetov in članov njihovih gospodarstev za starševsko varstvo pomeni, da zavarovanci, ki niso obvezno vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje iz naslova opravljanja kmetijske dejavnosti, tudi niso zavarovanci po ZSDP.

Kljub temu pa so obvezno zdravstveno zavarovani na podlagi 7. točke prvega odstavka 15. člena ZZVZZ, v kolikor opravljajo v RS kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic in kmetijsko gospodarstvo dosega na člana gospodarstva mesečno najmanj tolikšen katastrski in drug dohodek, ki ustreza znesku 50 % zajamčene plače, zmanjšane za davke in prispevke, vendar plačujejo prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje od katastrskega dohodka kmetijskih in gozdnih zemljišč, kot to določa drugi odstavek 52. člena ZZVZZ.

Kmetje, ki so prostovoljno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi šeste alineje prvega odstavka 34. člena ZPIZ-1, plačujejo prispevke zavarovancev za

²⁴ V skladu s 3. členom Pravilnika o določanju zavarovalnih osnov in postopku za razvrščanje v zavarovalne osnove (Uradni list RS, št. 45/00 in 19/02) se uvrstitev v zavarovalno osnovo za zavarovance iz 16. člena ZPIZ-1 določi na podlagi zadnje odločbe o odmeri davka od dohodka iz kmetijstva, obvestila o višini katastrskega dohodka za napoved za odmero dohodnine, odmerne odločbe, obračuna davka, odločbe o odmeri dohodnine in podatka o znesku prispevkov, plačanih s strani države, in glede na podatke o povprečni oziroma minimalni plači za leto, na katero se nanaša odločba o odmeri davka iz kmetijstva oziroma obvestilo o višini katastrskega dohodka za napoved za odmero dohodnine.

²⁵ Glej stran 48 – 49.

pokojninsko in invalidsko zavarovanje od osnove, ki jo prosto izberejo, najmanj od zneska najnižje pokojninske osnove, povečane za davke in prispevke.

3.5.3 Stopnje prispevkov za socialno varnost kmetov

V skladu s sedmo alineo 223. člena ZPIZ-1 plačuje Republika Slovenija prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje delodajalca tako za kmete, ki so v pokojninsko in invalidsko zavarovanje vključeni na podlagi 16. člena ZPIZ-1, kot tudi za tiste, ki so prostovoljno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje po šesti alineji prvega odstavka 34. člena ZPIZ-1.

Glede na predhodno obravnavane skupine zavarovancev iz naslova opravljanja kmetijske dejavnosti bi stopnje prispevkov za socialno varnost kmetov in članov kmečkega gospodarstva, ki so obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani na podlagi 16. člena ZPIZ-1, obvezno zdravstveno zavarovani na podlagi 7. točke prvega odstavka 15. člena ZZVZZ in zavarovani za starševsko varstvo po 6. točki 6. člena ZSDP, znašale skupaj 22,59 % od zavarovalne osnove, kot je navedeno v naslednji tabeli.

Pogojnik »bi« sem uporabila namerno, saj plačujejo tovrstni zavarovanci prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za starševsko varstvo, za nadomestila, pogrebnino in posmrtnino ter za poškodbe pri delu in poklicne bolezni, od zavarovalne osnove po sešteti stopnji 17,38 %, ker plačujejo v praksi prispevek za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov ne od zavarovalne osnove, temveč od katastrskega dohodka, tako kot kmetje in člani kmečkih gospodarstev, ki niso pokojninsko in invalidsko zavarovani po 16. členu ZPIZ-1 in so bili podrobneje predstavljeni kot druga skupina predhodnega podpoglavja.

Tabela 10: Stopnje prispevkov za socialno varnost kmetov in članov kmečkega gospodarstva, ki so obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani

Vrsta prispevka za socialno varnost	Od zavarovalne osnove
Za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	15,50 %
Za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov	5,21 %
Za starševsko varstvo	0,20 %
Za nadomestila, pogrebnino in posmrtnino	1,15 %
Za poškodbe pri delu in poklicne bolezni	0,53 %

Vir: ZPSV

Razlogi za tovrstno plačevanje so različni. Po eni od razlag naj bi v okviru istega kmečkega gospodarstva za namene obračunavanja prispevkov za socialno varnost težko izločili zavarovance, ki so na podlagi opravljanja kmetijske dejavnosti obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani in posledično obvezno zdravstveno zavarovani, ter naj bi plačevali

prispevke za socialno varnost od zavarovalne osnove²⁶, od tistih zavarovancev istega kmečkega gospodarstva, ki niso bodisi obvezno bodisi prostovoljno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, so pa obvezno zdravstveno zavarovani, saj opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic (gre predvsem za problematiko različnih cenзов dohodkov iz kmetijske dejavnosti za vključitev v pokojninsko in invalidsko zavarovanje in za vključitev v obvezno zdravstveno zavarovanje).

Drugi razlog za odstopanje dejanskega stanja od zakonsko predpisane ureditve plačevanja prispevkov za socialno varnost kmetov in članov kmečkega gospodarstva naj bi bil prav tako povezan s problematiko cenзов dohodkov iz kmetijske dejavnosti za vključitev v zavarovanje, predvsem v povezavi z zakupi kmetijskih in gozdnih zemljišč, saj katastrski dohodek od zemljišč, prejetih v zakup, povečuje dohodek zakupojemalca, in obratno katastrski dohodek od zemljišč, oddanih v zakup, zmanjšuje dohodek zakupodajalca²⁷. V povezavi s plačevanjem prispevkov za socialno varnost bi bilo tako potrebno še podrobnejše spremljanje dohodkov kmetov, povezanih z zakupi, z namenom definiranja cenзов za obvezno zavarovanje, ki pa so že kot rečeno, različni po 16. členu ZPIZ-1 in 7. točki prvega odstavka 15. člena ZZVZZ. Dodaten argument, da je tovrstno spremljanje v praksi neizvedljivo, pa naj bi bil ta, da gre v primeru zakupov pogosto za le eno- ali nekajletno sklepanje zakupnih pogodb.

Tako kmetje in člani kmečkih gospodarstev, ki so pokojninsko in invalidsko zavarovani po 16. členu ZPIZ-1, kot tisti, ki so samo zdravstveno zavarovani po 7. točki prvega odstavka 15. člena ZZVZZ, plačujejo prispevek za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov le od katastrskega dohodka, kot je razvidno iz naslednje tabele.

Tabela 11: Stopnje prispevkov za socialno varnost kmetov in članov kmečkega gospodarstva, ki so vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje

Vrsta prispevka za socialno varnost	Od katastrskega dohodka
Za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov	17,38 %

Vir: ZPSV

Naj dodam, da sem ugotovila, da je največji delež kmetov in predvsem članov kmečkega gospodarstva prostovoljno vključenih v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje na podlagi šeste alineje prvega odstavka 34. člena ZPIZ-1, torej plačujejo prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje od osnove, ki si jo prosto izberejo, vendar najmanj od zneska najnižje pokojninske osnove, povečane za davke in prispevke po stopnji 15,50 %, prispevek za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov pa plačujejo od katastrskega dohodka po stopnji 17,38 %.

²⁶ Doseženi dobiček je v primeru, ko sta v zavarovanje po 16. členu oziroma šesti alineji prvega odstavka 34. člena ZPIZ-1 vključena dva ali več članov kmečkega gospodarstva, sorazmerni del doseženega dobička kmečkega gospodarstva, ki odpade na posameznega zavarovanca.

²⁷ Drugi odstavek 25. člena ZDoh

3.5.4 Način obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost kmetov

Medtem, ko ZPSV za vse kategorije zavezancev za obračun in plačilo prispevkov za socialno varnost ureja način obračunavanja prispevkov za socialno varnost, pa za kmete in člane kmečkih gospodarstev ter druge osebe, ki v RS samostojno opravljajo kmetijsko dejavnost kot edini ali glavni poklic, ne določa načina in roka za predložitev obračuna prispevkov za socialno varnost.

ZPSV v 5. členu določa da plačujejo zavezanci prispevek za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za zdravstveno zavarovanje in za starševsko varstvo od zavarovalne osnove, določene v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju do 15. dne v mesecu za pretekli mesec, prispevke pa plačuje zase in za člane kmečkega gospodarstva le zavezanec, ki je zavezanec za plačevanje davka od dohodka iz kmetijstva²⁸.

V skladu s četrnim odstavkom omenjenega člena pa so zavezanci, ki plačujejo prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje od katastrskega dohodka kmetijskih in gozdnih zemljišč, dolžni plačati prispevek za zdravstveno zavarovanje v rokih in na način, določen s posebnim zakonom za plačevanje davka od dohodka iz kmetijstva²⁹.

Navedeno pomeni, da plačujejo zavezanci prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, in v kolikor so obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani na podlagi 16. člena ZPIZ-1, še za starševsko varstvo, za nadomestila, pogrebno in posmrtnino, za poškodbe pri delu in poklicne bolezni, mesečno do 15. dne v mesecu za pretekli mesec, medtem ko zapade prispevek za zdravstvene storitve in povračila potnih stroškov v plačilo vsakega prvega v trimesečju, plačan pa mora biti v 45 dneh po zapadlosti³⁰.

Ker ti zavarovanci davčnemu organu ne oddajajo obračunov prispevkov za socialno varnost, po drugi strani pa je davčni organ tisti, ki obračunava, evidentira in nadzoruje obveznosti iz naslova davka od dohodka iz kmetijstva, posledično v praksi davčni organ izda neke vrste informativno odločbo o višini zavarovalne osnove in znesku obračunanih prispevkov za socialno varnost, mesečno oziroma trimesečno pa zavezancu pošilja izpolnjene plačilne naloge za plačilo prispevkov.

V kolikor zavezanec ne plača prispevkov za socialno varnost v roku, določenem z zakoni, pa odmeri na podlagi 5. odstavka ZPSV davčni organ prispevke z odločbo, ki predstavlja izvršilni naslov³¹ za prisilno izterjavo.

²⁸ Zavezance za davek od dohodkov iz kmetijstva določa 23. člen ZDoh.

²⁹ 141. člen ZDavP določa, da plačujejo zavezanci davek iz kmetijstva v trimesečnih obrokih.

³⁰ Prvi odstavek 108. člena ZDavP določa, da plačuje davčni zavezanec, kadar se davek odmeri od letne osnove, davek oziroma akontacijo tega davka v mesečnih, trimesečnih ali polletnih obrokih. Nadalje določa četrti odstavek istega člena, da trimesečni in polletni obroki akontacije oziroma odmerjenega davka zapadejo v plačilo vsakega prvega v trimesečju oziroma polletju, plačani pa morajo biti v 45 dneh po zapadlosti.

³¹ Prvi odstavek 44. člena ZDavP

3.6 Prispevki za socialno varnost vajencev

3.6.1 Statusna opredelitev vajencev

Z Zakonom o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS št. 12/96 in 44/00, v nadaljnjem besedilu: ZPSI) je ponovno uveden t.i. dualni sistem poklicnega izobraževanja - vajeniško izobraževanje. Vajeniško razmerje se začne s sklenitvijo učne pogodbe. V času vajeniškega razmerja ima vajenec pravico do nagrade. Osnova za izračun bruto nagrade se določi v odstotku od osnove za določanje plač in drugih prejemkov iz delovnega razmerja.

Bruto nagrada vajencem znaša:

- za prvi letnik 10% osnove,
- za drugi letnik 15% osnove,
- za tretji in četrti letnik 20% osnove.

Osnovo za določanje plač in drugih prejemkov iz delovnega razmerja določa začasno v času do sprememb zakonov, kolektivnih pogodb in drugih predpisov Zakon o začasni določitvi osnove za določanje plač in drugih prejemkov iz delovnega razmerja (Uradni list RS, št. 19/97).

ZPIZ-1 v 20. členu določa, da se obvezno zavarujejo vajenci, ki so v učnem razmerju in se na podlagi sklenjene učne pogodbe poklicno izobražujejo pri delodajalcu ter so dopolnili najmanj 15 let starosti.

Učenci so pri opravljanju proizvodnega dela zavarovani za poškodbo pri delu in poklicno bolezen na podlagi 1. točke 17. člena ZZVZZ. Za zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni se plačuje prispevek za pravice do zdravstvenih storitev, povračila potnih stroškov ter pogrebnino in posmrtnino.

Ker vajenci niso osebe v delovnem razmerju, tudi niso zavarovanci za starševsko varstvo po ZSDP in ne zavarovanci za primer brezposelnosti po ZZZPB.

3.6.2 Osnove za plačilo prispevkov za socialno varnost vajencev

Osnova za plačevanje prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je po 211. členu ZPIZ-1 mesečna nagrada vajenca v učnem razmerju in ne more biti nižja od polovice zneska minimalne plače, zato se prispevki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje obračunajo neposredno od zneska nagrade, razen v primerih, ko je nagrada nižja od najnižje možne osnove. V teh primerih se prispevki obračunajo od slednje, torej od zneska polovice minimalne plače.

Zavezanec za plačilo prispevka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zavarovanca je Republika Slovenija (v nadaljevanju: RS), zavezanec za plačilo prispevkov delodajalcev je izplačevalec nagrade (delodajalec), vendar plačujeta v skladu z 41. členu ZPSI prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje vajencev deljeno RS in delodajalec, in sicer:

- RS v celoti za prvi letnik in 50% za naslednje leto,
- delodajalec pa razliko do polnega zneska prispevka.

Druga alineja 2. točke 49. člena ZZVZZ določa, da plačujejo prispevek za zavarovanje za poškodbo pri delu in poklicne bolezni (prispevek za zdravstvene storitve, povračila potnih stroškov, pogrebnino in posmrtnino) za zavarovance iz 1. točke 17. člena tega zakona pravne in fizične osebe, pri katerih so zavarovanci na usposabljanju oziroma delu. V skladu s 57. členom ZZVZZ pa se, med drugimi, tudi za zavarovance iz 17. člena tega prispevki plačajo v pavšalnih zneskih, ki jih določi Zavod. Na podlagi 3. točke Sklepa o pavšalnih prispevkih za obvezno zdravstveno zavarovanje (Uradni list RS, št. 77/96, 33/98, 83/98, 1/00, 122/00 in 94/01) znaša ta pavšalni prispevek 526 tolarjev in se za vajence plačuje mesečno.

Iz navedenega sledi, da je osnova za plačilo prispevkov vajencev relevantna le v povezavi s plačilom prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, medtem ko se prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje plačuje v pavšalnem mesečnem znesku neodvisno od višine osnove oziroma nagrade vajenca.

3.6.3 Način obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost vajencev

Ob izplačilih nagrad vajencem predlagajo izplačevalci, in sicer pravne osebe in zasebniki, obrazec REK-3 pristojnim davčnim uradom oz. izpostavam davčnih uradov. Za izpolnjevanje obrazca REK-3 se smiselno uporabljajo navodila za izpolnjevanje drugih REK obrazcev. Zaradi specifično določenih vrst prispevkov le-ti v obrazcu niso v celoti navedeni po vrstah, ampak jih zavezanci vpišejo sami po vrstah, osnovah in stopnjah.

Poudariti velja, da se v skladu z 9. točko 19. člena ZDoh od plačil učencem, dijakom in študentom za opravljeno obvezno praktično delo v vzgojnoizobraževalnem procesu ne plačuje davek od osebnih prejemkov.

Davčnemu organu se obrazec predloži tudi v primeru, ko izplačevalec izplača nagrado, od katere v skladu z ZPIZ-1 ni zavezanec za plačilo prispevkov, in jih zato le kot obračunane vpiše v stolpec »obračunani«.

Rok za plačilo prispevkov za socialno varnost je enak kot v ostalih primerih, ko mora izplačevalec prejemkov za prejemnika obračunati in plačati davek, in sicer je izplačevalec nagrade dolžan obračunati prispevke za socialno varnost hkrati z obračunom osebnega prejemka (nagrade), plačati pa najkasneje v šestih dneh po izplačilu nagrade vajencu³².

V skladu s Pravilnikom o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov plačujejo pravne osebe obveznosti neposredno na vplačilne podračune, zasebniki pa na prehodne podračune pristojnih davčnih uradov oziroma izpostav davčnih uradov.

³² Drugi odstavek 130. člena ZDavP določa, da mora izplačevalec osebnih prejemkov davek od osebnih prejemkov obračunati hkrati z obračunom osebnih prejemkov, plačati pa v šestih dneh po izplačilu osebnih prejemkov, vendar najpozneje do prvega naslednjega izplačila osebnih prejemkov. Nadalje določa tretji odstavek istega člena, da mora izplačevalec davčnemu organu dostaviti obračun osebnih prejemkov najkasneje na dan izplačila osebnih prejemkov.

Obrazec REK-3

Vir: Uradni list RS, št. 81/02

3.7 Prispevki za socialno varnost prejemnikov starševskih nadomestil

3.7.1 Statusna opredelitev prejemnikov starševskih nadomestil

ZSDP ureja zavarovanje za starševsko varstvo in pravice, ki iz tega izhajajo, družinske prejemke ter postopke za uveljavljanje posameznih pravic³³. Pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo so starševski dopust, starševsko nadomestilo ter pravice iz naslova krajšega delovnega časa. Poleg ostalih zavarovancev za starševsko varstvo so po tem zakonu na podlagi 9. točke 6. člena ZSDP zavarovanci tudi osebe, ki prejemajo starševsko nadomestilo po tem zakonu in niso zavarovane na drugi podlagi. Nadalje določa 10. točka istega člena, da so zavarovanci za starševsko varstvo tudi osebe, ki imajo pravico do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi dela s krajšim delovnim časom zaradi starševstva po tem zakonu, ter na podlagi 11. točke istega člena tudi osebe, ki imajo pravico do delnega plačila za izgubljeni dohodek po tem ali drugem zakonu.

Z uveljavitvijo ZSDP so se poleg že znane kategorije uživalcev pravic iz naslova starševskega varstva (osebe, ki so v delovnem razmerju v RS, in koristijo starševski dopust³⁴ po zaključku katerega se vrnejo na delo k svojemu siceršnjemu delodajalcu), in sodijo kot zavarovanci po vseh področnih zakonih, ki urejajo socialno zavarovanje, v kategorijo oseb v delovnem razmerju, pojavile tudi zgoraj naštetih nove skupine zavarovancev, katerih socialno zavarovanje je v področni zakonodaji pomanjkljivo urejeno, z izjemo 23. člena ZPIZ-1. Ta določa, da se obvezno zavaruje eden od staršev – upravičencev do starševskega dodatka po predpisih o starševstvu, ki skrbi za otroka v prvem letu njegovega življenja, če ni obvezno zavarovan na drugi podlagi, če je njegovo stalno prebivališče v RS in je otrok državljan RS. Prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje omenjenih zavarovancev se pokriva iz državnega proračuna.

Ravno zaradi nedosledne zakonske ureditve se je status in posledično pravice in obveznosti novih kategorij zavarovancev za starševsko varstvo skušalo urediti z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 76/03), ki je začel veljati 19. avgusta 2003. Tako je v 42.a členu ZSDP določeno, da so upravičenci do starševskih nadomestil, ki jim je prenehalo delovno razmerje v času starševskega dopusta, obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani, obvezno zdravstveno zavarovani ter zavarovani za primer brezposelnosti in za starševsko varstvo. Prispevek zavarovanca plačuje upravičenec, prispevek delodajalca pa plačuje RS v skladu z zakonom, ki ureja posamezno področje. Prav tako so upravičenci do starševskega nadomestila po drugem odstavku 39. člena tega zakona³⁵ v času prejemanja starševskih nadomestil obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovani ter zavarovani za primer brezposelnosti. Prispevek zavarovanca plačuje upravičenec, prispevek delodajalca pa plačuje RS v skladu z zakonom, ki ureja posamezno področje.

³³ Podrobneje glej stran 27 – 29.

³⁴ ZSDP določa štiri vrste starševskega dopusta: porodniški, očetovski dopust, dopust za nego in varstvo otroka ter posvojiteljski dopust.

³⁵ Drugi odstavek 39. člena ZSPD določa, da imajo pravico do starševskega nadomestila tudi osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta, če so bile zavarovane po trem zakonu najmanj dvanajst mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta.

Navedeni zavarovanci so zdravstveno zavarovani le za primer bolezni in poškodbe izven dela, in sicer za plačilo zdravstvenih storitev, za povračilo potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino. Prispevek za navedeno zdravstveno zavarovanje plačuje upravičenec.

3.7.2 Osnove in stopnje prispevkov za socialno varnost prejemnikov starševskih nadomestil

Najbolj tipična pravica iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo je starševsko nadomestilo, ki se izračuna na podlagi povprečne osnove, od katere so bili obračunani prispevki za starševsko varstvo v zadnjih dvanajstih mesecih pred vložitvijo prve vloge za starševski dopust³⁶.

Če so bili zavarovancu obračunani prispevki za starševsko varstvo za krajše obdobje, kot je določeno v predhodnem odstavku, se mu za manjkajoče mesece kot osnova upošteva 55 % minimalne plače. Prav tako se kot osnova za zavarovanca iz drugega odstavka 39. člena upošteva 55 % minimalne plače, tako določena osnova pa se za vsak mesec zavarovanja za starševsko varstvo, ki ga je imel v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta, poveča za 2 % minimalne plače, vendar največ za 50 % minimalne plače.

Kot določa tretji odstavek 42.a člena ZSDP se prispevki za socialno varnost plačujejo od starševskega nadomestila po stopnjah, določenih z zakonom, ki določa stopnje prispevkov za socialno varnost.

Navedeno pomeni, da se prispevki za socialno varnost od starševskih nadomestil tako upravičencev, ki v trajanju starševskega dopusta v delovnem razmerju, kot tudi tistih, ki jim je delovno razmerje prenehalo v času trajanja starševskega dopusta, plačujejo po enakih stopnjah in od enakih osnov kot prispevki za socialno varnost zaposlenih³⁷.

Izjema so upravičenci iz drugega odstavka 39. člena ZSDP, katerih prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, za starševsko varstvo in za primer brezposelnosti plačujeta upravičenec (prispevke zavarovanca) in RS (prispevke delodajalca). Ker so ti upravičenci obvezno zdravstveno zavarovani le za primer bolezni in poškodbe izven dela, in sicer za plačilo zdravstvenih storitev, povračilo potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino, je na podlagi drugega odstavka 42.a člena zavezanec za plačilo navedenega prispevka upravičenec.

³⁶ V skladu z drugim odstavkom 41. člena ZSDP se za izračun osnove za posamezno vrsto starševskega nadomestila, ne glede na obračunane prispevke, ne štejejo prejemki za delo, ki ga je delavec opravil zunaj okvira rednega dela; prejemki, ki pomenijo povračilo materialnih stroškov; regres za letni dopust; nagrade ob delovnih jubilejih; prejemki v naravi, razen kadar pomenijo sestavni del plače po pogodbi o zaposlitvi in so od njih plačani prispevki; odpravnine, prejemki zaradi upokojitve in priprave na upokojitev; prejemki v obliki delnic, obveznic in drugih vrednostnih papirjev, drugi prejemki, ki so bili delavcu izplačani poleg plače.

³⁷ Glej stran 47 – 50.

Tabela 12: Stopnje prispevkov za socialno varnost upravičencev do starševskega nadomestila po drugem odstavku 39. člena ZSDP:

Vrsta prispevka za socialno varnost	Prispevek upravičenca	Prispevek RS
Za pokojninsko in invalidsko zavarovanje	15,50 %	8,85%
Za zdravstveno storitve, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino	5,96 %	/
Za zaposlovanje	0,14 %	0,06 %
Za starševsko varstvo	0,10 %	0,10 %

Vir: ZSDP in ZPSV

3.7.3 Način obračunavanja in plačevanja prispevkov za socialno varnost prejemnikov starševskih nadomestil

V skladu z navodilom za izpolnjevanje REK obrazcev, predlagajo obrazec REK-1b davčnemu organu izplačevalci pokojnin, nadomestil plač in drugih nadomestil ter drugih prejemkov, izplačanih iz proračunskih sredstev, skladov in sredstev zavodov. Med primeroma naštetimi izplačevalci je tudi Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, ki izplačuje prejemke in nadomestila v skladu z ZSDP.

Zaradi specifično določenih vrst prispevkov, njihovih osnov in stopenj ter vplačilnih računov, v objavljenem obrazcu niso navedene posamezne osnove in vrste prispevkov, ampak jih zavezanci vpišejo sami, in sicer po vrstah, osnovah in stopnjah.

Posebnost, ki jo velja omeniti v povezavi s prejemniki starševskih nadomestil, pa tudi ostalimi prejemniki nadomestil (na primer nadomestil v času bolniške odsotnosti, ki jih izplačuje ZZS), je način obračunavanja in plačevanja prispevkov od bonitete, ki jo prejemniku starševskega nadomestila, ki ga izplačuje Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, nudi delodajalec v času koriščenja starševskega dopusta.

Sestavni del obrazca REK-1b za izplačila starševskih nadomestil je pod zaporedno številko 110, rubrika **Osnova 1a (bonitete)** tudi podatek o osnovi za davek od osebnih prejemkov – bonitet, ki jih upravičenec prejema v času prejemanja starševskega nadomestila. Znesek bonitete predstavlja poleg osnove za davek od osebnih prejemkov tudi osnovo za obračun prispevkov za socialno varnost kot to določa že omenjeni tretji odstavek 3. člena ZPSV. Zneski bonitet se med letom prištevajo k bruto plači oz. nadomestilu in tvorijo skupaj z njima osnovo za obračun prispevkov za socialno varnost in davka od osebnih prejemkov.

Da bi lahko izplačevalec starševskega nadomestila za upravičenca do starševskega nadomestila v skladu s prvim odstavkom 114. člena ZDoh obračunal in plačal davek po odbitku, mora torej tudi od zneska bonitete pravilno obračunati davek od osebnih prejemkov in prispevke za socialno varnost delojemalca, zato ga mora delodajalec oz. tisti, ki upravičencu do starševskega nadomestila v času starševskega dopusta nudi boniteto, o tem obvestiti. Dolžnost sporočanja podatkov je predpisana v 108. členu ZSDP. V 12. točki navedenega člena je kot upravljavec oz. dajalec podatkov opredeljen tudi delodajalec, ki mora

pristojnemu ministrstvu posredovati podatke o zaposlitvi, podatke o izplačilih plač in nadomestil ter podatke o drugih izplačilih.

V skladu z 42. členom Pravilnika o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo (Uradni list RS, št. 104/02) mora vlagatelj/-ica (v nadaljevanju: vlagatelj) vlogi za uveljavitev starševskega nadomestila priložiti podatke o plači, osnovi za nadomestilo plače oz. osnovi za obračun prispevkov za starševsko varstvo na obrazcu Priloga št. S-6 – podatki o plači oziroma osnovi od katere so bili obračunani prispevki. Po določbi 42. člena navedenega pravilnika mora delodajalec za vlagatelja na istem obrazcu označiti morebitne odtegljaje, ki se morajo odtegovati od nadomestila ter na pristojni center posredovati pripadajočo dokumentacijo. Delodajalec je v primeru, ko v času trajanja starševskega dopusta delojemalcu nudi boniteto, dolžan na navedenem potrdilu to tudi navesti, izplačevalca nadomestila pa mesečno obveščati o osnovi za obračun davka od osebnih prejemkov po 5. alineji 17. člena ZDoh in o osnovi za obračun prispevkov delojemalca, ki se odtegnejo ob izplačilu starševskega nadomestila.

Z navedenim načinom tako izplačevalec (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve) za upravičenca do starševskega nadomestila pravilno obračuna in plača akontacijo davka od osebnih prejemkov in prispevke za socialno varnost delojemalca ter upravičencu do starševskega nadomestila do 31. januarja tekočega leta izroči obračun davka za vse dohodke, izplačane v preteklem letu z navedenimi datumi plačil davkov in prispevkov za socialno varnost delojemalca kot to določa 2. odstavek 115. člena ZDoh.

Obračun prispevkov za socialno varnost delodajalca pa se v opisanem primeru opravi tako, da se v pod zaporedno številko 19 – Osnova VI d) navedenega obrazca vpiše osnova za prispevke delodajalcev v primerih, ko zaposleni prejemajo nadomestila plač za odsotnost z dela od drugih izplačevalcev (nadomestila ne bremenijo pravno osebo, npr. starševski dopust, bolezni nad 30 dni), pravna oseba pa v času prejemanja nadomestila plač za odsotnost z dela obračuna in plača prispevke delodajalca od stimulacij in bonitet, ki so jih prejeli njihovi zaposleni v času, ko jim nadomestilo plače zagotavlja drugi izplačevalec (npr. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve). Iz navedenega torej sledi, da je tudi v primeru zagotavljanja bonitet v času, ko zaposleni prejema starševsko (ali kakšno drugo) nadomestilo, predpisana ustrezna rešitev obračunavanja in plačevanja obveznih dajatev.

Glede obveznosti predlaganja obrazca REK-1b in roka za obračun ter plačilo prispevkov veljajo tudi za RS, ki nastopa kot izplačevalec nadomestil, zakonske določbe 223. člena ZDavP, po katerem plačujejo zavezanci za prispevke za socialno varnost v rokih in na način, kot je s tem zakonom določen za davek od osebnih prejemkov.

RS plačuje v primeru izplačevanja nadomestil obveznosti iz naslova prispevkov za socialno varnost na enak način kot pravne osebe, in sicer na vplačilne podračune, predpisane s Pravilnikom o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov.

Obrazec REK-1b

Vir: Uradni list RS, št. 114/02

3.8 Prispevki za socialno varnost zapornikov

Po Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij (Uradni list RS, št. 22/00, 52/02 - ZDU-1 in 110/02 – ZDT-B, v nadaljnjem besedilu: ZIKS-1) se izvršujejo kazenske sankcije in drugi ukrepi, ki jih je izreklo sodišče v kazenskem postopku. V skladu z 11. členom navedenega zakona se kazni zapora in mladoletniškega zapora, kazni zapora, izrečene v postopku o prekršku, ter kazni zapora, izrečene po drugih predpisih, izvršujejo v zavodih za prestajanje kazni zapora (v nadaljnjem besedilu: zavod).

Kot določa 45. člen ZIKS-1 je treba obsojencu, ki med prestajanjem kazni zapora dela polni delovni čas in med delom neopravičeno ne izostaja z delovnega mesta več, kot je razlog za prenehanje delovnega razmerja po splošnih predpisih, oziroma ki pri delu dosega glede na svoje sposobnosti primeren uspeh, zagotoviti vse pravice iz dela po splošnih predpisih, če ni z zakonom drugače določeno³⁸.

Če skušamo navedeno zakonsko določbo primerjati z ureditvijo v področnih zakonih, ki urejajo socialno zavarovanje, najprej ugotovimo, da v primeru obsojencev, ki med prestajanjem zapora delajo polni delovni čas v okviru zavoda za prestajanje kazni, sploh ne moremo govoriti o delovnem razmerju in posledično ne o pravicah, ki bi iz tega izhajale. Navedeno izhaja tudi iz ureditve v področnih zakonih, saj primeroma ne ZSDP in ne ZZZPB zavarovanja obsojencev ne urejata.

ZZVZZ za osebe na prestajanju zaporne kazni in vzgojnega ukrepa pri delu, poklicnem izobraževanju in pri opravljanju dovoljenih dejavnosti v skladu z zakonom, predvideva le zavarovanje za poškodbo pri delu in poklicno bolezen. Prispevek za zdravstvene storitve, povračila potnih stroškov, pogrebno in posmrtnino, ki po določbi 3. točke Sklepa o pavšalnih prispevkih za obvezno zdravstveno zavarovanje znaša 526 tolarjev mesečno oziroma od vsake pogodbe o delu, pa zanje v skladu z drugim odstavkom 49. člena ZZZVZZ plačuje pravna oziroma fizična oseba, pri kateri je zavarovanec na usposabljanju oziroma delu.

V ZPIZ-1 je bilo zavarovanje zapornikov urejeno v 24. in 26. členu, in sicer je 24. člen ZPIZ-1 določal, da se obvezno zavarujejo državljani Republike Slovenije, ki med prestajanjem kazni zapora na območju Republike Slovenije delajo s polnim delovnim časom. Kot izhaja iz komentarja omenjenega člena (Belopavlovič et al., 2000, str. 177), je namen omenjene zakonske določbe zagotoviti socialno varnost za primer starosti, invalidnosti ali smrti tudi obsojencem, ki sicer ne bi mogli dopolniti minimalnih pogojev za pridobitev pravic iz obveznega zavarovanja, zlasti če so bili obsojeni na daljšo zaporno kazen. Osnova za plačilo prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje je za zavarovance iz 24. člena ZPIZ-1 najmanj znesek minimalne plače, kot to določa 212. člen ZPIZ-1.

V skladu z 222. členom ZPIZ-1 je zavezanec za plačilo prispevkov zavarovancev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje za zavarovance iz 24. člena tega zakona RS, prav tako pa je zanje RS tudi zavezanka za plačilo prispevkov delodajalcev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kot to določa sedma alineja 223. člena istega zakona.

³⁸ Plačilo, ki ga za omenjeno delo prejmejo obsojenci je zgolj simbolične narave in ima nekakšen značaj nagrade. V skladu s 54. členom ZIKS-1 je osnova za izračun plačila za delo obsojencev 25 odstotkov osnove za obračun plače zaposlenih v državnih organih, ki pa se lahko za doseženi nadpovprečni oziroma podpovprečni uspeh pri delu poveča ali zmanjša.

Osebe na prestajanju kazni zapora, ki niso obvezno zavarovane po tem zakonu, ter mladoletniki, proti katerim se izvršuje vzgojni ukrep oddaje v prevzgojni dom, so obvezno zavarovani za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni na podlagi sedme alineje prvega odstavka 26. člena ZPIZ-1. Omenjeni zavarovanci so v skladu z drugim odstavkom istega člena obvezno zavarovani tudi za primer invalidnosti, ki je posledica poškodbe izven dela, nastale zaradi višje sile. Z omenjeno zakonsko določbo je vzpostavljeno zavarovanje za posebne primere za tiste zapornike, ki ne opravljajo dela s polnim delovnim časom oziroma delajo le občasno. Gre za zavarovanje, ki ni omejeno le na čas, ki ga zaporniki prebijejo na delu, ampak velja za ves čas bivanja v zaporu, če invalidnost nastane kot posledica poškodbe zaradi višje sile. Zavezanec za plačilo prispevkov za posebne primere zavarovanja je na podlagi 225. člena ZPIZ-1 pravna ali fizična oseba, pri kateri so te osebe na usposabljanju oziroma delu, prispevek za te zavarovance pa v skladu z 213. členom v povezavi s VI. točko Sklepa o določitvi prispevkov za posebne primere zavarovanja plačuje Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij v znesku 1.964 tolarjev mesečno.

Iz navedenega lahko ugotovimo, da je zdravstveno zavarovanje zapornikov v našem sistemu urejeno nedosledno, saj so za enak prispevek in enak obseg pravic zavarovani tako tisti obsojenci, ki med prestajanjem kazni delajo, kot tudi tisti, ki v tem času ne delajo. Posledično sta različna tudi zavezanca za plačilo pavšalnega prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje: za osebe, ki v času prestajanja zaporne kazni delajo, je zavezanec za plačilo prispevka pravna oseba, pri kateri delajo, medtem, ko je zavezanec za plačilo prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje tistih zapornikov, ki v času prestajanja ne delajo ali se le usposabljujejo, zavod za prestajanje kazni. Nedoslednost naj bi bila korigirana z zakonom o izvrševanju proračuna Republike Slovenije za leto 2004 in 2005, ki je že v postopku sprejemanja in v 48. členu predvideva, da se do sistemske ureditve v ZZVZZ zapornikom zagotavlja obvezno zdravstveno zavarovanje, ker danes te pravice v smislu statusa zavarovane osebe nimajo in mora RS neposredno plačevati zdravstvene storitve oziroma plačevati posebno (komercialno) zdravstveno zavarovanje.

Nekoliko ustrežnejša je bila ureditev na področju invalidskega in pokojninskega zavarovanja, saj je bilo od obveznega zavarovanja zapornikov, ki v času prestajanja kazni delajo s polnim delovnim časom, na podlagi 24. člena ZPIZ-1, ločeno obvezno zavarovanje za posebne primere zavarovanja za vse tiste, ki v času prestajanja kazni delajo zgolj občasno ali sploh ne. Svojo trditev, da je šlo za ustrezno sistemsko ureditev utemeljujem s tem, da je bil celovito urejen tako način prijave v zavarovanje³⁹, višina in način obračuna prispevkov ter zavezanec za plačilo.

Ker je bila določba 24. člena ZPIZ-1 razveljavljena z uveljavitvijo Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o izvrševanju proračuna Republike Slovenije za leto 2003 in 2004 (Uradni list RS, št. 63/03), je žal sistemsko dovršena ureditev pokojninskega in invalidskega zavarovanja postala nejasna oziroma nedorečena.

Ne glede na razveljavitev 24. člena ZPIZ-1 sta namreč še vedno veljavni določbi prvega in drugega odstavka 65. člena ZIKS-1, po katerih je zavod dolžan po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju pokojninsko zavarovati obsojence, ki so obsojeni na kazen nad 30

³⁹ V skladu z ZMEPIZ vloži prijavo v zavarovanje, odjavo iz zavarovanja in prijavo sprememb med zavarovanjem za zavarovance iz 24. člena ZPIZ-1 zavod za prestajanje kazni zapora, kjer je zavarovanec na prestajanju zaporne kazni.

dni zavora in med prestajanjem te kazni delajo s polnim delovnim časom ter pri tem dosegajo vsaj povprečni delovni uspeh.

Prav tako so obsojenci, ki se jim čas, prebit v priporu, šteje v kazen zavora in so v času pripora delali skladno s prejšnjim odstavkom, za čas pripora pokojninsko zavarovani, če so bili plačani prispevki.

Glede na določbo drugega odstavka 67. člena ZIKS-1, ki določa, da lahko obsojenec, če meni, da ga zavod neopravičeno ni prijavil v pokojninsko in invalidsko zavarovanje, vložiti pritožbo na ministrstvo, pristojno za pravosodje, menim da bo razveljavitev določbe zakona s področja pokojninskega in invalidskega zavarovanja povzročila ne samo veliko nekonsistentnost v sistemu, temveč tudi potencialno škodo sami RS. Trditev nekaterih, da je razveljavitev 24. člena ZPIZ-1 smiselna, saj obsojencev medtem, ko v zavodu delajo s polnim delovnim časom, pač ni treba pokojninsko in invalidsko zavarovati, saj je z ZPIZ-1 uvedena pravica do državne pokojnine⁴⁰, zagotovo ne drži. Kot izhaja iz obrazložitve 4. člena ZPIZ-1 (Belopavlovič et al., 2000, str. 112) državna pokojnina ni pravica iz obveznega zavarovanja, temveč prejemek, ki se ob dopolnitvi določene starosti zagotavlja osebam, ki niso dopolnile minimalne zavarovalne dobe za priznanje pravice niti po domačih niti po tujih predpisih.

Razveljavitev 24. člena ZPIZ-1 iz navedenega razloga bi tako veljala za utemeljeno le za tiste obsojence, ki večino navedenega življenjskega obdobja prebijejo v zaporu oziroma sicer niso pokojninsko in invalidsko zavarovani, zagotovo pa bo velika krivica povzročena tistim, ki bodo v zaporu prebili nekaj let, tam delali s polnim delovnim časom in iz tega naslova ne bodo pokojninsko in invalidsko zavarovani, preostanek svoje delovne dobe pa bodo zavarovani na primer iz delovnega razmerja. Ob upokojitvi bo njihova pokojninska doba krajša za čas, prebit v zaporu, kljub dejstvu da so delali s polnim delovnim časom, vendar niso bili vključeni v pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

3.9 Prispevki prostovoljno vključenih v PIZ

Državljeni RS, ki so dopolnili 15 let starosti in niso obvezno zavarovani, se lahko prostovoljno vključijo v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje pod pogoji in v primerih, ki jih določa 34. člen ZPIZ-1⁴¹. Tako se lahko posamezniki zavarujejo tudi takrat, ko sicer ne bi bili izpolnjeni pogoji za obvezno zavarovanje, ker niso v delovnem razmerju oziroma ne opravljajo dejavnosti, na podlagi bi se morali obvezno zavarovati, razen v

⁴⁰ Kot določa 59. člen ZPIZ-1, pridobi oseba s stalnim prebivališčem v RS, ki nima pravice do pokojnine po tem zakonu, iz tujega javnega pokojninskega sistema oziroma po drugih predpisih, in katere lastni dohodki ne presegajo premoženjskega cenusa za pridobitev varstvenega dodatka po tem zakonu, pravico do državne pokojnine, če je dopolnila 65 let starosti in je med 15. in 65. letom starosti najmanj 30 let prebivala v RS. Državna pokojnina znaša 33,33 % najnižje pokojninske osnove.

⁴¹ Sedmi odstavek 34. člena ZPIZ-1 določa, da zavarovanci, ki so za ožji obseg pravic zavarovani več kot polovico skupne pokojninske dobe do nastanka zavarovanega primera, nimajo pravice do odmere pokojnine od najnižje pokojninske osnove, do odpravnine in oskrbnine, do varstvenega dodatka, do delne pokojnine, pravic na podlagi III. kategorije invalidnosti, pravice do invalidnine, dodatka za pomoč in postrežbo in do dodatka za rekreacijo upokojencev. Osmi odstavek istega člena določa, da imajo, ne glede na določbo prejšnjega odstavka, pravico do dodatka in postrežbo slepi in nepokretni zavarovanci iz 138. člena tega zakona. V skladu z devetim odstavkom 34. člena ZPIZ-1 zavarovanec oziroma upokojenec, ki je pretežni del skupne zavarovalne dobe do pridobitve pravice do pokojnine dosegel v zavarovanju za ožji obseg pravic, nima pravice do odmere pokojnine od najnižje pokojninske osnove, do varstvenega dodatka, do dodatka za pomoč in postrežbo, razen za primer slepote, do pravic za primer invalidnosti, razen do invalidske pokojnine, in do dodatka za rekreacijo.

primeru, ko se zaposleni, ki delajo s krajšim delovnim časom od polnega, prostovoljno vključijo v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje za razliko do polnega delovnega časa. Na podlagi četrtega odstavka 34. člena ZPIZ-1 imajo enako možnost kot slovenski državljani tudi tujci, če je tako dogovorjeno z mednarodnim sporazumom.

Prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje plačujejo zavarovanci iz 34. člena ZPIZ-1 od osnove, ki si jo sami izberejo, vendar najmanj od zneska najnižje pokojninske osnove, povečane za davke in prispevke, lahko pa se zavarujejo tudi po nižji osnovi, ki znaša najmanj toliko kot zjamčena plača (zavarovanje za ožji obseg pravic⁴²).

Vsi zavarovanci, ki so prostovoljno vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, plačujejo prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje zavarovanca in delodajalca po stopnjah iz 8. člena ZPSV, in sicer skupaj 24,35 % od osnove (podobno kot samozaposleni) do 15. v mesecu za pretekli mesec. Kot že navedeno, pa so izjema ekonomsko šibkejši kmetje, zavarovani po šesti alineji 1. odstavka 34. člena ZPIZ-1, katerim prispevek za pokojninsko in invalidsko zavarovanje delodajalca v skladu s sedmo alinejo 223. člena ZPIZ-1 plačuje Republika Slovenija⁴³.

Podobno kot v primeru zavarovancev iz naslova opravljanja kmetijske dejavnosti, tudi za prostovoljno vključene v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje zakonsko ni urejena obveznost predlaganja obračuna prispevkov za socialno varnost, zato ti v praksi davčnemu organu oddajo izjavo o izbrani zavarovalni osnovi, davčni organ pa jih nato mesečno bremeni za ustrezno izračunan znesek prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Dejansko predvsem izpostave manjših davčnih uradov omenjene zavarovance mesečno obveščajo o višini njihovega dolga iz naslova prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, medtem ko so na območjih večjih davčnih uradov prepuščeni sami sebi. Podobno različno je ravnanje izpostav davčnih uradov oziroma davčnih uradov v povezavi s prisilno izterjavo neplačanih prispevkov iz tega naslova. Zmotna je namreč trditev, da pomeni prostovoljna vključitev v obvezno zavarovanje tudi »prostovoljno« odločitev za plačilo prispevkov in je zavarovancu priznano pač toliko pokojninske dobe, kolikor prispevkov ima plačanih.

Od trenutka vključitve v zavarovanje (obvezne ali prostovoljne) so zavarovanci glede svojih obveznosti plačevanja prispevkov izenačeni, kar pomeni, da bi moral davčni organ v primeru neplačila prispevkov tovrstnemu zavezancu izdati odločbo, ki bi podobno kot v primeru kmetov, predstavljala izvršilni naslov in v kolikor obveznosti ne bi bile poravnane, uvesti prisilno izterjavo. Navedeno nedvomno sledi tudi iz prvega odstavka 228. člena ZPIZ-1, ki določa, da opravlja DURS nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, pobira, izterjuje ter vodi ustrezne evidence o vplačanih prispevkih za posamezne zavarovance (ne glede na (ne)prostovoljnost vključitve v zavarovanje).

⁴² Glede pravic iz zavarovanja za ožji obseg pravic glej opombo 41.

⁴³ Prav tako so izjema na primer zakonci oziroma zunajzakonski partnerji diplomatov. Na podlagi 51. člena Zakona o zunanjih zadevah (Uradni list RS, št. 45/01 in 78/03) se čas bivanja zakonca diplomata, ki je na delu v tujini, oziroma osebe, ki je pred odhodom diplomata v tujino z njim živela v dalj časa trajajoči življenjski skupnosti, ki je po predpisih o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo, v šteje v zavarovalno dobo, če je bil zakonec oziroma izvenzakonski partner do odhoda v tujino v delovnem razmerju ali prijavljen na zavodu za zaposlovanje. Prispevke krije proračun.

V kolikor posameznik, prostovoljno vključen v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, ni zmožen poravnati obveznosti iz naslova prispevkov, je namreč z ZMEPIZ⁴⁴ za odjavo iz zavarovanja predviden prav tako ustrezen postopek kot je predpisan za prijavo v zavarovanje, kar pa se v praksi žal ne izvaja dovolj dosledno, saj je za obračunane neplačane prispevke prostovoljno vključenih v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje le redko uvedena prisilna izterjava, dolg v evidencah davčnega organa se kopiči, zavarovanci, ki prispevkov ne plačajo, pa se ne čutijo prisiljeni urediti si svoj status in se odjaviti iz zavarovanja, takoj ko bremena plačevanja prispevkov ne zmorejo več.

3.10 Prispevki za socialno varnost tujcev

Kot v večini držav po svetu, deluje tudi v Sloveniji veliko število posameznikov, ki niso slovenski državljani, bodisi na podlagi delovnega dovoljenja in sklenjene pogodbe o zaposlitvi⁴⁵ bodisi na osnovi drugih pogodb, kot so na primer podjemne pogodbe.

Enako kot v primeru izplačil rezidentom, je tudi ob izplačilu osebnih prejemkov nerezidentom⁴⁶ izplačevalec – pravna oseba ali zasebnik dolžan obračunati davek in ostale obvezne dajatve hkrati z obračunom osebnih prejemkov, plačati pa v šestih dneh po izplačilu osebnih prejemkov, vendar najpozneje do prvega naslednjega izplačila osebnih prejemkov ter davčnemu organu dostaviti obračun osebnih prejemkov najkasneje na dan izplačila osebnih prejemkov.

Medtem, ko v zvezi s plačilom davka od osebnih prejemkov in davka na določene prejemke ni pomembno, ali gre za rezidenta ali nerezidenta, saj sta oba zavezanca od enakih osnov in po enakih stopnjah (Hieng, 2000, str. 8), so glede na različni pravni temelj delovanja tujih državljanov različne tudi njihove obveznosti in pravice iz naslova plačevanja prispevkov za socialno varnost, zato so v nadaljevanju predstavljene štiri najbolj tipične situacije.

3.10.1 Prispevki za socialno varnost tujcev na podlagi sklenjene pogodbe zaposlitvi

V skladu z določbo prvega odstavka 21. člena ZDR lahko tujec ali oseba brez državljanstva sklene pogodbo o zaposlitvi, če izpolnjuje pogoje, določene s tem zakonom, in pogoje, določene s posebnim zakonom, ki ureja zaposlovanje tujcev. Pogodba o zaposlitvi, sklenjena v nasprotju s 1. odstavkom 21. člena ZDR, je nična.

⁴⁴ V skladu s tretjim odstavkom 23. člena ZMEPIZ zavarovanci iz 34. člena ZPIZ-1 sami vložijo prijavo v zavarovanje, druga alineja 27. člena ZMEPIZ pa določa, da vložijo zavezanci iz tretjega odstavka 23. člena tega zakona poleg prijave v zavarovanje tudi odjavo iz zavarovanja in prijavo sprememb med zavarovanjem.

⁴⁵ V povezavi s tujci potrebno omeniti, da področni zakoni s področja bančništva in zavarovalništva predpisujejo, da morajo biti člani uprave zaposleni za nedoločen čas s polnim delovnim časom. Tako mora biti član uprave banke na podlagi 2. odstavka 22. člena Zakona o bančništvu (Uradni list RS, št. 7/99, 31/00 – ZP-L, 59/01 in 55/03) v delovnem razmerju za nedoločen čas s polnim delovnim časom. Podobno določbo o obvezni sklenitvi pogodbe o zaposlitvi s polnim delovnim časom za nedoločen čas s članom uprave vsebuje tudi Zakon o zavarovalništvu (13/00, 31/00 – ZP-L, popr. 91/00, 12/01 – sklep US, 21/02, 52/02 – ZJA, 91/02 – sklep US in 29/03 – odločba US) v 2., 3. in 4. odstavku 22. člena ter četrti odstavek 344. ZPIZ-1 za člana uprave pokojninske družbe.

⁴⁶ Rezidenti Slovenije so fizične osebe, ki imajo v Sloveniji stalna bivališča, druge osebe so nerezidenti (Hieng, 2000, str. 8).

Po določbi 1. odstavka 7. člena ZDR sta delavec in delodajalec pri sklepanju in prenehanju pogodbe o zaposlitvi in času trajanja delovnega razmerja dolžna upoštevati določbe tega in drugih zakonov, ratificiranih in objavljenih mednarodnih pogodb, drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov delodajalca, glede na določbo 2. odstavka istega člena pa se lahko s pogodbo o zaposlitvi oziroma s kolektivno pogodbo določijo pravice, ki so za delavca ugodnejše, kot jih določa ta zakon.

Medtem, ko ZPIZ-1 v 19. členu vsebuje določbo po kateri lahko osebe, ki so obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovane v tujini oziroma njihovi delodajalci, pri ministrstvu, pristojnem za delo, predlagajo izvzem iz obveznega zavarovanja, če je tako določeno z mednarodnim sporazumom, pa ZZVZZ, kot tudi drugi področni zakoni s področja socialnega zavarovanja, tovrstne določbe ne vsebuje, vendar lahko tujec, ki je vključen v socialno zavarovanje v tujini, oziroma njegov delodajalec pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve predlaga izvzem iz zavarovanja. Ta je mogoč le v izjemnih primerih, saj se presoja pokritost z ratificiranimi sporazumi o socialni varnosti (bilateralne in multilateralne konvencije).

3.10.2 Prispevki za socialno varnost tujcev od izplačanih sejin

V skladu z drugim odstavkom 27. člena ZPIZ-1 so pri opravljanju dela za plačilo v okviru kakšnega drugega pravnega razmerja obvezno zavarovani za invalidnost, telesno okvaro ali smrt, ki je posledica poškodbe pri delu ali poklicne bolezni, le zavarovanci po ZPIZ-1. V kolikor tujec, kateremu je sejnina izplačana s strani slovenskega izplačevalca, ni vključen v zavarovanje po ZPIZ-1, zanj ne nastane obveznost plačila pavšalnega prispevka za posebne primere zavarovanja, kot je to sicer običajno ob izplačilu sejin slovenskim državljanom.

Prav tako se v primeru izplačila sejnine tujcu ne obračuna in ne plača pavšalni prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje, ki ga ni potrebno plačati niti ob izplačilu sejnine slovenskemu državljanu, saj so za poškodbo pri delu in poklicno bolezen po 6. točki 17. člena ZZVZZ zavarovane le osebe, ki opravljajo delo na podlagi pogodbe o delu.

3.10.3 Prispevki za socialno varnost tujcev na podlagi sklenjene podjemne pogodbe

V primeru, da se tujcu izplača prejemek na podlagi delovršne pogodbe (pogodbe o delu⁴⁷), izplačevalec, podobno kot v predhodno opisanem primeru izplačila sejin, ni dolžan obračunati in plačati pavšalnega prispevka za posebne primere zavarovanja po ZPIZ-1.

⁴⁷ Novi ZDR je opustil pogodbo o delu, ki jo je v IX poglavju urejal stari ZDR za opravljanje začasnih in občasnih del. za katere je smela organizacija oziroma delodajalec z enim ali več prevzemniki skleniti pogodbo o delu za opravljanje začasnih oziroma občasnih del, ki so lahko trajala največ 60 dni v koledarskem letu in za opravljanje trajnejših kratkotrajnih del, za največ 8 ur na teden. Glede na navedeno od uveljavitve novega ZDR dalje delodajalci (tako z rezidenti kot z nerezidenti) pogosteje sklepajo podjemne pogodbe. Podjemna pogodba (pogodbo o delu) je urejena v členih od 619. do 648. Obligacijskega zakonika (Uradni list RS, št. 83/01). Po določbi 619. člena navedenega zakonika se s podjemno pogodbo podjemnik zavezuje opraviti določen posel, kot je izdelava ali popravilo kakšne stvari, kakšno telesno ali umsko delo ipd., naročnik pa se zavezuje, da mu bo za to plačal.

V tem primeru pa nastane obveznost za obračun in plačilo pavšalnega prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje. V skladu s 5. točko 17. člena ZZVZZ so za poškodbo pri delu in poklicno bolezen zavarovane osebe, ki opravljajo delo na podlagi pogodbe o delu. V kolikor imata tujec kot podjemnik in izplačevalec (pravna oseba ali zasebnik) kot naročnik, sklenjeno ustrezno pogodbo, ob izplačilu prejemka iz tega naslova nastane obveznost obračuna in plačila pavšalnega prispevka za obvezno zdravstveno zavarovanje po 3. točki Sklepa o pavšalnih prispevkih za obvezno zdravstveno zavarovanje. Ta znaša 526 tolarjev in se plačuje mesečno oziroma od vsake pogodbe o delu

3.10.4 Prispevki za socialno varnost tujcev, ki storitve opravljajo v tujini

V kolikor tujec nerezident opravlja za slovensko podjetje storitve v tujini, podjetje pa mu prejeme nakazuje bodisi v tujino bodisi na njegov nerezidenčni račun v Sloveniji, se tujec v takem primeru ne zavaruje po naših predpisih, zato se od tovrstnih izplačil sicer plačuje davek od osebnih prejemkov, ne plačata pa se prispevek za posebne primere zavarovanja po ZPIZ-1 in ne pavšalni prispevek za obvezno zdravstveno zavarovanje po ZZVZZ.

4 MEDNARODNA PRIMERJAVA SISTEMA PLAČEVANJA PRISPEVKOV ZA SOCIALNO VARNOST

Če se najprej osredotočim na tranzicijske države, lahko ugotovim, da so vse, podobno kot Slovenija, prednostno pristopile k reformi pokojninskega sistema. Kot navaja Muellerjeva (Mueller, 2002, str. 390), je v večini tranzicijskih držav odločilen vpliv Svetovne banke (World Bank), ki je s svojo prisotnostjo kot svetovalna institucija pomembna na lokalnem nivoju vsake od držav, nenazadnje pa tudi kot kreditodajalec s postavljanjem pogojev.

Svetovna banka je pomembno sodelovala pri reformi pokojninskega zavarovanja na Poljskem, kjer je, za razliko od Slovenije, pobiranje prispevkov za socialno varnost ločeno od pobiranja davkov od osebnih prejemkov, ki sodi v pristojnost davčne uprave. Navedeno diferenciacijo poljski strokovnjaki (Chlon-Dominczak, 2002, str. 5) utemeljujejo z dejstvom, da gre za dve različni osnovi in podlagi za plačilo. Drugi razlog naj bi bila pogostost obračunavanja oziroma poročanja, s tem pa tudi procesiranja informacij – prispevki za socialno varnost se namreč obračunavajo in plačujejo mesečno, medtem ko se davki prav tako plačujejo mesečno, vendar se obračuni davčnemu organu oddajajo le letno.

Predvsem iz razloga zbiranja prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanja po sistemu osebnih računov je do podobne diferenciacije na področju zbiranja prispevkov prišlo tudi na Madžarskem, Čileu in Avstraliji. Kljub zbiranju prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po sistemu osebnih računov se je, podobno kot v Sloveniji, na Švedskem, Argentini in Veliki Britaniji, v pristojnosti davčnega organa ohranil centraliziran način zbiranja informacij o obračunanih prispevkih in spremljanje plačil.

Zanimiv je primer Madžarske. Kot navaja Kiss (Kiss et al., 2002, str. 1) so se sredstva iz naslova prispevkov za socialno varnost pred letom 1989 zbirala kot proračunski prihodki (podobno kot pri nas prispevka za starševsko varstvo in za zaposlovanje). Med letoma 1989 in 1992 je posebni sklad socialnega zavarovanja zbiral prispevke za pokojninsko in zdravstveno zavarovanje in jih nato preusmeril institucijam pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. V letu 1993 sta se oblikovala samostojna sklada pokojninskega in invalidskega zavarovanja; do konca leta 1998 je prispevke zbiral sklad zdravstvenega zavarovanja in ustrezen del prenakazoval pokojninskemu skladu. Od leta 1999 dalje je pobiranje prispevkov za socialno varnost, podobno kot v Sloveniji, v pristojnosti davčne uprave.

Reforma socialnega zavarovanja v Romuniji sega v začetek 90. let prejšnjega stoletja. Zanimivo je, da je bil romunski sistem močno diverzificiran, saj je glede na kategorije zavarovancev obstajalo kar osem neodvisnih in med seboj nepovezanih sistemov (za zaposlene v državni upravi, kmete, zaposlene v vojski, duhovščino, obrtnike, odvetnike, ...). Glavna negativna posledica tovrstnega sistema je bilo oteženo prehajanje delovne sile iz enega sektorja v drugega (Toma, 2003, str. 1). Poleg tega zavarovanje za samozaposlene in kmete ni bilo obvezno ter so se ti za vključitev odločili prostovoljno, zato je bil delež vključenih, posledično pa tudi znesek njihovih zbranih prispevkov, zanemarljiv. Reforma v letu 1999 je najprej zajela področje zdravstvenega zavarovanja in zavarovanja za primer brezposelnosti. Ustanovljeni sta bili dve specializirani agenciji: ena za področje zdravstvenega zavarovanja, ki je v pristojnosti ministrstva za zdravje in družino, in druga, ki je v pristojnosti ministrstva za delo in socialne zadeve, za področje zaposlovanja. Obe nadzorujeta obračunavanje in zbirata prispevke za socialno zavarovanje v okviru svojih pristojnosti.

Zbiranje prispevkov za pokojninsko zavarovanje je v pristojnosti ministrstva za delo in socialne zadeve. Po primerjavi slovenskega sistema z romunskim sistemom lahko ugotovimo obstoj določenih podobnosti, ki se kažejo predvsem v načinu plačevanja prispevkov za socialno varnost. Podobno kot v Sloveniji, plačujejo v Romuniji prispevke za socialno varnost od zavarovalne osnove samozaposleni in kmetje⁴⁸ sami, vendar pa je zaradi ločenega načina zbiranja prispevkov za posamezno področje v Romuniji nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov v pristojnosti različnih institucij. Med pobiranjem davkov, ki je v pristojnosti ministrstva za finance in med pobiranjem prispevkov v pristojnosti omenjenih institucij ni nikakršne povezave (Toma, 2003, str. 5), zato so v teku priprave na vzpostavitev skupnega enotnega nadzora.

Kljub različnemu načinu zbiranja prispevkov je vsem državam skupen cilj doseči čim večjo učinkovitost pobiranja. Predvsem v tranzicijskih državah je osnovni problem, povezan z (ne)plačevanjem prispevkov za socialno varnost za zavarovance, ki so socialno zavarovani iz naslova delovnega razmerja, neizplačevanje plač. O podobnem problemu bi lahko govorili tudi v Sloveniji, vendar iz razloga, da ne pravne in ne fizične osebe ne oddajajo obračuna prispevkov za socialno varnost, če ne izplačajo osebnih prejemkov, DURS ne razpolaga s podatki o številu zaposlenih, ki jim delodajalec ni izplačal plače. Če za primerjavo navedem primer sosednje Hrvaške, kjer je zaradi specifične ekonomske situacije naveden problem še bolj pereč kot pri nas, naj bi po oceni kar 100.000 delavcev ne prejelo plač (Marinković – Drača, 2002, str. 524). Navedeno oceno avtorica potrjuje s številom insolventnih pravnih oseb (32.819), ki so 31.10.2001 zaposlovale 98.264 delavcev.

Neodvisno od naporov, ki jih oblasti vlagajo v povečanje učinkovitosti pobiranja prispevkov, pa se morajo, podobno kot v Sloveniji, povsod ukvarjati z zmanjševanjem evazije prispevkov. Razlogi za evazijo prispevkov so različni. Po Baileyu (Bailey, 1997, str. 3) so pogoji za nastanek tako na strani delojemalcev, delodajalcev, kot tudi vlade posamezne države. Delojemalci naj bi zavestno tolerirali neplačevanje ali plačevanje od nižje osnove, saj ljudje običajno preferiramo večjo sedanjo potrošnjo od nalaganja sredstev za zvečanje potrošnje v starosti. Ravno zato naj bi v evaziji z delodajalci tudi zavestno sodelovali, saj oblastem ne prijavljajo kršitev delodajalcev, ki jim del ali celotno plačo izplačajo v gotovini, izplačila pa ne prijavijo pristojnim institucijam. Po drugi strani se delodajalci plačilu prispevkov za socialno varnost izogibajo namerno, saj predstavljajo prispevki strošek dela, kar jim zmanjšuje dobiček. Odgovornost oblasti za evazijo prispevkov je v tem, da se pojavja zavedajo, a ga ne preprečujejo, saj ga redko in prenizko kaznujejo.

Dodatna odgovornost oblasti za pojav evazije izvira po McGillvrayu (McGillvray, 2001, str. 3 - 21) iz uvedbe državne pokojnine. Ta predstavlja vsaj minimalen vir preživetja v starosti, vendar pomeni v sedanjosti razlog za moralni hazard⁴⁹, saj nihče od zavarovancev ne more z gotovostjo trditi, da bo svojo upokojitev in pokojnino sploh doživel. Nezanemarljiv argument je tudi negotovost prihodnjih ekonomskih gibanj in s tem višine in možnosti izplačevanja pokojnin ter alternativni viri dohodkov zavarovancev (najemnine, kapitalski dobički in podobno).

⁴⁸ Za razliko od Slovenije so kmetje v Romuniji zavarovani tudi za primer brezposelnosti.

⁴⁹ Po Tajnikarju (Tajnikar, 2001, str. 408-418) lahko analizo asimetričnih informacij (razmere, pri katerih določeni posamezniki vedo nekaj, kar drugi ne vedo, in poizkušajo to izraziti tudi kot svojo prednost) izvajamo iz domneve skritih značilnosti. Poleg tega pa obstaja še posebna skupina problemov, povezanih z asimetričnimi informacijami, ki jih običajno imenujemo problemi moralnega tveganja. Ti problemi niso povezani s skritimi značilnostmi, pač pa so povezani s skritimi dejavnostmi, za katere nasprotni partner ne more zagotovo vedeti, da bodo izpeljane.

5 UGOTOVITVE ANALIZE OBSTOJEČEGA SISTEMA PLAČEVANJA IN NADZORA NAD PLAČEVANJEM PRISPEVKOV ZA SOCIALNO ZAVAROVANJE V REPUBLIKI SLOVENIJI

5.1 Kategorije zavarovancev, zavarovalnih osnov, najnižjih zavarovalnih osnov ter zavezancev za plačilo prispevkov za socialno varnost

Če na kratko strnem dosedanje ugotovitve pričujočega magistrskega dela, lahko podrobneje obravnavane kategorije zavarovancev obveznega socialnega zavarovanja v Republiki Sloveniji in njihove obveznosti glede plačevanja prispevkov za socialno varnost, najbolj nazorno prikažem v obliki spodaj navedene tabele.

Tabela 13 : Pregled kategorij zavarovancev, zavarovalnih osnov, najnižjih zavarovalnih osnov ter zavezancev za plačilo prispevkov za socialno varnost

Kategorija zavarovanca	Zavarovalna osnova	Najnižja zavarovalna osnova za PIZ in za starševsko varstvo	Najnižja zavarovalna osnova za zdravstveno zavarovanje in za zaposlovanje	Zavezanec za plačilo prispevkov zavarovanca	Zavezanec za plačilo prispevkov delodajalca
zaposleni v RS in državljani RS zaposleni pri tujcih	plača oz. nadomestilo plače	minimalna plača	dejansko izplačana plača oz. nadomestilo	zavarovanec	delodajalec
samozaposleni	zavarovalna osnova	minimalna plača	minimalna plača	zavarovanec	zavarovanec
kmetje in člani kmečkih gospodarstev	zavarovalna osnova	minimalna plača	minimalna plača oz. katastrski dohodek za zdravstveno zavarovanje, za zaposlovanje ni zavarovanja	nosilec kmečkega gospodarstva	nosilec kmečkega gospodarstva, državni proračun za PIZ
vajenci	mesečna nagrada	½ minimalne plače za PIZ, za starševsko varstvo ni zavarovanja	za zdravstvo pavšalni prispevek, za zaposlovanje ni zavarovanja	državni proračun	izplačevalec nagrade
prostovoljno vključeni v PIZ	zavarovalna osnova	bruto najnižja pokojninska osnova ali ½ bruto najnižje pokojninske osnove ali zajamčena plača za PIZ, za starševsko varstvo ni zavarovanja	ni zavarovanja	zavarovanec	zavarovanec ali državni proračun (kmetje, zakonci diplomatov)

5.2 Pomanjkljivosti glede načina obračuna prispevkov za socialno varnost

5.2.1 Evidentiranje obračunanih in plačanih prispevkov

Čeprav 448. člen ZPIZ-1 jasno nalaga Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, da zaradi nadzora nad plačilom prispevkov na podlagi podatkov DURS in v sodelovanju z njo vzpostavi evidenco o vplačanih prispevkih, ki so bili obračunani po tem zakonu, najpozneje v treh letih po uveljavitvi tega zakona, to je do 1. januarja 2003, navedeno še ni zaživelo v praksi.

Eden od razlogov, da davčni organ še vedno zbira podatke o obračunanih in plačanih prispevkih na način in na enakih obrazcih, kot so se uporabljali na dan 31.12.2002, je zagotovo ta, da še ni bil predpisan način in oblika obrazcev, ki bi omogočala zbiranje podatkov po individualnih zavarovancih.

Zagotovo ni zanemarljiv tudi vidik izrednega povečanja obsega podatkov, ki bi jih morala zbirati DURS, saj bi podobno kot kontrolne podatke za odmero dohodnine izplačevalci morali dostavljati obračun prispevkov od vseh izplačanih dohodkov. Pri tem je potrebno opozoriti, da bi navedeno, za razliko od kontrolnih podatkov za dohodnino, ki jih izplačevalci za vse izplačane dohodke, izplačane v preteklem letu davčnim zavezancem, dostavijo davčnemu organu le enkrat letno, pomenilo predložitev obračuna prispevkov za vsakega individualnega zavarovanca ob vsakokratnem izplačilu prejemkov.

Nujnost vzpostavitve enotnega spremljanja obračunanih prispevkov po posameznih zavarovancih izhaja iz dejstva, da nihče od nas (predvsem pa zaposleni pri malih delodajalcih) ne more zanesljivo vedeti, ali delodajalec zanj resnično plačuje prispevke, tega pa tudi ne more preveriti, saj se sedaj zbirni podatek o obračunanih obveznih dajatvah s strani delodajalca šteje za davčno tajnost⁵⁰.

Kako usodne posledice ima lahko obstoječi način zbiranja podatkov, po katerem nobeden državni organ ne vodi evidence o obračunanih in plačanih prispevkih za posameznike, kaže primer osnovne šole v Mariboru, kjer petim učiteljem skoraj dvajset let niso plačevali prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, kar so ugotovili šele, ko so se hoteli ti upokojiti (Ule et al., 2002, str. 12). Kljub kazenski odgovornosti bivše računovodkinje, katero so kazensko ovadili, se država verjetno ne bo mogla izogniti objektivni odgovornosti povezani z višino pokojnine upokojenih učiteljev, ki za nastalo situacijo niso nič krivi in seveda pri svoji pokojnini ne morejo biti prikrajšani.

⁵⁰ V skladu s 36. členom ZDavP se podatki, ki jih davčni zavezanec v davčnem postopku posreduje davčnemu organu, ter drugi podatki, ki jih davčni organ pridobi v zvezi z davčno obveznostjo davčnih zavezancev, štejejo za davčno tajnost, če ni s tem zakonom drugače določeno. V skladu s 3. točko 37. člena se lahko podatki, ki se po prejšnjem členu tega zakona štejejo za davčno tajnost, in sicer v zvezi s plačevanjem obveznih prispevkov in priznavanjem socialnih pravic ter prejemkov, posredujejo pristojnim zavodom.

5.2.2 Dostava obračuna prispevkov za socialno varnost v papirnati obliki

Glede na razpoložljive podatke Statističnega urada Republike Slovenije (Statistični letopis, 2002, str. 3) je sklepati, da v Slovenskem prostoru obstaja preko 80.000 pravnih oseb ter približno 64.000 samostojnih podjetnikov posameznikov in oseb, ki samostojno kot edini in glavni poklic opravljajo poklicno dejavnost.

Ob obravnavi problema oddaje obrazca obračuna davka po odbitku ter drugih dajatev od osebnih prejemkov, sem se prvenstveno osredotočila na najpogostejši obrazec, ki so ga ob izplačilu plač dolžne oddati vse pravne osebe, ne glede na obliko organiziranosti. Glede na zgoraj navedeno sem ocenila, da se poleg najmanj 34.000 obrazcev REK-1, ki jih pod predpostavko, da plače izplačujejo vsaj enkrat mesečno, morajo oddati pravne osebe⁵¹ v papirnati obliki, mesečno oddaja tudi približno 20.000 obrazcev REK-2 (ob izplačilu drugih osebnih prejemkov – izplačil po podjemnih pogodbah, najemnin, avtorskih honorarjev in podobno) ter zanemarljiva količina obrazcev REK-3 (ob izplačilih nagrad vajencem). Tovrsten sistem oddajanja obrazcev v papirnati obliki povzroča tako pri davčnem organu, kot pri davčnih zavezancih, obilico odvečnih opravil.

Ob vzpostavitvi možnosti, ali morda še boljše, obvezne oddaje obrazca REK v elektronski obliki, ne DURS kot prejemnik obračunov, kot tudi ne zavezanci - pravne osebe, ki izplačujejo osebne prejemke, ne bi orali »ledine«, saj poleg elektronskega plačilnega prometa, ki je postal stalnica, poslovni subjekti že oddajajo številna poročila in obrazce v elektronski obliki z relativno nizkimi stroški in z že zagotovljenimi mehanizmi varovanja podatkov, ki so že vzpostavljeni za tovrstno sporočanje podatkov.

Podatki, poslani v elektronski obliki s strani zavezancev, bi se takoj vključevali v računalniško vodene evidence davčnega organa. S tem bi se davčni organ izognil ročnemu vnosu, kar pomeni tudi izključitev možnosti napak, ki sicer lahko nastanejo pri ročnem vnosu. Izrednega pomena je v tem primeru predvsem časovna komponenta. Evidentiranje prejema po pošti dostavljenega obrazca in ročni vnos podatkov bi tako postali nepotrebni. Ustrezna priprava programa za vnos obrazca, ki bi se posredoval v elektronski obliki, bi z logičnimi kontrolami za vnos s strani davčnega zavezanca pomenila večjo kvaliteto predloženih podatkov s strani zavezancev in s tem manj zastojev, pozivov k popravkom ter predvsem slabe volje tako davčnih uslužbencev kot tudi davčnih zavezancev.

5.3 Pomanjkljiva pravna podlaga za enakopravno kategorij obravnavo zavarovancev

5.3.1 Neenakopravnost v pravicah in obveznostih kategorij zavarovancev

V Sloveniji obstajajo za različne kategorije zavarovancev različne osnove in prispevne stopnje za plačilo prispevkov za socialno varnost. Razlike pa se pojavljajo tudi med določenimi

⁵¹ Od približno 80.000 registriranih pravnih oseb jih le približno 34.000 zaposluje delavce.

skupinami zavarovancev, ki kljub enaki dolžnosti plačevati prispevke za socialno varnost kot ostali zavarovanci nimajo enakih pravic⁵².

Drug manj znan problem so lastniki zasebnih podjetij, ki so kot samozaposleni zavarovani po drugem odstavku 15. člena ZPIZ-1. V nasprotju s z določbo tretjega odstavka 23. člena ZMEPIZ, ki določa da zavarovanci iz 15. člena ZPIZ-1 sami vložijo prijavo v zavarovanje, so zanje v praksi prijavitelji v zavarovanje pravne osebe, katerih lastniki oziroma družbeniki so.

Omenjeni zavarovanci bi morali prispevke za socialno varnost v skladu s 4., 6. in 16. členom ZPSV, enako kot ostali samozaposleni, obračunavati in plačevati od zavarovalne osnove. V skladu s tretjim odstavkom 2. člena Pravilnika o določanju zavarovalnih osnov in postopku za razvrščanje v zavarovalne osnove se uvrstitev v zavarovalno osnovo za poslovodne osebe in družbenike določi na podlagi odločbe o odmeri dohodnine in glede na podatke o povprečni oz. minimalni plači za leto, na katero se nanaša odločba o odmeri dohodnine. Nadalje določa 5. odstavek istega člena, da se zavarovalna osnova zavarovanca iz tretjega odstavka določi glede na doseženi dobiček zavarovanca, ki je ugotovljen na podlagi odločbe o odmeri dohodnine brez upoštevanja prispevkov ter brez znižanj oziroma olajšav v skladu z zakonom o dohodnini. V skladu s prvim odstavkom 7. člena navedenega pravilnika je doseženi dobiček iz petega odstavka 2. člena za zavarovanca iz tretjega odstavka 2. člena iz odločbe o odmeri dohodnine izhajajoč bruto dohodek, katerega je zavarovanec dosegel kot poslovodni delavec oziroma družbenik, zmanjšan za priznane stroške.

Po četrtem odstavku 208. člena ZPIZ-1 in v povezavi s šestim odstavkom 9. člena pravilnika je, ne glede na določbo prve alineje prvega odstavka 209. člena ZPIZ-1, najnižja osnova za obračun prispevkov za zavarovance iz drugega odstavka 15. člena tega zakona, najnižja pokojninska osnova.

Ti zavarovanci, ki so hkrati zavezanci za plačilo prispevkov zavarovanca kot tudi prispevkov delodajalca, sestavijo obračun prispevkov za socialno varnost od zavarovalne osnove in ga davčnemu organu predložijo na obrazcu, ki je predpisan z Odredbo o obrazcu za obračun prispevkov za socialno varnost (Uradni list RS, št. 34/96).

Problem predstavlja 7. člen ZPSV, ki določa, da se prispevki za socialno varnost delodajalcev in zavezancev iz 4. člena ZPSV in prispevki delodajalcev za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje všttevajo med odhodke pred ugotovitvijo dobička.

Dobiček gospodarskih družb v Republiki Sloveniji je obdavčen v skladu z Zakonom o davku od dobička pravnih oseb (Uradni list RS, št. 14/03 – UPB1, v nadaljevanju: ZDDPO). Zavezanec za davek od dobička je pravna oseba, zavezanec za plačilo prispevkov za socialno varnost lastnika zasebnega podjetja pa je v primeru pravilne prijave v zavarovanje lastnik podjetja – fizična oseba. V skladu z 11. členom ZDDPO se med odhodke davčnega zavezanca (pravne osebe) všttevajo odhodki, obračunani na podlagi predpisov ali računovodskih standardov, razen odhodkov, za katere je s tem zakonom predpisan drugačen način ugotavljanja. Med odhodke davčnega zavezanca se všttevajo samo tisti odhodki, ki so neposreden pogoj za opravljanje dejavnosti ali posledica opravljanja te dejavnosti oziroma samo tisti odhodki, ki so neposreden pogoj za ustvarjanje prihodkov kot to določa prvi odstavek 12. člena ZDDPO. Med davčno priznane odhodke zavezanca za davek od dobička

⁵² Podrobneje glej stran 69.

pravnih oseb (ob pravilno sprovedeni prijavi v zavarovanje) ne bi mogli šteti obračunanih prispevkov za socialno varnost lastnika podjetja, saj ti niso neposreden pogoj za ustvarjanje prihodkov in bi jih moral poravnati lastnik zasebnega podjetja sam. Med davčno priznane odhodke zavezanca za davek od dobička pravnih oseb pa štejemo prispevke za socialno varnost zaposlenih pri pravni osebi, kar sledi iz SRS 15 (2002), ki obravnava stroške dela in stroške povračil zaposlencem (v nadaljevanju: zaposlenim). V skladu s C. poglavjem navedenega standarda, ki vsebuje opredelitve ključnih pojmov, je zaposleni (delavec) fizična oseba, ki je v delovnem razmerju pri podjetju, dajatve podjetja za davke ter socialno varnost pa so obveznosti podjetja, odvisne od bruto plač in povračil zaposlenim.

Dejstvo je, da ima član uprave poleg pravic in obveznosti, ki jih ima po zakonu o gospodarskih družbah, tudi druge pravice in obveznosti, ki se določijo s pogodbo med članom uprave in družbo, lahko pa se določijo tudi z notranjimi akti družbe (statutom in pravilniki). Pri sklepanju pogodb gre v praksi največkrat za pogodbo o zaposlitvi, ki se v praksi imenuje tudi individualna pogodba o zaposlitvi, v nasprotju s tipiziranimi pogodbami o zaposlitvi, ki se sklepajo z drugimi zaposlenimi. Formalno velja vse, kar velja za pogodbo o zaposlitvi za zaposlene nasploh, brez bistvenih razlik tudi za pogodbo o zaposlitvi za člane uprave oziroma poslovodstvo nasploh. Menim, da ne obstajajo zakonske ovire, ki bi posamezniku preprečevale sklenitev delovnega razmerja s podjetjem, katerega (so)lastnik je. Glede na določbo 25. člena ZPIZ-1, ki pravi, da se oseba, ki istočasno izpolnjuje pogoje za vključitev v obvezno zavarovanje na več podlagah, obvezno zavaruje po tisti podlagi, ki je v tem zakonu navedena pred drugimi podlagami, po katerih bi bila vključena, ima vključitev v zavarovanje po prvem odstavku 13. člena ZPIZ-1 (iz naslova delovnega razmerja) prednost pred vključitvijo v zavarovanje po drugem odstavku 15. člena ZPIZ-1 (iz naslova (so)lastništva v zasebnem podjetju).

Da ima navedena zakonska nejasnost in neuskkljenost v delovanju pristojnih institucij posledice v praksi, izhaja iz interne analize DURS, ki je na podlagi analize vzorca 405 oseb, katere so v davčnem registru evidentirani kot zavarovanci po drugem odstavku 15. člena ZPIZ-1, torej kot lastniki oziroma družbeniki zasebnih podjetij, ki niso zavarovani na drugi podlagi, pokazala da:

- za 367 zavarovancev (90,62 %) pravne osebe predlagajo obrazec REK-1 za izplačilo plač zaposlenim,
- za 35 zavarovancev (8,64 %) ni predloženih nobenih obračunov,
- le 3 zavarovanci (0,74 %) predlagajo obračun prispevkov za socialno varnost za lastnike zasebnih podjetij.

Davčni upravi RS je z 32. členom ZMEPIZ naložena obveznost vlaganja prijave podatkov o osnovi, zavarovalni dobi v preteklem koledarskem letu, o vplačanem prispevku ter prijave sprememb teh podatkov med drugim tudi lastnike zasebnih podjetij. V skladu z ugotovitvami glede postopka prijave v zavarovanje, ki jih za te zavezance opravijo pravne osebe in glede na to, da se večini teh zavezancev izplačujejo plače in so podatki o obračunanih prispevkih vključeni v obrazce REK-1 sklepam, da pravne osebe sporočajo podatke o osnovi, zavarovalni dobi v preteklem koledarskem letu, vplačanih prispevkih za poslovodne osebe oz. družbenike skupaj s podatki za vse zaposlene z enim M-4/M-8 obrazcem, zato bi bilo izpolnjevanje obrazca M-4/M-8 s strani DURS glede na opisano situacijo nemogoče. DURS namreč za to kategorijo samozaposlenih ne vodi posamične evidence o obračunu in plačilu prispevkov za socialno varnost in zato ne razpolaga z ustreznimi individualnimi podatki v enaki obliki kot za ostale samozaposlene.

5.3.2 Rok za obračun in plačilo prispevkov za socialno varnost

Ponovno bi izpostavila dejstvo, da je za samozaposlene zakonsko predpisan rok za obračun in plačilo prispevkov, kar omogoča njihovo evidentiranje in izterjavo, za zaposlene delavce pa tečejo vsi roki za obračun in plačilo prispevkov za socialno varnost šele od izplačila osebnih prejemkov dalje. Navedeno pomeni, da v kolikor do izplačila prejemka ne pride, delodajalec prispevkov ni dolžan obračunati, posledično pa tudi ne plačati. Iz tega razloga razpolaga DURS le s podatkom o dolgu iz naslova neplačanih prispevkov za socialno varnost samozaposlenih in kmetov ter tistih pravnih oseb in zasebnikov, ki so izplačali osebne prejemke in oddali ustrezen REK obrazec oziroma plačilne liste za zaposlene delavce, prispevkov iz tega naslova pa niso poravnali ali niso poravnali v celoti⁵³.

Odločitev, ali je potrebno z zakonom predpisati rok za predložitev obračuna in plačilo prispevkov za socialno varnost tudi za pravne osebe in zasebnike, ki zaposlujejo delavce, neodvisno od izplačila plač, torej tudi, če plač ne izplačajo, zagotovo ni lahka. Navedeno bi po eni strani povzročilo znatno povečanje dolga iz naslova obračunanih, a neplačanih prispevkov v evidencah davčnega organa, z obvezno prisilno izterjavo (katere uspeh je vprašljiv) obremenilo že tako preobremenjene davčne izvršitelje ter posledično v končni fazi lahko povzročilo občutno več predlogov za uvedbo stečajnih postopkov pravnih oseb in zasebnikov.

Po drugi strani menim, da je tovrsten ukrep potreben, predvsem iz preprostega človeškega razloga, da zagotovo med nami ni nikogar, ki bi daljše obdobje hodil v službo in za svoje delo ne bi dobival plače, ker preprosto ne bi mogel preživeti. Delež delodajalcev, ki imajo večje število zaposlenih delavcev, pa vendarle ne plačujejo prispevkov za socialno varnost v Sloveniji zagotovo ni zanemarljiv.

V javnosti se informacije o pomanjkljivosti obstoječe ureditve, katere posledica je izpad proračunskih prihodkov, ki jih bomo v končni fazi morali pokriti ostali davkoplačevalci, pojavijo le ob razvpitih primerih stečajev. Primeroma navajam afero Mebles in Zbiljski gaj. Kot navaja Duhovnik (Duhovnik, 2003, str. 3), se bodo iz razloga, da delavci uradno niso dobivali plač, njihove bodoče premajhne pokojnine dopolnjevale iz državnega proračuna. Da 18 delavcev v zadnjih treh letih zagotovo ni delalo zastonj, je moč sklepati iz dejstva, da niso nikoli tožili, da imajo premajhne plače ali celo stavkali, pri tem pa imajo po izjavi neimenovanega delavca direktorja radi in razumejo njegove težave.

Sama menim, da bi se v obstoječem sistemu nekdo od pristojnih institucij⁵⁴ (DURS, ZPIZ, ZZZS) vsekakor moral »zganiti«, a se ni. Kot navaja omenjeni avtor, bi se v primeru, da bi omenjenemu podjetju projekt, ki mu objektivno ne kapitalsko in ne poslovno ni bil dorasel, uspel, za njegov »posebni« status in s tem vseh sodelujočih sploh ne izvedelo.

⁵³ Po podatkih DURS so neplačani prispevki pravnih oseb za PIZ na dan 31.12.2002 znašali 2.766 mio SIT in so bili za 39% nižji kot leta 2001, ko so znašali 3.845,5 mio SIT. Znižanje tega dolga je pripisati učinkom ukrepov prisilnih izterjav davčnega organa ter določilom zakona o finančnem poslovanju podjetij, na podlagi katerega je bilo v letu 2002 iz registra izbranih veliko število podjetij in s tem njihovih dolgov. Pri fizičnih osebah so neplačani prispevki za PIZ znašali 21.065,5 mio SIT, v okviru katerih je zajeto 20.698,3 mio SIT po stanju na dan 31.12.2001. Stanje neplačanih prispevkov konec leta 2002 se je torej zvišalo za 375,7 mio SIT ali za 1,8 %. Povišanje neplačanih prispevkov fizičnih oseb je posledica nelikvidnosti in povišanja zavarovalnih osnov (Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, str. 25).

⁵⁴ Očitno je do reakcije pristojnih prišlo šele po javno sproženih vprašanjih, ki so bila medijsko zelo odmevna, saj naj bi sedaj po informacijah iz medijev kot stečajni upnik v stečajnem postopku nad Meblesom in povezanimi podjetji nastopalo tudi Ministrstvo za finance s terjatvijo v znesku 234 milijonov tolarjev.

5.4 Nepovezan nadzor nad plačevanjem prispevkov za socialno varnost

Kljub temu, da je na podlagi področne zakonodaje nadzor nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov za socialno varnost v pristojnosti DURS, pa oba zavoda, torej tako ZPIZ kot ZZZS, še vedno tudi samostojno izvajata kontrolo nad obračunavanjem in plačevanjem prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje oziroma za zdravstveno zavarovanje. Navedeno teoretično pomeni prekrivanje pooblastil za nadzor, v praksi pa žal velja, da revizorji vsakega od zavodov izvajajo kontrolo nad pravilnostjo in pravočasnostjo obračunavanja ter plačevanja prispevkov s svojega delovnega področja (torej ZPIZ le za pokojninsko in invalidsko zavarovanje oziroma ZZZS samo za zdravstveno zavarovanje), DURS pa nadzoruje obračun vseh obveznih dajatev.

Pretok informacij o ugotovitvah tovrstnih nadzorov s strani zavodov na DURS je pomanjkljiv, kar zagotovo nekoliko pripomore k evaziji prispevkov, saj se represivni ukrepi in izterjava vseh prispevkov za socialno varnost ne izvajajo tako dosledno, kot bi se lahko. Da nadzor v zadnjih letih močno nazaduje, utemeljujem s pregledom izračunanega hipotetičnega deleža bruto plač (Covered Wage Bill), ki predstavlja, na podlagi bruto domačega proizvoda (v nadaljnjem besedilu: BDP), deleža bruto plač in prejemkov v % BDP, zneska pobranih prispevkov ter skupnih prispevnih stopenj zaposlenih in delodajalcev v posameznem letu, izračunani delež pokritih bruto plač.

Kot po Palaciosu povzema Stanovnik (Stanovnik, 2002, str. 5) je nizek izračunani delež bruto plač značilen za države v tranziciji z nizkim BDP-jem. Čeprav nizka vrednost omenjenega deleža ne pomeni vedno, da so siceršnje bruto plače in njihov delež v BDP nizke, pa predstavlja pomemben indikator gibanja izračunanih bruto plač glede na pobrane prispevke z upoštevanjem relevantnih prispevnih stopenj. V Sloveniji je hipotetični delež bruto plač leta 1992 znašal 41,4 %. Da uspešnost pobiranja prispevkov v Sloveniji nazaduje, je moč razbrati iz spodnje tabele, po kateri je le-ta z 39,35 % v letu 1995 padel na 36,14 % v letu 2001. Dodatna utemeljitev nazadovanja izhaja iz primerjave let 1997 in 2001 z enakima prispevnima stopnjama in skoraj identičnim deležem plač v % BDP.

Tabela 14: Izračunani hipotetični delež bruto plač v % BDP od leta 1995 dalje

Leto	BDP v tekočih cenah v mio SIT	Prispevki za PIZ zaposlenih in delodajalcev v % BDP	Dejansko pobrani prispevki v mio SIT (2 x 3)	Skupna stopnja PIZ prispevka zaposlenih + delodajalcev	Hipotetičen znesek plač v mio SIT glede na dejansko pobrane prispevke in stopnje (4 x 100 : 5)	Bruto plače in prejemki v % BDP	Bruto plače in prejemki v mio SIT (2 x 7)	Izračunani hipotetični delež bruto plač (6 : 2)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1995	2.221.459	12,2 %	271.018	31,00 %	874.252	48,2 %	1.070.743	39,35 %
1996	2.555.369	10,4 %	265.758	26,07 %	1.019.402	47,5 %	1.213.800	38,89 %
1997	2.907.277	9,4 %	273.284	24,35 %	1.122.316	46,9 %	1.363.513	38,60 %
1998	3.253.751	9,4 %	305.853	24,35 %	1.256.070	45,6 %	1.483.711	38,60 %
1999	3.648.401	9,2 %	335.653	24,35 %	1.378.452	45,1 %	1.645.429	37,78 %
2000	4.035.518	8,9 %	359.161	24,35 %	1.474.994	45,8 %	1.848.267	36,55 %
2001	4.740.995	8,8 %	359.161	24,35 %	1.713.380	46,8 %	2.218.786	36,14 %

Vir: Letno poročilo ZPIZ za leto 2002, Bilten javnih financ 6/2003, Statistični letopis 2002 in lastni izračun

6 ZAKLJUČEK

Menim, da je kljub pomanjkljivostim, od katerih so bile nekatere na kratko predstavljene ali vsaj omenjene, slovenski sistem socialnega zavarovanja dober. Za razliko od številnih evropskih držav, predvsem pa precej drugače kot v Združenih državah Amerike, je namreč v Sloveniji vsakomur zagotovljena vsaj osnovna socialna varnost. Ne glede na mojo oceno o kakovosti slovenskega sistema pa menim, da bi bilo potrebno na področju obračunavanja in plačevanja, predvsem pa nadzora nad plačevanjem prispevkov za socialno varnost, postoriti še marsikaj.

Seveda je najlažje prelagati odgovornost za anomalije, ki so, tako kot v vsakem, prisotne tudi v slovenskem sistemu, z institucije na institucijo, predvsem pa na vlado oziroma na državni (ne)interes.

Žal v Sloveniji kljub sodobni informacijski tehnologiji še vedno ni vzpostavljena evidenca obračunanih in plačanih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po zavarovancih. Verjetno bi bila uvedba tovrstne evidence smiselna tudi za ostale prispevke za socialno varnost, saj bi tako odpadlo ogromno dokumentarnega dela (izpolnjevanje in predlaganje obrazcev o osnovah, od katerih so bili obračunani prispevki v primerih upokojitve, uveljavljanja boleznin, nadomestil za čas starševskega dopusta, nadomestil zaradi brezposelnosti, in podobno). Ali in v kolikšni meri bi uvedba tovrstnega sistema poleg ogromnih stroškov in očitno večjega obsega procesiranih informacij v elektronski obliki pripomogla k boljši transparentnosti obračunanih in plačanih prispevkov, s tem pa tudi k zmanjšanju neplačevanja ali evazije, je težko oceniti.

Dejstvo je, da bo potrebno na področju plačevanja prispevkov za socialno varnost, tako na področju zbiranja podatkov, predvsem pa na področju nadzora, ki močno nazaduje, nekaj storiti.

Sama sem prepričana, da je poleg opisanega nazadovanja uspešnosti pobiranja prispevkov najbolj alarmantno dejstvo, ki se ga v Sloveniji očitno ne zaveda prav dosti ljudi, da ne more nihče niti približno oceniti, koliko delodajalcev, ki zaposlujejo delavce, ne oddaja obračunov obveznih dajatev in ne plačuje prispevkov za socialno varnost, bodisi iz razloga prikritih izplačil v gotovini, bodisi ker plač vsaj nekaj mesecev dejansko ne izplačuje.

Kot davkoplačevalki se mi zdi bolj kot »dopustnost« tovrstnega ravnanja škodljiva njegova posledica. Omenila sem že, da je v Sloveniji je na srečo osnovna socialna varnost še zagotovljena (skoraj) vsem. Dejstvo je, da jo nekdo mora plačati. Breme je zagotovo na strani tistih, ki polnimo proračunsko blagajno. Bolj ko si bomo zatiskali oči, manj bo tistih, ki bodo obvezne dajatve pošteno plačevali, s tem, da se že sedaj vztrajno povečuje število tistih, ki bodo socialne varnosti, financirane iz omenjene blagajne, deležni.

LITERATURA

1. Augusztinovics Maria et al.: The Hungarian pension system before and after the 1998 reform. Pension reform in Central and Eastern Europe Volume 1. Budapest: International Labour Office, 2002, str. 25 – 92.
2. Bešter Helena: Pokojninski sistemi v svetu in pri nas. Ljubljana: Center Marketing International, 1996. 175 str.
3. Bejaković Predrag: Iskustva i poruke iz reformi mirovinskih sustava u tranzicijskim zemljama. Financijska teorija i praksa. Zagreb, 26 (2002), 2, str. 405 – 435.
4. Belopavlovič et al.: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju s komentarjem. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 2000. 1306 str.
5. Bubnov Škoberne Anjuta: Uresničevanje Uredbe 1408/71/EEC in slovenski sistem socialne varnosti (povzetek). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, 2002. 2 str.
6. Chlon-Dominczak Agnieszka: Contribution collection system in Poland. Seminar on the restructuring of pension schemes in South Eastern Europe, Ljubljana, 4.-5. November 2002. 13 str.
7. Corden Anne: Self-employed people in the United Kingdom: Included or excluded. International Social Security Review. Malden: Blackwell Publishers Limited, 52 (1999), 1, str. 31 – 47.
8. Cvetko Aleksej: Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po novem. Ljubljana: Bonex založba, 2000. 435 str.
9. Duhovnik Jože: Afera Mebles in Zbiljski gaj. Delo, Ljubljana, 25. avgust, 2003. str. 3.
10. van Ginneken, Wouter: Social security for the informal sector: a new challenge for the developing countries. International Social Security Review. Malden: Blackwell Publishers Limited, 52 (1999), 1, str. 49 – 69.
11. Goršek Anita: Izvajanje zakona o matični evidenci (gradivo za strokovni posvet). Ljubljana: Odin d.o.o., 2003. 30 str.
12. Heller et al.: Public v. private roles in funded pension systems - Second APEC regional forum on pension fund reforms. Chile: Vina del Mar, 1999. 4 str.
13. Hieng Romana: Dohodnina in drugi davki občanov ter prispevki za socialno varnost. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije, 2000. 65 str.
14. Kiss Sandor et al.: The characteristic of the Hungarian pension contribution system with special regards for collection. Seminar on the restructuring of pension schemes in South Eastern Europe, Ljubljana, 4.-5. November 2002. 7 str.
15. Kalčič Miran: Temeljni pojmi in pravni viri. Socialna varnost: Zbirka predpisov z uvednimi pojasnili. Ljubljana: Zavod RS za varstvo pri delu, 1996, str. 15 – 37.
16. Klinar Marjanca: Socialna varnost v Sloveniji in državah Evropske unije. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 99 str.
17. Košir Tone et al.: Zdravstveni zakoni s pojasnili in komentarjem. Ljubljana: Center marketing, 1992. 284 str.
18. Kresal Barbara: Pravna ureditev plače. Ljubljana: Bonex založba, 2001. 440 str.
19. Kresal France: Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998. 333 str.
20. Kuhelj Jože: Za nekatere ugodnejše. Vzajemnost, Ljubljana, maj 2003, str. 10 – 14.
21. Marinković Drača Dušanka: Isplata plača radnika i uplata doprinosa – temelj mirovinske reforme. Financijska teorija i praksa. Zagreb, 26 (2002), 2, str. 523 – 532.
22. McGillivray Warren: Contribution evasion: Implications for social security pension schemes. International Social Security Review. Malden: Blackwell Publishers Limited, vol. 54 (2001), str. 3 – 23.

23. Mežnar Drago: Pogodba o zaposlitvi. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1995. 232 str.
24. Mežnar Drago: Podjetniško pravo. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 2000, 376 str.
25. Mueller Katharina: Strukturalne mirovinske reforme u tranzicijskim zemljama: politički sudionici i uloga države. Financijska teorija i praksa, Zagreb, 26 (2002), 2, str. 387 – 404.
26. Osolnik Marko: Četrtnina BDP gre za socialo. Delo, Ljubljana, 15. julij 2003. str. 13.
27. Prijatelj Janez: Pokojninsko in invalidsko zavarovanje 2000. Ljubljana: Center Marketing International, 2000. 751 str.
28. Stanovnik Tine: Social security in European countries in transition: are there lessons to be learned. Seminar on the restructuring of pension schemes in South Eastern Europe, Ljubljana, 4.-5. November 2002. 19 str.
29. Stropnik Nada: Družinska politika v evropskih državah. Kaj potrebujemo: družinsko ali prebivalstveno politiko? Zbornik referatov. Ljubljana: Domus, Center za zaščito potrošnikov, 1994, str. 17 – 42.
30. Škufca Karmen: Razvoj proračunskega sistema v Republiki Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 108 str.
31. Tajnikar Maks: Mikroekonomija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 469 str.
32. Toma Cristian: Collecting of contributions in Romania. Seminar on the restructuring of pension schemes in South Eastern Europe, Ljubljana, 4.-5. November 2002. 12 str.
33. Ule Milena et al.: Oguljufani za pokojnino. Dnevnik, Ljubljana, 4. junij 2002. str. 12.

VIRI

1. Informacija o poslovanju samostojnih podjetnikov posameznikov v Republiki Sloveniji v letu 2002. Interno gradivo AJ PES, Ljubljana, junij 2003, 18 str.
2. Cardiff Report 2002. Interno gradivo Urada za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana, oktober 2002, 44 str.
3. Konvencija Mednarodne organizacije dela št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti. Zakon o ratifikaciji Konvencije št. 102 o minimalnih normah socialne varnosti (Uradni list SFRJ – Mednarodne pogodbe, št. 1/1955) in Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij UNESCO, mednarodnih večstranskih pogodb o zračnem prometu, konvencij mednarodne organizacije dela, konvencij mednarodne pomorske organizacije, carinskih konvencij in nekaterih drugih mednarodnih večstranskih pogodb (Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 15/92).
4. Letno poročilo o poslovanju Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje za leto 2001. Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije št. 38/02, Ljubljana, 13. april 2002.
5. Letno poročilo o poslovanju Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje za leto 2002. Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije št. 43/03, Ljubljana, 7. junij 2003.
6. Merila za odlog, zmanjšanje ali odpis prispevkov za obvezno zdravstveno zavarovanje določenim zavezancem (Uradni list RS, št. 32/00).
7. Metodološko gradivo št. 1/87 za uvedbo in vodenje matične evidence pokojninskega in invalidskega zavarovanja, evidence zdravstvenega zavarovanja, evidence o sklenitvi delovnega razmerja. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ministrstvo za zdravje, Statistični urad RS, Ljubljana, november 1998.
8. Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005 (Uradni list RS, št. 30/00).
9. Obligacijski zakonik (Uradni list RS, št. 83/01).

10. Odredba o obrazcih za obračun davkov po odbitku in drugih dajatev ter načinu in rokih predlaganja obrazcev davčnemu organu (Uradni list RS, št. 77/96, 5/97, 5/98, 50/99, 122/00, 31/01, 111/01, 6/02, 81/02, 114/02 in 92/03).
11. Odredba o obrazcu za obračun prispevkov za socialno varnost (Uradni list RS, št. 34/96).
12. Poslovni subjekti po dejavnosti in številu zaposlenih oseb. 31.12.2001. Statistični letopis 2002. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2002. str. 3.
13. Pravilnik o določanju zavarovalnih osnov in postopku za razvrščanje v zavarovalne osnove (Uradni list RS, št. 45/00 in 19/02).
14. Pravilnik o obrazcu za prijavo podatkov in sprememb podatkov o plači, plačanem prispevku in obdobju zavarovanja (Uradni list RS, št. 112/02 in 119/02 –popravek).
15. Pravilnik o podračunih ter načinu plačevanja obveznih dajatev in drugih javnofinančnih prihodkov (Uradni list RS, št. 114/02, 42/03 in 76/03).
16. Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo (Uradni list RS, št. 104/03).
17. Pravilnik o ugotavljanju lastnosti zavarovanca pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Uradni list RS, št. 32/96).
18. Predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju. Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije št. 66/03, Ljubljana, 4. september 2003.
19. Predlog zakona o zdravstvenem zavarovanju. Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije št. 77/02, Ljubljana, 16. julij 2002.
20. Prihodki ZPIZ za leto 2002. Bilten javnih financ 6/2003, Letnik V, št. 6. Ljubljana, junij 2003.
21. Prihodki ZZZS za leto 2002. Bilten javnih financ 6/2003, Letnik V, št. 6. Ljubljana, junij 2003.
22. Sklep o določitvi prispevkov za posebne primere zavarovanja (Uradni list RS, št. 111/00, 17/02 in 22/02).
23. Sklep o najnižji pokojninski osnovi in osnovi za odmero dodatnih pravic (Uradni list RS, št. 92/03).
24. Sklep o najvišji pokojninski osnovi (Uradni list RS, št. 92/03).
25. Sklep o pavšalnih prispevkih za obvezno zdravstveno zavarovanje (Uradni list RS, št. 77/96, 33/98, 83/98, 1/00, 122/00, 94/01 in 2/03).
26. Sklep o kriterijih za odpis, delni odpis, odlog ter obročno plačevanje prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (Uradni list RS, št. 22/02).
27. Slovenski računovodski standardi (Uradni list RS, št. 107/01, 13/02 in 67/03 – popravek).
28. Spletne strani Davčne uprave Republike Slovenije (URL: <http://www.sigov.si/durs/index.php?lg=sl&f=10,01,02.html>), 31.08.2003.
29. Spletne strani Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (URL: http://zpiz.si/iso/Navodila_M4_M8/M4spl2002.html), 14.04.2003.
30. Spletne strani Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (URL: <http://www.zzss.si/zzss/internet/urejanj1.nsf/3347d5ee0b3446d3c125654c0038df49/6fea3fda84735eefc1256bdc003e5624?>), 30.09.2003.
34. Statistični letopis 2002. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2003. 1516 str.
35. Statut Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (Uradni list RS, št. 78/00, 37/02 in 29/03).
31. Statut Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije (Uradni list RS, št. 87/01 in 1-6/02).
32. Uredba o pogojih, pod katerimi je potrebno plačila in prejemke davčnim zavezancem nakazovati na njihove račune pri bankah in hranilnicah ter o načinu poročanja bank in hranilnic (Uradni list RS, št. 59/99 in 92/02).

33. Uredba o višini povračil stroškov v zvezi z delom in drugih prejemkov, ki se pri ugotavljanju davčne osnove priznajo kot odhodek (Uradni list RS, št. 72/93, 43/94, 62/94, 7/95, 82/97, 5/98 in 50/01).
34. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00 in 24/03).
35. Zakon o bančništvu (Uradni list RS, št. 7/99, 31/00 – ZP-L, 59/01 in 55/03).
36. Zakon o davčnem postopku (Uradni list RS, št. 18/96, 87/97, 82/98, 91/98, 108/99, 97/01 in 105/03 – odl. US).
37. Zakon o davčni službi (Uradni list RS, št. 18/96, 36/96, 87/97, 48/98, 26/99, 54/99-ZFPPod, 85/00 in 79/01).
38. Zakon o davku od dobička pravnih oseb (Uradni list RS, št. 14/03 – UPB1).
39. Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 42/02).
40. Zakon o dohodnini (Uradni list RS, št. 71/93, popr. 2/94, 7/95 in 44/96).
41. Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Uradni list SRS, št. 41/83).
42. Zakon o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 30/93, 29/94, 82/94, 20/98, 84/98, 6/99, 54/99 - ZFPPod, 31/00 - ZP-L, 45/01, popr. 59/01, 50/02 – sklep US in 93/02 – odločba US).
43. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (Uradni list RS, št. 22/00, 52/02 – ZDU-1 in 110/02 – ZDT-B).
44. Zakon o izvrševanju proračuna Republike Slovenije za leto 2003 in 2004 (Uradni list RS, št. 118/02 in 63/03).
45. Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Uradni list RS, št. 81/00).
46. Zakon o pogojih, pod katerimi se kmetom zmanjšani ali odpisani prispevki štejejo za plačane (Uradni list RS, št. 48/92 in 21/95).
47. Zakon o prispevkih za socialno varnost (Uradni list RS, št. 5/96, 18/96, 34/96, 87/97, 3/98, 106/99, 81/00 in 97/01).
48. Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (Uradni list RS št. 12 /96 in 44/00).
49. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99, 72/00, 124/00, 109/01, 108/02, 40/03, 63/03 – ZIPRS0304-A in odločba US).
50. Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (Uradni list RS, št. 49/98).
51. Zakon o socialni varnosti (Uradni list RS, št. 54/92, 42/94, 1/99, 41/99, 36/00, 54/00, 26/01 in 56/02).
52. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 97/01 in 76/03).
53. Zakon o vojnih invalidih (Uradni list RS, št. 63/95, 19/97, 21/97 in 75/97).
54. Zakon o vojnih veteranih (Uradni list RS, št. 63/95, 108/99, 47/02- odločba US in 76/03).
55. Zakon o začasnih določitvi osnove za določanje plač in drugih prejemkov iz delovnega razmerja (Uradni list RS št. 19/97).
56. Zakon o zagotavljanju socialne varnosti slovenskim državljanom, ki so upravičeni do pokojnin iz republik nekdanje SFRJ (Uradni list RS, št. 45/92, 45/99 in 18/01).
57. Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list RS, št. 5/91, popr. 17/91, 12/92, 71/93, popr. 2/94, 38/94, 69/98 in 67/02).
58. Zakon o zavarovalništvu (Uradni list RS, št. 13/00, popr. 91/00, 12/01 – sklep US, 21/02, 52/02-ZJA, 91/02 - sklep US in 29/03 – odločba US).
59. Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Uradni list RS, št. 9/92, 13/93, 9/96, 29/98, 6/99, 99/01 in 60/02).
60. Zakon o zunanjih zadevah (Uradni list RS, št. 45/01 in 78/03).
61. Zakon o žrtvah vojnega nasilja (Uradni list RS, št. 63/95, 8/96, 44/96, 70/97, 43/99, 19/00, 64/01, 110/02 in 3/03-popravek).

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

AJPES - Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve

DURS - Davčna uprava Republike Slovenije

EU - Evropska unija

PIZ – Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

RS - Republika Slovenija

SRS - Slovenski računovodski standardi

SURS - Statistični urad Republike Slovenije

TRR - Transakcijski račun

ZDavP - Zakon o davčnem postopku

ZDS - Zakon o davčni službi

ZGD - Zakon o gospodarskih družbah

ZMEPIZ - Zakon o matični evidenci zavarovancev in uživalcev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja

ZPIZ - Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije

ZPIZ-1 - Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju iz leta 1999

ZPSV - Zakon o prispevkih za socialno varnost

ZSDP - Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih

ZZVZZ - Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju

ZZZS - Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije